

ƏBDÜLƏZİZ BAYINDIR

**QURAN İŞİĞİNDƏ
TƏRİQƏTÇİLİYƏ BAXIŞ**

Türkcədən tərcümə edən:

f.e.d., professor Ağayar Şükürov

Tərcümənin elmi redaktorları:

f.e.d. Rasim Osmanzadə,

f.e.d., professor Ağayar Şükürov

Bakı – 2004

Allah Təala belə buyurmuşdur:

«Allaha, Peyğəmbərə iman gətirdik, itaət etdik» – deyərlər, sonra isə onlardan bir dəstə üz çevirər. Belələri mömin deyillər.

Avalarında hökm etmək üçün Allahın və Peyğəmbərin yanına çağırıldıqda onlardan bir dəstə dərhal üz çevirər.

Özləri haqlı olsalar, itaət edib, onun yanına gələrlər.

Onların qəlblərində xəstəlikmi var, yoxsa şübhəyəni düşüblər? Bəlkə Allahın və Peyğəmbərinin onlara cövr, haqsızlıq edəcəklərindən qorxurlar? Xeyr, onlar özləri zülmkardırlar».

(Nur 24/47-50).

ÖN SÖZ

Hər şeyimizi Allaha borcluyuq. O hər şeyin gözəlini yara-
dar. Göndərdiyi son elçi Məhəmməd, ailəsi və ona ürəkdən ina-
nanlar, bərəkət və xoşluq içində olsunlar.

Bir Şeyx Əfəndinin və onun ətrafında toplaşan din adamlarının bəzi baxışları haqda mənim fikrimi soruşdular, mən həmin baxışların səhv olduğunu düşündüm. Onlardan birinə¹ dedim ki, sizin eşitdiyim fikirlərinizdə səhvlər olduğunu düşünürəm, bir yerdə görüşək ki, siz bunları mənə izah edin. O da məsələni onlara yazılı olaraq çatdırmağımı və onların hazır olduqları zaman görüşməyimizin mümkün olacağını söylədi. Bundan sonra onlara bir yazı göndərdim.

Altı ay sonra, Şeyx Əfəndi və təriqətin fəal üzvləri ilə geniş bir görüşümüz oldu. O görüşü kiçik əlavələrlə yazılı hala gətirdim. Bu yazıya böyük maraq göstərildi. Əldən-ələ gəzib dolaşdı, fotosurətini çıxarıb çoxaltdılar. Bəzi jurnal və qəzetlər onu qismən və ya bütünlükdə dərc etdilər. Türkiyədə və Avropada kiçik kitab şəkilində nəşr etdilər. Bunların sayının yüz mindən çox olduğu təxmin edilir.

Bu kitabın birinci nəşri, yuxarıdakı görüşməyə əlavələrlə hazırlanmışdır. Bu əlavələr, başqa bir neçə şeyxin fikrinə əsaslanaraq mənə edilən etirazlardan və verilən suallardan ibarətdir.

---

¹ Bu şəxs Bayram Əli Karamustafa oğlu, Şeyx əfəndi isə Mahmud deyə tanınan Mahmud Ustaosmanoğludur.

İkinci nəşr nəzərdən keçirilmiş, «Müsəlmanları batıran şirk» bölümünə, II Əbdülhəmidin üləma ilə əlaqədar bəzi fikirləri və Osmanlı Dövlətinin Birinci Dünya müharibəsinə qoşulmaq qərarı ilə əlaqədar sənədlərdə olan bəzi ifadələr artırılmışdır.

Üçüncü nəşr də nəzərdən keçirilmiş, kitabın sonunda yerləşən «Mədrəsə təlimi» bölümü yenidən yazılmışdır. Daha əvvəlki oxucularımız bu bölümün çox fərqli olduğunu görəcəklər.

Bu kitabın mətnində şeyxlərin görüşləri «**ŞEYX ƏFƏNDİ**», digərləri «**MÜRİD**», cavablar isə «**BAYINDIR**» sözlərindən sonra verilmişdir.

Burada, bizim fikrimizcə, Qurana aşkar zidd olan fikirlər yer almışdır. Bütün səyimizi oxucuların diqqətini Quramın ayələrinə və yeri gəldikcə, Peyğəmbərin izahlarına cəlb etməyə yönəltmişik. Çünki bunlar hər bir müsəlmanı özünə tabe edər. Bundan başqası şərhdir və sadəcə şərhçinin maraqlandırır. Buna görə də lazım bilmədikcə öz fikirlərimizə yer vermədik. Buna baxmayaraq, səhvlərimiz ola bilər. Onları göstərən olsa, düzəldəcəyimizə söz veririk.

İndiyə qədər iki tənqidin kitaba əlavə olunması düşünülmüş, amma onlar duyğu dolu olduqları üçün bu fikirdən vaz keçilmişdir.

Birinci nəşr «Quran işığında təriqətçilik» adı altında çıxmışdır. Bu ad kitabı tamamilə əhatə etmədiyi üçün adı «Quran işığında təriqətçiliyə baxış» deyə dəyişdirilmişdir.

Bu kitab xeyirli olmuşdur. Mövzunun konkret ayələrlə əlaqələndirilməsi kitabın etibarını artırmışdır. Buna görə də həmişə oxunaqlıdır.

Cənnətə də, cəhənnəmə də gedən yollar açıqdır, hər kəs cəhənnəmə düşə bilər. Bizim məqsədimiz, hisslərin əsiri olmadan, ağılla hərəkət edənləri Quran ilə xəbərdar etmək və onlara öyüd verməkdir.

Rəbbimdən müvəffəqiyyət diləyirəm.

Dosent Əbdüləziz BAYINDIR

1. TƏSƏVVÜF*

MÜRİD – Hər şeydən əvvəl bunu öyrənək. Sən təsəvvüfü qəbul edirsən ya yox?

BAYINDIR – Sizcə təsəvvüf nədir?

MÜRİD – Bizim təsəvvüf anlayışımızı sənə başa salaıq. İslam Rəbbani həzrətləri Məktubatında belə deyir:

«Bunu bil ki, şəriətin üç bölümü var; elm, əməl və ixlas. Bu üç bölümün hamısı olmasa şəriət həyata keçməz. Şəriət həyata keçsə, Allahın rızası qazanılır. Bu riza, dünya və axirət sevincindən üstündür. «Allahdan olan bir razılıq isə (bunların hamısından) daha böyükdür» (Tövbə 9/72). Şəriət dünya və axirət sevinclərinə zəmanət vermişdir. Şəriətdən başqa heç bir istəyə ehtiyac qalmaz.

Təriqət və həqiqət, Sufilərin irəli çıxdıqları, üçüncü bölümü təşkil edən ixlası yetişdirmə cəhətdən şəriətin əmrindədir. Bu iki şeydən hər birinin məqsədi şəriəti mükəmməlləşdirməkdir. Şəriətdən başqa bir şey yoxdur»².

BAYINDIR – Amma sizin elədikləriniz buna uyğun gəlmir.

MÜRİD – Bizim ona qarşı heç bir iddiamız yoxdur.

BAYINDIR – Biz əslində sizin, sadəcə Qurana zidd olan fikirlərinizə qarşı çıxırıq. Bunlar Hənəfi, Şəfi, Maliki, Əşəri kimi məzhəblərə qarşı olsa, o qədər də fikir vermərik. Mütəvətir

* Bu bölümdəki görüşlər Mahmud USTAOSMANOĞLU (Mahmud Əfəndi) və onun başçılıq etdiyi qrupu ilə görüşlərimizdə ortaya atılmışdır.

² İmam Rəbbani, Məktubat, (ərəbcə) 36., Məktub, c. I, s.50.

olmayan hədislərə³ qarşı olduğunuzu görsək belə bu qədər üstünə düşmərik. Siz Quranın ifadələrinə qarşı çıxırsınız. Buna sussağ Allaha hesab verə bilmərik.

2. ÖLÜDƏN KÖMƏK İSTƏMƏK*

MÜRİD – Bu hədisi qəbul etmədiyini söyləmişən:

«İşlərinizdə çətinlik yarandıqda qəbirdəki ölülərdən kömək istəyin»⁴.

Bunun nəyinə qarşı çıxırsınız? Qəbirdəki ölüdən kömək istəmək ondan ibrət almaq deməkdir.

BAYINDIR – Bəs onda niyə ölülərdən ibrət alın deyilmir, onlardan kömək istəyin deyilir?

Hədis deyə yalandan uydurulmuş o sözün ərəbcəsində istianədə olun, əmri (kömək diləmək) verilmişdir. Halbuki Fatihe surətində «*Yalnız səndən kömək dilərik*» yəni kömək istərik mənasında «*iyyakə nəstəin*», ayəsi vardır. Bu ayə bizə köməkliliyi yalnız bir yerdən yəni Allahdan istəməyimizi əmr edər. Hədis dediyiniz yuxarıdakı sözlə bu ayə açıqca haçalaşmırımı?

Fatihəni bir namazda oxuyub, onun mənasını hər zaman zehnimizdə saxlamağınızın mənasını bir səbəbi yoxdurmu?

---

³ Mütəvatir hədis, yalan söyləmək üçün bir yerə toplanması mümkün olmayan insanlarla bizə çatdırılan hədisdir. O hədisin peyğəmbərimizə aid olduğuna şübhə olmaz.

*Bu bölümdəki iddialar Mahmud Ustaosmanoğlu (Mahmud Əfəndi) və onun başçılıq etdiyi qrupu ilə görüşlərimizdə ortaya atılmışdır.

⁴ Mahmud Ustaosmanoğlunun (Mahmud Əfəndinin) başçılığı altında bir heyət, Ruhul-Furkan təfsiri, İstanbul 1992, c.II, s. 82.

Yuxarıdakı sözü Hz.Məhəmməd (s.ə.s.) söylədi deyə böhtan atanların yanında olmaq sizə pis gəlmirmi? Heç düşünmürsünüzmü ki, əsas vəzifəsi Qurana çatdırmaq olan Hz.Məhəmmədin Qurana zidd bir sözü olarmı? Bir də bu sözü ondan heç kim eşitməyib. Onunla birlikdə ya da ondan sonra yaşayan insanların belə bir söz söyləyəni olmamışdır. Bunu birbaşa dərc etmiş səhih bir hədis kitabı da yoxdur. Bunların heç biri yoxdur.

Bunu sizə çoxdan çatdırmışdım, amma bu mövzuda siz də bir şey tapa bilmədiniz. Çünki olmayan şey tapılmaz.

MÜRİD – Acluninin «Kəşf ul-Hafa» adlı kitabında vardır. Onun kitabında olması bizi qane edir.. Acluni böyük hədis alimidir. O da İbn-i Kamalın əl-Ərbainindən götürmüşdür.

BAYINDIR – Acluni o kitabı xalq arasında hədis deyə tanınan sözlərin doğru ilə yalan olanını seçmək üçün yazmışdır. Buna görə də o kitabda çoxlu uydurma hədis vardır. Acluni, kitabının əvvəlində Hafiz ibn-i Həcərin bu sözlərini yazır:

«Əsli olmayan hədisi kim söylərsə, Buxarinin rəvayət etdiyi, Məhəmməd sallallahu əleyhi və səlləmin bu sözü ona aid olunar: «Kim məndən söyləmədiyim bir şeyi söylərsə, cəhənnəmdə oturacağı yerə hazır olsun»⁵.

Acluni kitabında olan hədislərin mənbələrini verir. Bu sözlə əlaqədar sadəcə olaraq «İbn-i Kamal Paşanın əl-Ərbainində belə qeyd olunur» deyir. İbn-i Kamalın əl-Ərbaininə baxdıqda da

---

⁵ İsmayıl b. Məhəmməd əl-Acluni, Kəşf ul-Hafa, Beyrut 1988 /1408, c.II, s.8.

hədis deyə söylədiyi o söz üçün heç bir mənbə göstərmədiyini görürük⁶. Yavuz Sultan Səlimin Şeyxülislamı İbn-i Kamal, Hz.Peyğəmbəri görmədiyinə görə əslı olmayan bu sözə hədis deyənlərin «cəhənnəmdə oturaqları yerə hazırlaşmaları» lazımdır.

MÜRİD – Yaşayan bir insandan yardım istərikmi? Bir insan ölüncə ruhu, qınından çıxmış qılınca kimi olar⁷ və daha çox kömək etmək imkanına malikdir.

BAYINDIR – Yaşayan insandan kömək istəmək barədə bir az sonra danışacağıq⁸. Amma vəli ölüncə ruhun qınından çıxmış qılınca bənzəməsinin Qurandan və sünətdən bir sübütü varmı? Hz.Məhəmməd də ölmüşdür. Onu xatırladıqda və qəbrini ziyarət etdikdə ona salavat çəkirik. Yəni Allahın bərəkəti və əbədi xoşbəxtlik içində olsun, deyirik. Beləliklə, Allahdan Peyğəmbərimizə olan mükafatını daha da artırmasını diləyirik. Amma heç bir duamızda ondan bir şey istəmirik. Çünki o zaman biz xristianların Hz.İsaya elədiklərini Hz.Məhəmmədə etmiş olarıq ki, bu yolla getmək lazım deyil.

---

⁶ İbn Kamal Paşa, əl-Ərbəin, v. 360. Suleymanıyyə kitabxanası, Əsəd Əfəndi, 1694.

İbn-i Kamal, Yavuz Sultan Səlimin məşhur Şeyxülislamıdır. 1469-cu ildə Tokatda doğulmuş. 1534-cü ildə İstanbulda ölmüşdür. Peyğəmbərimizlə arasında 900 ildən artıq bir zaman varkən heç bir mənbə göstərmədən və mənası Qurana tamamilə zidd olan sözü hədis olaraq söyləməsi qəbul edilə bilməz. İbn-i Kamal bu əsərində, mənbə göstərmək əvəzinə, bu sözün hədis olduğunu sübut etmək üçün heç bir dini təməli olmayan fəlsəfi izahlar vermişdir.

⁷ Ruhul-Furkan, c. II, s. 67.

⁸ Bu mövzu, başqa bölümdə araşdırılmışdır.

Ölmüş bir vəlinin daha çox iş görə biləcəyini ifadə etdiniz.
Buna səbəb nədir?

MÜRİD – Bir vəli ölüncə ruhun qınından çıxmış qılınc kimi olduğunu söyləyən böyük alimlər vardır.

BAYINDIR – Amma hər şeyi bilən Allahın Kitabı bunun belə olmadığını söyləyir.

«Allah (əcəli çatan kimsələrin) canlarını onlar öldüyü zaman, ölməyənlərin (hələ əcəli çatmayanların) canlarını yuxuda alar (çünki yuxu da ölüm kimi bir şeydir, yuxu zamanı ruhun bədənlə əlaqəsi kəsilər). Ölümünə hökm etdiyinin canlılarını (ruhlar aləmində) saxlayar (onların ruhu bir daha bədənlərinə qayıtmaz, beləliklə də bədən ölüb gedər). Digər kimsələrin canlarını isə müəyyən bir vaxtdək (əcalləri gəlib çatıncaya qədər yuxudan oyandıqda bədənlərinə) qaytarar.» (Zümər 39/42).

Buna görə də Allah, ölümlərin ruhunu dünya və axirət arası olan bir yerdə, bərzah aləmində saxlamaqdadır.

Allah Təala, qəbirlərdəkilərlə əlaqədar olaraq buyurur:

«... Divilərlə ölümlər də eyni deyillər (Bütün bunlar kimi kafirlə mömin, küfurlə iman, Cəhənnəmlə Cənnət, batillə haqq da eyni olmazlar. Şübhəsiz ki, Allah istədiyinə (ayələrini) eşitdirər. Sən isə (Ya Peyğəmbər) qəbirdəkilərə (haqqı) eşitdirən deyilsən.» (Fatir 35/22).

Hz.İsa əleyhissalamın axirətdə deyəcəyi bu sözləri verən ayəni düşünmək lazımdır.

«... Nə qədər ki, onların arasında idim, onlara şahid mən idim (onları belə nalayiq bel hərəkətlər etməyə qoymurdum). Sən

(məni göyə qaldırıb) canımı aldıqdan sonra onlara nəzarətçi özüm oldun. Yalnız Sən hər şeyə şahidsən.» (Maidə 5/117).

Böyük peyğəmbər Hz. İsa öldükdən sonra öz ümmətindən bixəbər olursa, ölən vəlinin ruhu necə qınından çıxmış qılınc kimi ola bilər?

Hər halda bu ayə mövzuya nöqtə qoyacaqdır.

«Allahu qoyub⁹ qiyamətədək özünə cavab verə bilməyən bütlərə ibadət edən kimsədən daha çox haqq yolunan azmış kim ola bilər?! Halbuki bu bütlər onların ibadətindən xəbərsizdirlər». (Əhqaf 46/5).

Bəzi mənalar, ayələrdə yer alan dua sözünü ibadət deyər tərcümə edirlər. Məsələn, bu ayədə dua sözü iki mənada ifadə edilmişdir. Bunları (yabudu) və (ibadət) deyər tərcümə etmək olmaz. Çünki Quranda hər iki kəlmə işlənmişdir. Hər şeyi bilən yerinə qoyan Allah istəsəydi burada o kəlimələrdən istifadə edərdi.

Nümunə üçün **Həsən Bəsri Çantayın** bu ayəyə nə cür mənə verdiyinə nəzər salaq.

«Allahu qoyub ona qiyamətə qədər cavab verə bilməyən insana (əşyaya) səcdə etməkdə olan insandan da yolunu azmış kim ola bilər? Halbuki bunlar, onların səcdə etdiklərindən də xəbərsizdirlər»¹⁰.

Bunları oxuyanlar, ayəni bütə səcdə edənlərlə əlaqələndirər, öz yaşadlıqları ilə müqayisələndirməzlər.

⁹ Vəlilərə tapınanlar onların Allaha çox yaxın olduğuna inananlardır.

¹⁰ Həsən Bəsri Çantay, Qurani Hakim və Məali Kərim, İstanbul 1974.

Ərəbcə təfsirlərdə duanın tərcüməsinin ibadət olduğu ifadə edilir. Bir ərəbin belə bir izaha ehtiyacı vardır. Çünki Hz.Məhəmməd sallallahu aleyhi və səlləm belə buyurmuşdur: «Dua ibadətdir»¹¹. «Dua ibadətin iliyidir, canıdır»¹². Ərəb o izahı oxuduqda dua ilə ibadəti əlaqələndirmiş olar. Amma yuxarıdakı izahı oxuyan bir türk belə bir əlaqə qura bilməz. Çünki orada dua deyilməyib. Türkcə izah verənlər bu xüsusiyyətlərə fikir verməlidirlər.

Bu mənada “Allahın dunundan” ifadəsi «*Allahı tərک edib*» şəklində tərcümə edilmişdir. Bu hər hansı bir yolla köməyə çağıran insanın Allahı yox hesab etdiyi mənasını daşıyır. Halbuki belə birisi Allahı əsla yox hesab etməz. Amma o, köməyə çağırdığı insanı, Allahın dostu sayır və üstün bilir. Allaha daha yaxın saydığı üçün onun vasitəsilə, etdiyi duanın qəbul ediləcəyinə inanır. Ona insandan da üstün xüsusiyyətlər verməyə və onda Allaha aid xüsusiyyətlər görməyə başlayır¹³

MÜRİD – Məzarlara gedərək xəstəliklərinə şafa tapanlar var. Bunlar ən mötəbər şəxslərin dilindən deyilir, ona nə sözün var?

BAYINDIR – Mənim bir şey söyləməyimə ehtiyac yoxdur. Çünki ayələr bunun olmayacağını söyləyir.

MÜRİD – Bir dəyərli böyüyümüz bayram söhbətində belə demişdir:

¹¹ Tirmizi, Dua, 1, 3372 №-li hədis.

¹² Tirmizi, Dua, 1, 3371 №-li hədis

¹³ Daha çox məlumat üçün Olağan Dışı Yollarla Yardım bölümündə Hz.Həmzəyə aid edilən xüsusiyyətlərə baxın.

«Mənim bir bacım vardı, yeriyə bilmirdi. Adanada olan bütün həkimlərə getdik, xaricdə də həkimlərə göstərdik, lakin çarə tapılmadı. Nəhayət, bizə dedilər ki, Toroclarda bir adamın türbəsi var, xəstəni ora aparın bir gecə orada qalsın. Allahın köməkliyi ilə o, insanın duası şəfa tapmanıza vəsilə olar. Biz artıq hər cür tibbi ümidimizi kəşdikdən sonra anamla bərabər bacımı belimə götürüb oraya apardıq. Gecə yarı bacımın feryad səsinə eşitdik. «Görəsən ağlına bir şey olur və ya qorxurmu» deyə anam yanına qaçdı. Bacım hələ qışqırırdı: «Sağaldım, sağaldım, ay Allah» deyə bağırdı. Biz də heyrətlə onun yanına yaxınlaşdıq. Səhəri gözləmədən oradan qayıtdıq. Belimdə gətirdiyim bacım indi yeriyərək evə gəldi.¹⁴

Bu dəyərli insanın sözü və təcrübəsi bizim üçün çox vacibdir. Bu barədə sən nə deyəcəksən?

BAYINDIR – Hz.Məhəmməd (sallallahu əleyhi və səlləm) demirmi ki, «İnsan ölüncə əməli yəni işi bitər, 3 adamdan başqa. Sədəqə-i cariyəsi* olan, xeyirli bir elm verən və onun üçün dua edən bir övladı olan»¹⁵.

Sədəqə-i cariyə – məscid, bulaq və körpü kimi xalqa xeyir verən şeylərdir. Bunlardan insanlar istifadə etdikcə, ölən şəxsin işi davam etmiş olar və onun savabından alar.

Xeyirli elm də sədəqə-i cariyə kimidir. Verdiyi elmdən insanlar əziyyət çəkmədən istifadə edirlərsə. Bu şəxsin işi o cəhət-

¹⁴ Ramazanoğlu Mahmud Sami. Bir Bayram söhbəti. Altınoluq məcmuəsi, fevral 1997, s.13.

* Sədəqə-i cariyə – məscid və körpü kimi xalqa xeyir verən şeylərdir.

¹⁵ Müslüm, vəsiyyət. 14: abu davud, vesaya, 14; Nesam, vesaya, 8.

dən davam edir və bunun savabından xeyir görür. Xeyirli övlad da belədir. Bunların hamısı həyatda olduqca, gördükləri işlərin davamıdır. Yoxsa, insan öldükdən sonra görəcəyi bir iş qalmaz.

Danışdığınız hadisədə «Allahın köməkliliyi ilə o insanın duası şefa tapmaınıza vəsilə olar» deyə bir söz söylədiniz. Bu söz aşağıdakı ayəyə nə qədər uyğun gəlir:

«Allahu qoyub qiyamətədək özünə cavab verə bilməyən bütlərə ibadət edən kimsədən daha çox haqq yolundan azmış kim ola bilər?! Halbuki bu bütlər onların ibadətindən xəbərsizdirlər.» (Əhraf 46/5).

Ölülərin dirilərdən necə xəbəri ola bilər? Bu ayəni endirən Allah o şəxsin duasının necə şəfaverici etmişdir? İnsanların qarşısında dini bir bayraq kimi qaldıranlar, heç Quran oxumazlarını?

Hər cür tibbi ümidlərinin kəsilməsindən sonra bir ölünün qəbrinə gedib. Ondan şefa diləmək nə qədər həqiqətə uyğundur? Heç düşünmədinizi ki, dirilərin edə bilməyəcəyi şeyləri, ölülər necə edə bilər?

Allah Təala belə buyurur:

«Dirilərlə ölülər bir ola bilməz. Şübhəsiz Allah dilədiyini eşitdirər. Anma sən qəbirdəki bir şey eşitdirə bilməzsən.» (Fətir 35/22).

Əsli olmayan şeyləri, xalqın dəyər verdiyi insanların etməsi, hələ yaxşı bir iş kimi başqalarına söyləməsi nə qədər pisdir!

MÜRİD – Mən bu şəxsin doğru dediyinə bütün qəlbimlə inanıram. İndi sən bunun olmadığını iddia edirsən?

BAYINDIR – Bu iddia deyil, ayələrin hökmüdür.

O xəstə orada doğrudan da sağalmış ola bilər. Amma bunun səbəbi, əslə o qəbirdə yatan şəxsin duası ola bilməz. Əgər belə bir şey olsaydı, o qəbirin yerləşdiyi yerə asfalt yollar, mehmanxanalar salınardı.

Əslində biz sirat körpüsündən bu dünyada keçirik. Səhv bir fikir məsələn: Rifahi və Qədiri təriqətlərinə mənsub olan insanlar bədənlərinə şişi batırırlar. Çoxları bunu o təriqətə məxsus kəramət hesab edir. Digər tərəfdən hindlilər xüsusi dini günlərində bədənlərinə qılınc batırırlar. Bilək yoğunluğunda qamışları bir yanaqlarına taxıb, digər yandan çıxarırlar. Əgər Qədirlərin etdikləri kəramətdirsə, bu kəramət ondan da böyük hesab edirlər. Əslində heç birinin də dinlə heç bir əlaqəsi yoxdur. Onu dinlə bağlamaq səhv fikirdir. Bu bir gipnozdur müxtəlif metodlarla ortaya çıxan yuxuya bənzər haldır. Bunun sayəsində narkoz belə vermədən, bir xəstəni əməliyyat etdirmək olar. Televiziya vasitəsilə bu şəkildə bir beyin əməliyyatının aparıldığını görmüşəm. Həkim əməliyyat apardığı zaman xəstəyə onun ağrı hiss etmədiyini soruşulur və o da qıdıqlanma kimi bir şey hiss etdiyini söyləyirdi.

Buna bənzər mövzulara çox baş vurulacaq. Vəsilə və təvəssül mövzusu da bunlardır.

3. VASİTƏÇİLİK (Vəsilə və Təvəssül)*

Vəsilə birini digərinə yaxınlaşdıran şey, vasitəçilik; təvəssül isə bir şeyi vəsilə edən, vasitəçilik edən deməkdir.

Bəzi təriqətlərdə vəli və şeyx ruhların Allah ilə bəndə arasında vəsilə və vasitəçi olduğunu qəbul edilir, dua əsnasında kömək istənilir.

ŞEYX ƏFƏNDİ – Sən vəsiləni qəbul etməsən, amma vəsiləyə aid bizim əsaslarımız var. Bir insanın gözləri kor olmuşdu. Həzrəti Məhəmməd (səllallahu əleyhi və səlləm) ona dua etməsini istədi. O da:

«Dəstəmaz al. İki rükət namaz qıl» və *«Ya Rəbbim, sənin elçini vasitəçi edərək, səndən şəfa istəyirəm»* deyərək dua et» buyurdu.

O şəxs də bu dua ilə bərabər *«Ya Rəbbim, peyğəmbərini mənim üçün şəfəverici et»* dedi. Bu səhih hədisdir. Sən bu hədisi qəbul etməsən, biz də səni qəbul etmərik.

BAYINDIR – Bu hədis, Tirmizidə, İbn Macədə və Əhməd B.Hənbəlin Müsnədində verilmişdir.

«Gözləri kor bir adam Hz.Məhəmmədin (səllallahu əleyhi və səlləm) yanına gəlib deyir:

– Allaha dua et ki. mənə şəfa versin; Allahın elçisi buyurur ki,

– İstəsən dua eləyəm. Amma belə vəziyyətdə səbr etsən daha yaxşı olar.

Adam:

---

* Bu bölmədəki iddialar Mahmud USTAOSMANOĞLU (Mahmud Əfəndi) və onun qrupu ilə görüşdə açıqlanmışdır.

– «Dua et» deyir.

– Həzrət Məhəmməd (səllallahu əleyhi və səlləm) həmin adama dəstəmaz almasını və iki rükət namaz qılmasını və bele dua etməsini əmr edir: *«Allahım, səndən istəyirəm, peyğəmbərin Məhəmməd ilə birlikdə sənə üz tuturam»*.

– Ey Məhəmməd, bu duamın həyata keçməsi üçün səninlə birlikdə Allaha üz tutdum. Allahın! Onu mənim üçün şəfaverici eylə»¹⁶.

«... onu mənim üçün şəfaverici eylə»... demək, «onun mənim üçün etdiyi duasını qəbul et» deməkdir. Çünki şəfa, kömək etmək, köməkçi olmaq və bir şey istəmək üçün birinə yoldaşlıq etməkdir¹⁷. O, Həzrəti Peyğəmbərdən onunla birlikdə dua etməsinin istəmiş, o da dua etməyə söz vermiş və onunla birlikdə bele deməsini istəmişdi:

«Allahım, səndən istəyirəm, rəhmət peyğəmbəri Məhəmmədlə birlikdə sənə üz tuturam».

Nəbi kəlməsinin başındakı ba hərfi cərrə aldadıcı ola bilər. Bu hərf İlsaq mənasını verir. İlsaq yapışdırmaq və bir şeyə başqa bir şeyin bir hissəsinə çevrilməsi deməkdir. Buna görə də duanın doğru mənası yuxarıda yazılan kimidir.

Bunun əksini düşünmək isə aşağıdakı ayəyə zidd ola bilər:

«(Ey Məhəmməd) De ki, «Mən Allahın istədiyindən başqa özümə nə bir xeyir, nə də bir zərər verə bilərəm». (Əraf 7/188).

¹⁶ Tirizmi, Deavat, 119. Hədis № 3578 ibn Macə. İkamətis-salat (Hacət namazı), 189. No 1385; Əhməd b. Hənbəl, cIV s.138

¹⁷ Raqib əl-İsfahani, əl-Müfrədat, Safvan Adnan Davudinin tədqiqi ilə) Dəməşq və Beyrut 1412/1992, ŞFA maddəsi.

ŞEYX ƏFƏNDİ – Bu ayə haqqında nə deyəcəksən? Bu da təvəssülün dəlilidir:

«... Əgər onlar özlərinə zülm etdikləri zaman dərhal sənin yanına gəlib Allahdan bağışlanmaq diləsəydilər və Peyğəməbər də onlar üçün əfv istəydi, əlbəttə, Allahın tövbələri qəbul edən və mərhəmətli olduğunu bilərdilər.» (Nisa 4/64).

Biz hər bir Peyğəməbəri, ancaq ona Allahın iznilə itaət olunsun deyə, göndərdik. Hz.Məhəmmədin yanına gəlirlər. Peyğəməbər isə Allahdan onların bağışlanmasını istəyir. İnsanlarda bu din adamlarının yanına gəlir, onlar da Allahdan o insanların bağışlanmasını diləyirlər. Çünki bu din adamları peyğəməbərin varisidir. Peyğəməbərin elədiklərini onlarda edə bilirlər.

BAYINDIR – Bilirsinizmi, tövbə geriye dönmək deməkdir. İnsanın etdiyi günahdan peşiman olub, bir daha o günahı etməməsi qərarı tövbədir. Allahdan bağışlanmasını istəməsi də istixvardır? Bu onun tək başına edəcəyi bir işdir. Buna görə də Quranda tövbə ilə bağlı əsərlər günah edən insanlara yönəlmişdir. Çünki bizdə xristianlıq kimi günah çıxarmaq yoxdur. Tövbə üçün bir mollaın yanına da getmək lazım deyil.

Oxuduğunuz ayədə tövbə və istixvardan danışılır. Səhv bir iş gördükləri zaman onların Hz Məhəmməd (s.ə.s.) yanına gəlmələri peşiman olduqları deməkdir. Bu bir tövbədir. Allahdan onlarınbağışlanmalarını diləmələri istixvardır. Hz Məhəmmədin (s.ə.s.) Allahdan onların bağışlanmasını istəməsi isə ipeyğəməbərin onlar üçün duası deməkdir. Allahın elçisinin duasını almaq çox gözəldir.

Burada bir vasitəçilik termini məqsədəuyğun deyil. Allahın tövbələri qəbul etdiyi və çox mərhəmətli olduğu onsuz da çox ayələrdə vurğulanmışdır.

Yuxarıdakı ayənin tamamı belədir:

«Əgər onlar özlərinə zülm etdikləri zaman dərhal sənin yanına gəlib Allahdan bağışlanmaq diləsəydilər və Peyğəmbər də onlar üçün əfv istəsəydi, əlbəttə, Allahın tövbələri qəbul edən və mərhəmətli olduğunu bilərdilər. Biz hər bir Peyğəmbəri, ancaq ona Allahın iznilə itaət olunsun deyə, göndərdik.» (Nisa 4/64).

ŞEYX ƏFƏNDİ – Siz nə deyirsiniz deyin, biz Allah ilə bəndələri arasında övliyaların və meşayi-h izam¹⁸ həzrətlərinin ruhlarının vasitəçi olduğuna inanırıq. Onların ruhaniliyindən istimdad edər, istiane¹⁹diləyirik.

BAYINDIR – Yaxşı bəs «*İyyakə nəstəin* – yalnız səndən yardım istəyirik» (Fatihə 1/5) ayəsi harada qaldı? Bu ayəni gündə ən azı 40 dəfə namazda oxuyuruq. Bunun səbəbi nədir?

Allah Təala belə buyurur:

«And olsun ki, insanı biz yaratdıq və nəfsinin ona nə pıçıldadığını da biz bilirik. Biz ona şah damarından da yaxınıq.» (Qaf 50/16).

Allah bizə şah damarımızdan yaxın olduğundan vəlilərin və böyük şeyxlərin ruhları harada boşluq tapıb orada toplaşarlar?

¹⁸ Övliyauallah, Allahın vəli bəndələri, meşayih-i izam da böyük şeyxlər mənasına gəlir.

¹⁹ İstimdad və istiane kömək istəmək mənasına gəlir. Demək ki, bunlar vəli bildikləri övlərin ruhlarından kömək istəyir və onları özləri ilə Allah arasında vasitəçi hesab edirdilər. Bunların kim olduğu, Ruhul-Furkan, c.II, s. 86-da geniş şəkildə göstərilmişdir.

ŞEYX ƏFƏNDİ – İlahiyyət fakültəsindən 2 qız tələbə də eyni sualla mənim yanıma gəldilər. Dedilər ki, Allah bizə şah damarlarımızdan yaxın olduğuna görə şeyxlər niyə araya girirlər»? Mən də dedim ki, «Siz Quran oxuyursunuzmu? «Bəli», dedilər» «Allah sizə Quran müəllimindən yaxın deyilmi, bəs niyə o özü oxutmur, lakin Quran öyrənmək üçün bir başqasına ehtiyacınız olur» deyə soruşdum, «Düzdür haqhsan» dedilər.

BAYINDIR – Birinə Quran öyrətməyin Allah ilə bəndə arasında vasitəçilik olmasına nə əlaqəsi var? bunun nəyi təvəssüxdür. Bir başqasına bir şey öyrədən hər Allah ilə bəndə arasında vasitəçi olursa sizin vəziyyətinizdə milyardlarla insan var deməkdir. Dünyada bir adamda bir şey öyrətməyən elə kəs yoxdur.

4. HƏR MÜSƏLMAN ÖVLİYADIR

Övliya vəli sözünün cəmidir. Ancaq türk dilində tək mənasında işlədilir.

ŞEYX ƏFƏNDİ – Biz vəlilərdən danışırıq, siravi insanlardan yox. Hər kəs Allahın vəlisi, həqiqi Allah dostu ola bilməz.

BAYINDIR – Kim Allahın vəlisidir?

ŞEYX ƏFƏNDİ – İzah edirəm, dinlə. Vəli olmanın başlangıcı bəndə ilə Mövla arasında olan düşüncələrin və bəndənin Allaha olan uzaqlığının aradan götürülməsidir.

Mövlanın köməkliyi ilə salikin²⁰ gözündən Allah təaladan başqa hər şey silinir. Allahdan başqasını görməz olur. Fənafillah–yəni Allah taladan başqasını görməmək adı verilən dövlət hasil olar və təriqət halı bitər. Beləliklə, seyr-i illallah, yəni mövlaya doğru olan, mənəvi yürüş sona çatmış olar.

Bundan sonra seyr-i fillah (Allahda yürüş) deyilən məqam gələr və qəlbə sadəcə Allah (cellə cellahu) yerləşir. Bunları qazanan adamlara «vəli», yəni həqiqi Allah dostu demək olar²¹.

Nəfsi əmmarə (yəni həmişə pisliyə sürükləyən nəfs) xeyrə yönələr, söyüşdən inkar etməkdən əl çəkər. O, Mövlasından, Mövlası da ondan razı qalar. Nəfsdə olan ibadət etməmək hissi tamamilə yox olar.

BAYINDIR – Fənafillahdan, seyr-i lallahdan və seyr-i fillahdan danışsınız və bunları çox vacib bir dərəcə kimi göstərsiniz. Bunun Quranda və sünnədə bir sübutu varmı? Əsr-i Səadət²² belə bir şeydən bəhs edən olubmu? Bunlar buddizmdən gəlmiş və sizin beyninizdə yerləşmiş şeylərdir.

Mövlan həyatda ikən ona olan mənəvi hissi nə ilə başa salmaq olar? Hər nə isə. İndi bu barədə danışmaq istəmirəm²³.

Vəli Allah dostu mənasında olduğuna görə onun kim olduğunu ən gözəl bilən Allah Təaladır. O, bu barədə belə buyurur.

---

²⁰ Salik, təriqətə girmiş insandır.

²¹ Ruhu'l-Furkan, c.II s.63

²² Əsr-i səadət, Hz.Məhəmmədin (s.ə.s.) peyğəmbərlik vəzifəsini həyata keçirdiyi zamana deyilir.

²³ Bu məsələlər üçün baxın: Əbdüləziz BAYINDIR, Duada Övliyanı vasitəçi etmək və Şirk, İstanbul 2001.

«Bilin ki, Allahın dostlarının heç bir qorxusu yoxdur və onlar qəm-qüssə görməzlər. O kəslər ki, iman gətirmiş və pis əməllərdən çəkinmişlər». (Yunus 10/62-63).

Demək ki, bütün qəlbi ilə inananlar, pis əməllərdən çəkinənlər Allahın vəlisidir.

Takva əhlinin kimlər olduğu Bəqərə surəsinin əvvəlində bildirmişdir: *«O kəslər ki, qeybə inanır, namaz qılır və onlara verdiyiniz ruzidən sərf edir, paylayırlar. O kəslər ki, sənə göndərilənə və səndən əvvəl göndərilənlərə iman gətirir və axirətə də şəksiz inanırlar».* (Bəqərə 2/2-4).

Hər bir müsəlman bu kateqoriyaya daxil ola bilər. Quranda vəli kateqoriyası budursa, siz niyə başqa şey söyləyirsiniz?

Vəli dost deməkdir. Əksi isə düşmən deməkdir. Yuxarıda qeyd etdiyiniz kimsələr Allaha dost müsəlmanlardırlar, yoxsa düşmən?

Bəziləri də şeytani vəli sayırlar. *«Allahu atıb şeytani özünə dost tutan şəxs, əlbəttə açıq-aşkar ziyana uğramışdır».* (Nisa 4/119).

Dostluq qarşılıqlı olar. Möminlər Allahın vəlisi olduğu kimi, Allah da möminlərin vəlisidir. Şeytan da onu vəli hesab edənlərin vəlisidir.

«Allah, ona inananların dostudur, onları zülmətdən çıxarıb, işığa tərəf yönəldir. Kafirlərin dostu isə şeytandır. Onları nurdan ayırır zülmətə salırlar. Onlar cəhənnəmlidilər və orada həmişəlik qalacaqlar!» (Bəqərə 2/2-4).

«Allaha and olsun ki, səndən əvvəl də ümmətlərə peyğəmbərlər göndərmişik. Şeytan onlara öz çirkin əməllərini xoş göstər-

mişdi. Bu gün şeytan onların dostu, havadarıdır. Onlar şiddətli bir əzaba düşər olacaqlar!» (Nəhl 16/63).

«Biz şeytanları iman gətirməyənlərin dostları etdik». (Əraf 7/27).

«Onlar Allahı qoyub şeytanları özlərinə havadar tutmuşdular və özlərinin doğru yolda olduqlarını güman edirdilər». (Əraf 7/27).

Möminlər bir-birinin vəlisidirlər.

«Möminlər möminləri buraxıb kafirləri dost tutmasınlar! Onlar (kafirlərdən) sizə bir qorxu olmayınca bunu edən kəs Allahdan heç bir şey gözləməsin (onun Allah dərgahında heç bir qədir-qiyəti olmaz)». (Ali-İmran 3/28).

Bu barədə çox ayələr var.

Dostluğun da dərəcələri olur. Elə insanlar var ki, Allahın sevimli bəndəsi olmaq üçün əllərindən gələni edər, canını və və hər şeyi onun yolunda qurban verir. Təbii ki, Allahın belə insanlara olan dostluğu böyükdür.

«Sənə vəhy etdiyimiz, özündən əvvəlkiləri (Tövrəti, İncili və s.) təsdiq edən Kitab (Quran) haqdır. Allah bəndələrimdən xəbərdar və (hər şeyi) görəndir!»

Sonra Kitabı bəndələrimizdən seçdiklərimizə (Məhəmməd ümmətinə) miras qoyduq. Onlardan kimisi özünə zülm edər (pis əməlləri yaxşı əməllərindən çox olar), kimisi mötədil (pis əməlləri ilə yaxşı əməlləri bərabər) olar, kimisi də Allahın izni ilə yaxşı işlərdə (başqalarını qabaqlayıb) irəli keçər (yaxşı əməlləri pis əməllərindən çox olar). Bu (Kitaba varis olmaq) böyük lütfüdür.» (Fətir 35/31-32).

Bu böyük lütf qazanmış insanlar hər zaman Allahla bərabər olduqlarını hiss edər, rahatlıq və xoşbəxtlik içində yaşayırlar. Qarşılarına çıxan çətinliklərin öhdəsindən Allahın köməkliliyi ilə gələcəklərinə inanar, Allaha inanıb yaşamağa davam edirlər. Onların düşdükləri çətinlik qıraqdan hiss olunar, daxilən heç vaxt çətinlik çəkməzlər.

5. ÖVLİYANIN KÖMƏYİ*

ŞEYX ƏFƏNDİ – Əbdülqadir Geylani həzrətləri bir şerində belə buyurur:²⁴

«Müridim istər qərbdə olsun, istər şərqdə
Harda olsa da, yenə imdadına çataram».

BAYINDIR – Bu, çox sayda ayəyə zidd gedir. Allah buyurur:

«Yaxud əli hər yerdən üzülüb darda qalan bir kimsə ona dua etdiyi zaman onun duasını qəbul buyuran, (sizdən)şəri sovuşduran, sizi yer üzünün varisləri edən kəs? Məgər Allahla yanaşı başqa bir tanrı var? Siz nə düşünüb dasınırsınız?» (Nəml 27/62).

Gücləri çatmayan zaman Allahdan başqasına sığınar, o da kömək olduqda bəs onda Allaha sığınma ehtiyacını kim hiss edər?

ŞEYX ƏFƏNDİ – Əgər sən Əbdülqadir Geylaniyə inanmırsansa, səninlə heç bir şey haqda danışmaram.

* Bu bölmədəki iddialar Mahmud USTAOSMANOĞLU (Mahmud Əfəndi) və onun qrupu ilə görüşdə açıqlanmışdır.

²⁴ Bu şer, Seid-i Nursinin Sikkə-i Təsdiq-i Qaybi adlı kitabında verilmişdir. Bax: Risale-i Nur Külliyyati, İstanbul 1995, c. II, s. 2083.

BAYINDIR – Əbdülqadir Geylaniyə inanmaq imanın şərtindən deyil, Qurana inanmaq isə imanın şərtidir.

Mənə görə bu insanların haqqındakı məlumatlar yalandır və yuxarıdakı şəər də bu yollardan biridir. Allahın peyğəmbəri üçün milyonlarla hədis uyduranlar Ceylani Mövlana, İmam Rəbbani üçün niyə bir şey uydurmasınlar?

Amma Əbdülqadir Geylanın özü gəlib bu sözü söyləsə, belə «bir bildiyi vardır» demərik, tərəddüdsüz bunu rədd edərik. Çünki axirətdə Əbdülqadir Geylanidən deyil, Qurandan hesaba çəkiləcəyik.

6. ŞEYXİN MƏNƏVİ KÖMƏYİ (Himməti)

Himmət – ərəb dilindən tərcümədə bir işi əzmlə və qərarlı olaraq etmək deməkdir. Türk dilində isə ruhani, mənəvi kömək, lütf mənasında işlədilir. Təriqətdə bu kəlimə, şeyxin mənəvi köməkliyi mənasında işlədilir. Onun müridlərinə qeyri-adi yollarla kömək etdiyinə, bəzi çətinlikləri aradan götürdüyünə inanırlar.

MÜRİD – Şeyxin himmətini qəbul etmirsənmi? Şeyx Əfəndimizin hümməti sayəsində hər yerdə işlərim çox gözəl gedir. İstər inan, istər inama. Mən bunu görürəm və yaşayıram.

BAYINDIR – Şeyxin hümməti deyərkən, siz onun sizə qarşı şəxsi marağınızı nəzərdə tutursunuz? Sizin məqsədiniz onun mənəvi köməyidirmi?

MÜRİD – Doğrudur. Məsələn, Həccə gedərkən Ərafatdan düşərkən şeyximin hümmətini gördüm. Halbuki, həmin zaman o

Türkiyədə idi. Ərafatdan asanlıqla endim və şeytani daşladıqdan sonra səhər səkkizdə mehmanxanada idim.

BAYINDIR – Niyə Allahın köməyini deyil, şeyxin hümmətini deyirsən?

MÜRİD – Şeyximin Allah yanındakı yaxşılığına görə, Allah onun müridlərinə kömək edir.

BAYINDIR – Hamınızın cavabı eynidir. Yaxşı, saat 8-dən əvvəl mehmanxanaya gələnlərə kim hümmət etdi?

Bu barədə çox ayə gəlib lakin bir az gəlin bu ayələr haqqında düşünək.

«De ki, «Allahdan başqa tanrı güman etdiklərinizi (köməyə) çağırın. Onlar sizi nə möhnətdən qurtarmağa, nə də dəyişməyə (sizdən sovuşdurub başqasına tərəf yönəltməyə) qadir deyillər.

Onların tanıdıqları tanrıların özlərindən hər hansı biri (Allah dərgahına) daha yaxın olsun deyə, Rəbbinə vəslilə axtarır, onun rəhmətini umur, əzabından qorxur. Həqiqət, Rəbbinin əzabı qorxuludur». (İsra 17/56-57).

Siz şeyxinizin axirət günü sizi bağışlayacağına inanırsınız? Əgər şeyxlər müridlərini həm dünyada, həm də axirətdə qoruya bilmirsə, müridlər üçün şeyxlərini razı salmaqdan vacib heç bir şey ola bilməz. Artıq Allaha yalvarmağa ehtiyac qalmaz.

Bu, batil bir yoldur. Əgər siz haqq yola gəlməsəniz, sonunuzun pis olacağından şübhə etmirəm.

7. ÜZÜ SUYU XATİRİNƏ DUA

MÜRİD – Bəzi böyük şəxslərin üzüsuyu xatirinə dualarının qəbul edilməsinin Allahdan istəmirikmi? «Ya Rəbb, Hz. Məhəmməd (s.ə.s.) haqqı üçün və ya övliyəyi kiram, şəhidlər xatirinə duamı qəbul et» deyə yalvarmırıqmı?

BAYINDIR – Düzdür, belə dua edənlər var. Bunlar Süleyman Çələbinin kitablarında da vardır. Amma belə dua olmaz. Bu barədə Hənəfi alimilərindən İbn Ebil-İzz belə deyir:

«Bir adamın Allahdan başqasını duasının qəbulunda səbəb hesab etməsi doğru deyil... O belə demək istəyir, «Filan adam sənin yaxşı bəndələrindən olduğu üçün duamı qəbul et. Onun Allahın yaxşı bəndəsi olması ilə dua arasında əlaqə ola bilər?» Bu duanın şişirdilməsi deməkdir.

«Rəbbinizə yalvara-yalvara, həm də gizlicə dua edin, sübhə-siz ki, Allah həddi aşanları sevməz». (Əraf 7/55).

Bu və bu kimi dualar sonradan meydana çıxmışdır. Belə bir dua nə Həzrəti Məhəmməddən (s.ə.s.), nə əshabından, nə də imamların birindən gəlmişdir. Allah onların hamısından razı olsun. Bu, ancaq avamların və bəzi təriqətçilərin yazdığı tilsimlərdə görülmə bilər.²⁵

---

²⁵ Əli b. Məhəmməd g. Əbil-İzz əd-Dimaşki, (öl. 792h./1390 m.). Şərhül-akidetyt-Təhaviyyə, Beyrut, 1408/1988 c. I, s.295-297)

8. QEYRİ-ADİ YOLLARLA KÖMƏK

MÜRİD – İnsanlar bir-birindən kömək istəmirlərmi? Buradan belə çıxır ki, Allahdan başqa birdən kömək istəmək olmazmı?

BAYINDIR – Bir-birinə kömək etməyi əmr edən çox sayda ayə və hədislər var. Amma hər kəs bilir ki, ruhanilərdən umulan kömək fərqlidir. Onlardan insanların gücü çatmayan məsələlərdə və qeyri-adi yollarla köməklik istənilir. Bu ya bir qorxudan yaxa qurtarmaq və ya bir istəyə nail olmaq üçün olur.

Məs: İstanbulda Tuzlada mindikləri maşını sel apardıqda bir adam «Ya Seyiddinə Həməzə!» deyərək Hz.Həməzəni köməyə çağırtdığını yazır²⁶. Əgər bu şəxs orada olan adamları çağırırsa, özünü itirməzdi və ya hər şeyi hər an görüb nəzarət edən Allah Təaladan kömək istəsəydi, gözəl bir hərəkət etmiş olardı. Amma o, İstanbuldan min kilometrərlə uzaqda olan, qəbirdə yatan və heç bir şeydən xəbəri olmayan Hz.Həməzəni köməyə çağırırdı. Demək ki, o, Hz.Həməzənin onun eşidəcəyinə və ora gəlib onu xilas etmək qüvvəsinə inanırdı. Yoxsa elə bir təhlükəli zamanda Hz.Həməzəni xatırlayırdımı? Elə isə bu şəxs Hz.Həməzənin qeyri-adi qüvvəyə malik olduğunu düşünürdü. Bunlar həyat, elm, səmi, basar, iradə və qüdrət kimi sifətlərdir.

Həyat dirilik, canlılıq deməkdir. O şəxs Hz.Həməzəni canlı saymasaydı, köməyə çağırmazdı.

MÜRİD – Amma şəhidlər ölməz.

²⁶ Kiçik Dünya-2, Zaman qəzeti, 28 noyabr 1996.

BAYINDIR – Doğrudur, Allah yolunda öldürənlər ölmürlər. Ayədə belə buyurulur: «*Allah yolunda öldürənlərə «ölü» deməyin. Əksinə, onlar diridirlər, lakin siz dərk etməirsiniz*». (Bəqərə 154).

Bu, bizim düşündüyümüz kimi deyil. Əgər belə olsaydı Hz.Həmzənin şəhid olmasına Hz.Məhəmməd (s.ə.s.) heç o qədər pis olardımı. Elə çağırınca gəlsə, tez-tez onu çağırar, onunla dərdləşərdi.

Abdulla Məsud deyir ki, «biz Rəsulallah sallallahu əleyhi və səlləmin Hz.Həmzəyə ağladığı qədər başqa bir şeyə ağladığını görmədik. Onun üzünü qibləyə çevirdi, cənazəsinin başında durdu. Və yüksək səslə hıçqıra- hıçqıra ağladı²⁷.»

Həzrəti Həmzəni şəhid edən Vəhşi bir neçə ildən sonra müsəlman olduqda Həzrəti Məhəmməd (s.ə.s.) Vəhşinin onun gözüne görünməməsini istəmişdi²⁸.

Şəhidlər bəhsinə yenidən qayıdacağıq.

Məhəmməd (s.ə.s.) vəfat etdikdə, Allah ondan razı olsun, Əbubəkr gözəl bir nitq söyləmişdir: «Abdulla b. Abbasın dediyinə görə, belə söyləmişdi:

«Qulaq asın, sizdən bir adam Məhəmmədə (s.ə.s.) itaət edirsə, bilsin ki, Məhəmməd (s.ə.s.) ölmüşdür. Kim ki, Allaha itaət edirsə, şübhəsiz ki, o diridir, ölməz. Allah təala buyurur ki: *«Məhəmməd sadəcə bir peyğəmbərdir. Ondan əvvəl peyğəmbərlər gəlib getmişdir. Əgər o ölsə və ya öldürülsə, siz gerimi dönəcəksiniz»*.

²⁷ Safiyyur-Rəhman əl Mebar Kefuri, ər-Rahikul-mahtum, Beyrut 1408/1988, s.255-256

niz? (Dininizdən dönəcək və ya döyüşdən qaçacaqsınız) Halbuki geri dönan şəxs Allaha heç bir zərər yetirməz. Lakin Allaha şükür edənlərə mükafat verir». (Ali İmran 3/144).

Abdulla b. Abbas deyir ki, «Əbubəkir bu ayəni oxuyana kimi sanki belə bir ayəni Allahın endirdiyindən insanlar xəbərsizdilər. Ondan sonra kimi görəsə, bu ayəni oxuyurdu. Səid b. Əl-Müsəyyəb Ömərini belə söylədiyini bildirir:

«Vallah Əbubəkir o ayəni oxuduğu zaman özümü itirdim. Ayaqlarımın üstündə dura bilmirdim. Ayəni oxuduğunu eşitdikdə yerə yığıldım. Peyğəmbər (s.ə.s.) doğrudan da ölmüşdü»²⁹.

Aşağıdakı iki ayə Hz.Məhmmədlə (s.ə.s.) bağlıdır:

«(Ya Məhəmməd) Səndən əvvəl də (dünyada) heç kəsə əbədi həyat (ölməzlilik) vermədik. Belə olduğu təqdirdə, sən ölsən, onlar dirimi qalacaqlar?» (Ənbiyə 21/34).

«Şübhəsiz ki, sən də öləcəksən, onlar da öləcəklər». (Zümər 39/30).

Buna görə də Hz.Həmzənin bizim başa düşəcəyimiz mənada diri olduğu kimə deyə bilər? Allah belə buyurur:

«Allah sizin gizli saxladığınız və aşkar etdiyiniz hər şeyi (ürəyinizdə olanları, bütün gizli və aşkar əməllərinizi) bilir.

Müsrüklərin Allahdan qeyri ibadət etdikləri (bütələr) heç bir şey yarada bilməzlər, əksinə onlar (daşdan ağacdən və s.) yaradılmışlar. Onlar ölüdürlər, diri deyillər və (insanların, bütün məx-

---

²⁸ Buxari, Meqazi, 23

²⁹ Buxari Meqazi, 83.

luqatın) nə vaxt diriləcəklərini də bilməzlər (Elə isə onlara ibadət etmək düzgündürmü)». (Nəhl 16/19-21).

Təəssüflər olsun ki, bunlar özlərinin pis əməllərinə hətta Hz.Məhəmmədi də (s.ə.s.) aid edirlər. İnsanlar üzərində təzyiqli davam etdirmək üçün yalan və iftira ilə məşğul olurlar. Bu qədər ayəyə baxmayaraq Hz.Peyğəmbərin sağ olduğunu iddia edir, hətta onun insanlara nəzarət etdiyini belə deyirlər. Gözlərini qan örtmüş bu insanlar çətin yorulsunlar, amma bir azca ağılla hərəkət edənlər üçün Hz.Ömər in bu sözünü çatdırmaq istərəm:

«İstərdim ki, Allah elçisi yaşasın və bizdən sonra ölsün. Məhəmməd (s.ə.s.) ölsə də, Allah aranızda bir nur qoymuşdur, siz onunla haqqı taparsınız. Allah Məhəmmədi də onunla haqq yola qoymuşdur»³⁰.

O nur Quranıdır. Hz.Məhəmməd (s.ə.s.) Vida xütbəsində belə demişdir:

«Aramızda möhkəm tutacağınız və heç vaxt pis yola düşməyəcəyiniz bir şey buraxdım, bu Allahın kitabıdır»³¹.

Bax, haqq budur.

«Haqdan sonra ancaq «doğru yoldan» azmaq gəlir. Elə isə «haqdan» necə üz döndərsiniz?» (Yunus 10/32).

Haqqında danışılan şəxsin Hz.Həmzədə olduğuna inandığı sifətlərin ikincisi elm sifətidir. Elm bilmək və qavramaq deməkdir. İnsanda da elm sifəti var. Amma bu onun öyrənə bildiyi və qavraya bildiyi şeylərlə məhduddur. Allahın elminin sərhəddi

³⁰ Buxari, Əhkam, 51

³¹ Müslim, Hac, bab 19, Hədis № 147-(1218).

yoxdur. O, hər şeyi ən xırda dəqiqliynə qədər doğru bilir və əsla unutmaz.

İstanbulda heç vaxt olmayan Hz.Həmzənin çağırıldığı yərə gəlməsi üçün hadisənin olduğu İstanbul, Ankara yolunu, Tuzladakı bölümünün tanınması lazım idi. O, şəxs Hz.Həmzənin elmini şübhəsiz ki, Allahın elmi kimi hesab etməzdi. Amma onu belə bir yerdə köməyə çağırdığına görə, Allahın sərhəddi olmayan elminin bir hissəsinə ortağ edir.

Üçüncü sifət semdir. Sem – eşitmə gücüdür. Allah insana eşitmə vermişdir, amma bu müəyyən səsləri müəyyən məsafədən eşitməsi ilə məhduddur. Hz.Həmzə kimi bir insana qəbirdə yatan nə isə eşitdirməyə bizim gücümüz çatmaz. Allah Təala belə buyurur:

«Şübhəsiz ki, Allah dilədiyinə (ayələrini) eşitdirər, sən isə (Ya Peyğəmbər) qəbrlərdə olanlara (haqqı) eşitdirən deyilsən».
(Fatir 35/22).

Allah hər şeyi eşidir. Ən gözəl səslər, hərəkətlər, daxildən yalvarışlar və hər şeyi onun tərəfindən eşidilir. İndi də şəxsin İstanbulda «Ya Seyyidinə Həmzə» dediyi zaman Həmzənin onun eşitdiyini sandığına görə onu Allahın eşitmə sifətinə ortağ etmiş olmazdımı? Çünki bu tərzdə bir eşitmə Allahdan başqasına məxsus deyil.

Dördüncü sifət basardır. **Basar**, görmə gücü deməkdir. İnsanlarda da görmə gücü vardır, amma çox məhduddur. Allah Təala ən xırda şeyləri dəqiqliyi ilə görür. Kilometrlərlə uzaqda qəbirdə olan bir adamı köməyə çağıran bir şəxs onun özünü

gördüyünü hesab etmiş olur. Yoxsa onun nə vəziyyətdə olduğunu necə bilsin? Bu şəkildə görmə yalnız Allaha məxsus olduğu üçün bu şəxs Həzrəti Həməzəni Allahın görmə sifətinə də ortağ hesab etmiş olur.

Beşincisi iradə, altıncısı isə qüdrət sifətidir. İradə diləmək və seçim etməkdir. Qüdrət isə bir şeyə gücün yetməsi mənasına gəlir.

İnsanın iradəsi və qüdrəti məhduddur. Ölüncə bunlardan heç bir əsər-əlamət qalmaz. O, şəxs Hz.Həməzənin bu iradəyə köməklik edəcək qüdrətə sahib olduğuna inanmasa, onu çağırmazdı. Bu şəxsin Hz.Həməzənin qeyri-adi iradə və qüdrətə qadir olmasını göstərməsidir. Bu mənada iradə və qüdrətə qadir varlıq tək Allahdır. Elə isə o şəxs Hz.Həməzəni Allahın bu iki sifətnə də ortağ saymış olu. Allah Təala belə buyurmuşdur:

«Allahdan başqa ibadət etdiyiniz bütələr də sizin kimi bəndələrdir. Əgər (bu bütələrin sizə bir kömək edə biləcək barəsindəki iddianızda) haqlısınızsa, həydi çağırın onları, sizə cavab versinlər.

Məgər onların yeriyən ayaqları, ya tutan alləri, ya görən gözləri, yaxud eşidən qulaqları var? De ki: «Həydi çağırın şəriklərinizi, mənim barəmdə istədiyiniz hiyləni qurun və mənə heç möhlət verməyin.

Şübhəsiz ki, mənim hamim Qurani nazil edən Allahdır. O, əməlisəlehlərə himayədarlıq edər.

Sizin Allahdan başqa tapındıqlarınız isə sizə, nə də özlərinə bir köməklik edə bilər». (Əraf 7/194-197).

«(Müşriklər) Bəlkə özlərinə bir yardım oluna deyər, Allahdan başqa tanrılar (bütələr) qəbul etdilər. O bütələr onlara heç də

kömək edə bilməzlər. Onlar özləri isə bütlər üçün (onları başqalarından qoruyan) hazır əsgərlərdir». (Yasin 36/74-75).

«Müşriklər (qiyamət günü) onlar üçün şəfaət diləsinlər (yaxud Allahın əzabını onlardan dəf etsinlər) deyər, Allahdan başqa tanrılar qəbul etdilər.

Xeyr, (qiyamət günü) tanrıları onların ibadətini danacaq və onlara düşmən olacaqdır». (Məryəm 19/81-82).

Bax, şirk budur. Yəni Allaha yaxın bilinən kimsələri yalnız Allaha məxsus bəzi xüsusiyyətlərin onlarda olduğunu hesab edib, kömək istəməkdir.

«Bu müşriklərə de ki: Mənə xəbər verin, göstərin görüm, sizin Allahdan başqa ibadət etdikləriniz yer üzündən (yaxud yerdən və ona hənzər şeylərdən) nə yaratmışlar? Yoxsa onların göylərdə (Allahnan) bir şəriqliyi var? Əgər doğru deyirsinizsə (dediyinizi sübut etmək üçün) , mənə bu Qurandan əvvəl (əvvəlki Peyğəmbərlərdən, ümmətlərdən sizə gəlib çatmış) bir kitab, yaxud elmdən bir nişanə gətirin».

«Allahı qoyub qiyamətədək özünə cavab verə bilməyən bütlərə ibadət edən kimsədən daha çox haqq yoldan azmış kim ola bilər? Halbuki bütlər onların (bütpərəstlərin) ibadətlərindən xəbərsizdirlər». (Əhqaf 46/4-5).

MÜRİD – Allah istəsə, Hz.Həmzəyə bu xüsusiyyətləri verə bilməzdimi?

BAYINDIR – Allahın gücü hər şeyə çatır. Amma Allahın gücü ilə dəlil gətirilməz. Bu qədər ayə varkən, Hz.Həmzəyə xüsusi bir güc verildiyini kim iddia edə bilər? Bura baxın. Allahın elçiləri

də daxil olmaqla hamımız Allahın bəndələri – yeni qullarıyıq. Allah da bizim Rəbbimiz, yeni böyüyümüzdür. Qulun böyüyü qarşısında heç bir səlahiyyəti yoxdur, buna görə də elçilərdə daxil olmaqla bərabər, heç bir insanın Allah qarşısında səlahiyyəti ola bilməz. Əgər Allahın verdiyi səlahiyyət varsa o başqa məsələdir. Yuxarıda ayələrdə Allahın bir kimsəyə səlahiyyət vermədiyini aşkar bildirildiyi halda bəndələrini səlahiyyətli saymaq bağışlanmaz bir günah olar.

MÜRİD – Amma bu şəxs başqa bir yerdə Nz.Həmzənin köməyə gəldiyini gözləri ilə görmüşdür. Deyir ki, «Cin hesab etdiyim bir varlıq əlimdən tutub məni aparmaq istəyirdi. Böhran keçirdim, birdən istimdad ilə «Ey Hz.Həmzə!» dedim. O, şanlı əshab mənim çağırışıma gəldi, sanki otağın içində peyda oldu. Cin onu gördükdə qorxudan dal-dala getdi və divarın içindən keçərək gözəndən itdi».³²

BAYINDIR – Çətinə düşən hər kəsə köməklik edən Allah Təala onun da köməyinə gəlincə, o bunun Hz.Həmzə olduğunu hesab etmişdi. Allah Təala bu barədə belə buyurur:

«Bilin ki, göylərdə və yerdə kim varsa (mələklər, cinlər, insanlar-bütün canlılar) hamısı Allahındır (Allahın quludur). Allahdan başqasına³³ tapınanlar həqiqətdə Allaha qoşduqları şəriklərə tabe olmazlar (çünki əslində heç kəs Allaha şərik olmağa layiq deyildi və ola da bilməz). Onlar uncaq zənnə uyar və yalandan başqa bir şey deməzlər». (Yunus 10/66).

³² Kiçik Dünyam-2. Zaman qəzeti, 28 noyabr 1996.

³³ Ayədə işlənən kəlmə akreb (ən yaxın) mənasını daşıyır.

a) Qeyri-adi gücün mənbəyi

MÜRİD – Hz.Həmzəni köməyə çağıran adamın əslində umduğu Allahın Hz.Həmzənin onun köməyinə göndərməsi idi. Bunun Allahdan başqa birinə itaət etməklə nə əlaqəsi var.

BAYINDIR – O sözü bir daha dəqiqləşdirək.

1. O şəxs bir yerdə deyir ki, «Böyük və müqəddəs ruhlardan istimdad etmək (kömək istəmək) olar»³⁴.

Amma Allah Təala bu iddianı belə rədd edir:

«(Ya Rəsulum) De ki, «Gizləndə Allaha dua edib: «Əgər bizə suyun və qurunun zülmətindən qurtarsa, əlbəttə, şükür edənlərdən olarıq» – deyər yalvardığınız zaman sizləri bundan xilas edən kimdir?»

De ki: «Sizi ondan xilas edən və hər bir qəmdən qurtaran Allahdır. (Bütün bunlardan) Sonra siz yenə də Ona şəriklər qoşursunuz». (Ənam 6/63-64).

Yəni çətinə düşəndə Allaha sığınarlar, çətinlikləri keçdikdən sonra Hz.Həmzə kimi birini çağırır və onun köməkliliyi ilə çətinlikdən azad olduqlarına inanırlar.

2. Hz.Həmzəyə bu gücün Allah tərəfindən verildiyini düşünmək nəyi dəyişdirər. Çünki buna aid heç bir dəlil yoxdur. Hz.Həmzənin köməyə çağırıldığından belə xəbəri yox idi. Bu ayələr haqda bir az daha düşünək:

«Bu müşriklərə de ki: «Mənə bir xəbər verin, göstərin görüm, sizin Allahdan başqa ibadət etmədikləriniz yer üzündə nə yaratmışlar? Yoxsa onların göylərdə bir şərikliliyi var? Əgər doğru

deyirsinizsə mənə bu Qurandan əvvəl bir kitab, yaxud elmdən bir nişanə gətirin».

«Allahı qoyub qiyamətdək özünə cavab verə bilməyən bütlərə ibadət edən kimsədən daha çox haqq yoldan azmış kim ola bilər? Halbuki bu bütlər onların ibadətindən xəbərsizdirlər». (Əhqaf 46/4-5).

Müşriklər tanrılarının gücünü Allahdan aldığı gümanı edirdilər. Amma bu boş iddia idi. Müşriklərlə əlaqədar bu ayələrə diqqət edək.

«(Ya Məhəmməd) De ki: «sizə göydən və yerdən kim ruzi verir? Qulaqlara və gözlərə sahib olan (onları yaradan) kimdir? Ölüdən diri, diridən ölü çıxardan kimdir? Hər işi düzüb– qoşan sahmana salan kimdir? Onlar «Allahdır»– deyəcəklər. De ki: «Bəs onda Allahdan qorxmursunuz?»

O sizin həqiqi Rəbbiniz olan Allahdır. Haqdan sonra ancaq (doğru yoldan) azmaq gəlir. Elə isə (haqdan) necə üz döndərirsiniz?» (Yunus 10/31-32).

Müşriklər Kəbəni tavaf edərkən, belə deyirdilər:

«Ləbbeyk la şerike lek illa şerikun
huvə lek temlikuhu və ma mələk».

«Əmr et, Allahım, sənin heç bir ortağın yoxdur. Yalnız bir ortağın var, hansı ki, onun bütün səlahiyyətləri sənin əlindədir və sən onun sahibisən».

İbn Abbas bunu bizə danışarkən deyir ki, onlar «Ləbbeyk la şerike lek = Əmr et, Allahım, sənin heç bir ortağın yoxdur». O

---

³⁴ Kiçik dünyam-2, Zaman zəzeti, 28 noyabr 1996.

dedikləri zaman Hz.Məhəmməd (s.ə.s.) «Yazıqsınız, burada dayanım, burada dayanım» deyərdi³⁵.

Allahın vermədiyi bir məsuliyyəti bütələrində görmələri onların müşrik olmaları üçün kifayətdir. Bütə bu səlahiyyəti verənin Allah olduğunu söyləmələri heç bir şeyi dəyişdirmir.

Ayədə belə buyrulur:

«Müşriklər Allahı qoyub ³⁶elə bir şeyə ibadət edərlər ki, Allah (ona ibadət edilməsi haqda) heç bir dəlil nazil etməmişdir. Və müşriklərin ona dair heç bir biliyi də (dəlili sübutu da) yoxdur. Zalimlərə (müşriklərə) bir yardım edən olmaz». (Həcc 22/71).

MÜRİD – Bu şəxs köməyə çağırıldıqdan sonra «elə bil ki, Hz.Həmzə otaqda peyda oldu».— deyir. Bir də belə bir xatirəsini danışır». Köhnə bir dostumun həyat yoldaşı xəstələnmişdi, çarə aramadıqdan yer qalmamışdı. İçində Bədir müharibəsində iştirak edən əshabələrin adları olan dua məcmuəsini vermək üçün onlara getdim. Mənim onlara gələcəyimi heç kim bilmirdi.

Mən nərdivanlardan çıxanda həmin qadın trans³⁷ halında idi. Cinlər ona «Din adamı gəlir, amma biz onun da öhdəsindən gələrik» deyirlərmiş. Qapını döydüm, dostum məni görəcek təəccübləndi.

«Bu dua məcmuəsini bacımız üstündə gəzdirsən, mütləq faydası olacaq və cinlər ona yaxınlaşmayacaq» deyib, qonaq otağına getdim.

³⁵ Müslüm, Hac, 22, Hədis № 1185

³⁶ Bu kəlmə əvvəl mənasında da işlənir

³⁷ «Trans» - fransız dilindən bizə keçmiş kəlmədir. Mənası: Özündən getmə, ətrafda olanları başa düşə bilməyən bir cür yuxu vəziyyətidir.

Sonra dostum bu məcmuəni həyat yoldaşına verdi. Trans halında olan qadın «Hz.Həmzə gəldiyi üçün qaçırsınız? Deyə qışqırmışdır»³⁸.

Səncə bütün bunlar yalandırımı?

BAYINDIR – Bu qədər ayədə deyil, amma bu iddialara aludə olmanızı başa düşmək çox çətindir. Bunlar şeytanın olaraq bir oyunu ola bilər.

b) Ruhanilərin həyatı

MÜRİD -- Mən hələ qanə olmamışam. Bildiyimə görə şey cür həyat vardır.

Birincisi bizim həyatımızdır.

İkincisi Hz.Xızır və İlyasın (ə.) həyatıdır. Müəyyən bir vaxt ərzində çox yerdə görünə bilirlər, istərlərsə, bizim kimi yeyib içərlər.

Üçüncüsü Hz.İdris və İsanın (ə.) həyatıdır. Bu, mələk həyatı kim nurani bir həyatdır.

Dördüncüsü şəhidlərin həyatıdır.

Beşincisi qəbirdəkilərin həyatıdır.

Şəhidlərin həyatlarını Allah yolunda qurban etdiyi üçün onlara bərzah aləmində, dünya həyatına oxşar, fəqət kədərsiz, zəhmətsiz bir həyat nəsib edir. Onlar özlərini heç vaxt ölmüş hesab etməz, daha bir yaxşı bir yerdə olduqlarını fərz edərlər. Çox xoşbəxt olurlar. Şəhidlərin böyüyü olan Hz.Həmzə də belə bir

---

³⁸ Kiçik Düyam-2. Zaman qəzeti, 28 noyabr 1996.

həyat yaşayır. Ondan kömək diləyən insanları qoruması, dünya həyatı ilə bağlı işlərin görülməsi, mümkün ola bilər³⁹.

BAYINDIR – Allah yolunda öldürülmüş olanların əslində diri olduqları doğrudur, amma Allah Təala belə başa düşdüyünüzü iddia etməyiniz, necə bağışlana bilər? Aşağıda şəhidlərlə bağlı bir bölüm olacaqdır.

Hə. Həməzənin kömək edə bilməyəcəyinə dair, hələ şübhəni qaldırsa, zəhmət olmasa, yuxarıdakı ayələri təkrar olaraq, yavaş-yavaş, düşünərək oxuyun. Əgər inanmırsızsa, belə bir şey aqlınıza belə gəlməz. O, ayələrdən biri belədir:

«Allahı qoyub qiyamətə dək özünə cavab verə bilməyən bütllərə ibadət edən kimsədən daha çox haqq yolundan azmış kim ola bilər? Halbuki bu bütllər onların ibadətindən xəbərsizdirlər». (Əhqaf 46/5).

MÜRİD – Bizim yaşadığımız həyatda heç bir ixtilaf yoxdur. Şəhidlər bəhsi də aydınlandı. Həyatın digər üçü haqqında nə deyəcəyiniz var?

BAYINDIR – Bu sualı mən verməli idim. Siz Hə.Xızır və Hə. İlyas, Hə. İdris və Hə. İsa əleyhüssəlamın hələ də yaşadıklarını deyərkən, nəyə əsaslanırsınız?

MÜRİD – Bu mənə fikrim deyil. Bunları deyən şəxs belə bir həyatın olduğunu, kəşf sahibi, övliyanın təcrübəsinə əsaslanaraq deyir.

---

³⁹ Səid Nuri, məktubat, 1. Məktub, Risalə-i Nur Külliyyəti, İstanbul 1994, c.I, s.347.

BAYINDIR – Qeyblə bağlı bir mövzu heç bir elmi dəyəri olmayan kəşfə əsaslanı bilməz. Kəşf haqqında ayrıca danışılacaqdır. Haqqında danışdığımız 4 Peyğəmbərdən yalnız Hz. İsanın vəziyyətini bilirik. Onu da bu ayədən başa düşə bilərik.

«...Nə qədər ki, onların arasında idim, (onları belə nalayiq hərəkətlər etməyə qoymurdu) onlara şahid mən idim, sən (məni göyə qaldırıb) canımı aldıqdan sonra onlara nəzarətçi özün oldun. Yalnız sən hər şeyə şahidsən». (Maidə 5/117).

Burada Hz. İsanın vəfat etdiyi və ümmətindən xəbərsiz olduğu bildirilir. Onun üçün heç bir həyat tərzi düşünmək lazım deyildir. Həzrəti İsa hələ həyatda ikən Allah ona belə demişdir: *«Ya İsa, həqiqətən, mən sənənin ömrünü tamam edib, öz dərgahıma qaldıraram, səni kafirlərdən pak edərəm...».* (Ali İmran 3/55).

c) Ölüm və yuxu

MÜRİD – Qəbir həyatı haqqında nə deyəcəksiniz?

BAYINDIR – Allah Təala ölüm və yuxunu eyni dərəcədə götürərək belə buyurmuşdur:

«Allah (əcəli çatan kimsələrin) canlarını onlar öldüyü zaman, ölməyənlərin (hələ əcəli çatmayanların) canlarını yuxuda alar (çünki yuxu da ölüm kimi bir şeydir, yuxu zamanı ruhun bədənlə əlaqəsi kəsilər). Ölümünə hökm etdiyinin canlılarını (ruhlar aləmində) saxlayar (onların ruhu bir daha bədənlərinə qayıtmaz, beləliklə də bədən ölüb gedər). Digər kimsələrin canlarını isə müəyyən bir vaxtdək (əcəlləri gəlib çatıncaya qədər yuxudan oyandıqda bədənlərinə) qaytarar» (Zümər 39/42).

Buradan belə çıxır ki, Allah ölümlərin ruhunu müəyyən bir yerdə saxlayır. Bir ayə də belədir:

«Sizi gecələr yuxuya daldıran, (bu minvalla sizi bir növ ölüm halına salıb, hiss-həyacandan məhrum edən) gündüz isə etdiyinizi (nə qazandığınızı) bilən Odur. Sonra O, sizi gündüz (yuxudan) oyandırır ki, müəyyən olunmuş vaxt (əcəl) gəlib yetişsin». (Ənam 6/60).

Qiyamətin hərfi tərcüməsi – qalxmaqdır. Öldükdən sonra dirilmə, yataqdan qalxmağa, sura üfürmək isə qalx həyəcan təbiəlinin çalmasına bənzəyir. Allah Təala belə buyurur:

«Sur çalınan kimi qəbirdən qalxıb sürətlə Rəbbin hüzuruna axışacaqlar».

«Vay halımıza! Bizi yatdıığımız yerdən kim qaldırdı? deyəcəklər». (Yasin 36/51-52).

Qurana görə ölüm bir yuxu, qəbir isə yataq yeridir. Öldükdən sonra dirilmə isə yuxudan oyanmağa bənzəyir. Hədislərdə qeyd olunan qəbir əzabı da yuxuda görülən pis yuxular kimi olmalıdır.

Yatan insan yuxuda ikən nə qədər vaxt keçdiyini bilməz. Ölü də belədir. Belə ki, Quranda ölü ilə yatan arasında iki nümunə vardır. Əshab-i Kəhf mağarada 309 il yatmışdır⁴⁰.

«Onları bir-birindən hal-əhval tutsunlar deyər oyatdıq. Onlardan biri dedi: «(Mağarada) Nə qədər qaldınız». Onlar: «Bir gün və ya bir gündən də az!» – deyər cavab verdilər.» (Kəhf 18/19).

Ölümlə əlaqədar ayə belədir:

⁴⁰ Kəhf surəsi 18/25

«Yaxud damların çökmüş, divarları uçulmuş bir kəndi yarından keçən şəxsin əhvalatını bilmirsən? O şəxs: «Əcəba, Allah bu kəndi ölümdən sonra necə dirildəcək?– demişdir. Belə olduqda Allah onun 100 il ölü halında saxladı, sonra dirildərək ondan: «Nə qədər yatmısan? – deyər soruşdu. O da: «Bir gün bəlkə bir gündən daha az», deyər cavab verdi. Allah ona «Bəlkə yüz il yatmısan, yediyin yeməyə içdiyən suya bax, hələdə xarab olmayıb. Bir də uzunqulağına bax! Səni insanlar üçün bir ibrət dərsi almaqdan ötrü belə etdik indi uzunqulağının sümüklərinə bax, gör necə onları bir-birilə birləşdirir, sonra da necə onlara üzərini ətlə örtürük?» – deyər buyurdu, O şəxsə bunlar aydın olduqda: «Artıq bildim ki, Allah hər şeyə qadirdir» – dedi». (Bəqərə 2/259).

Yüz il ölü qalan və dirilən ilə 309 il yuxuda olanlar, orada bir gün və ya bir gündən də az qaldıqlarını zənn edirlər.

Qəbir həyatını başa düşmək istəyənlər bu ayələrdən dərs ala bilərlər. Yatan adam bədəninə necə hiss etmərsə, ölü də eləcə hiss etmir. Yatanın ruhu təkrarən bədənə daxil olacağı üçün bədən diri qalır. Ölənin ruhu geri qayıtmayacağı üçün bədən ölür. Axi-rətdə yenidən yaradılan bədənə gələn ruh, özünü yuxudan oyanmış kimi hiss edir və *«Bizi yatduğumuz yerdən kim qaldırır?»* (Yasin 36/51-52) deyir. Bədən torpaqda çürümüş, amma o bundan xəbərsizdir. O yatıb, yenidən oyandığını zənn edir, ötüb keçən vaxtdan da xəbərsizdir. Belə ki, ölüm bir yuxu qədər qiyamət də yuxudan danmaq qədər yaxındır.

Yuxu həyatdan müəyyən vaxt üçün ayrılmaq deyil, davamlı yaşamaq üçün vacib bir istirahətdir. Hz.Məhəmməd (s.ə.s.)

aşağıdakı sözü ilə dirilməni də dünya həyatın davamı kimi olacağını bildirir:

«Hər bəndə nədən öldüsə, o şəkildə də dirildilir⁴¹.»

Vida Həccində bir adam yıxılıb, boynu qırılmışdır. Məhəmməd (s.ə.s.) buyurdu ki, onu sidr və su ilə yuyun, iki parça arasında kəfənləyin, qoxu vurmayın və başını örtməyin, çünki qiyamət günü o adam təlbiyə⁴² deyən vəziyyətdə qaldıracaqdır⁴³.

Bu hədis doğrudan da düşündürücüdür burada o şəxsin ölümü ehramlı olan⁴⁴ bir hacının yatmasına bənzəmişdir. Ehramlı Hacı, qoxu vurmaz, yatarkən başını örtməz, yuxudan ayıldıqda təlbiyə edir.

MÜRİD – Bəs qəbrin cənnət bağçalarından bir bağça və ya cəhənnəm çüxürlərində bir çüxur olmasını necə izah edə bilərsiniz?

BAYINDIR – Bunlar yuxuya oxşayır. Güzəl yuxu gören onun heç bitməməsini istəyir. Pis yuxu gören isə yuxudan ayıldıqda nə yaxşı ki, bu bir yuxu imiş deyər şükür edərler. Hər şeyin doğrusunu Allah bilir.

---

⁴¹ Müslüm, Cənnət 19, Hədis № 83-(2878).

⁴² Təlbiyə hac və ya Ümrə üçün ehramda olan adamların oxuduğu bu sözlərdir. Ləbbeyk Allahummə ləbbeyk, ləbbeyk lə ɤerike leke lebyk. İnnə-i hamdə vən-niməte ləke v"el-mülk, lə ɤerike ləke.

⁴³ Buxari, Cenaiz, 20.

⁴⁴ Ehram, həcc və ya ümrəyə niyyət edib təlbiyə etdikdən sonra bu ibadətlərlə bağlı qadağan olunmuş şeylərin başlanması mənasındadır. Kişilərə ehram müddətində başlarını bağlamaq olmaz.

9. MÜSƏLMANLARI BATIRAN ŞİRK

MÜRİD – Yetmiş ildir bu ölkədə lazımı qədər, dini təhsil verilmədiyi üçün din adamlarımız bəzi səhvlərə yol verirlər. Bilirsiniz ki, 1924-cü ildə şəriət ortadan qalxdı. Bütün qanunlar qərbdən alınır. Bir zamanlar din təhsili tamamilə qadağan edilmişdir. Azan türkçə oxunurdu. Bu siyahını uzatmaq olar.

BAYINDIR – Bütün günahı başqasının üstünə at və sən aradan çəkil. Bu nə qədər asan bir yoldur. Yetmiş il əvvəlki şərtlərə birdən-birəmi gəlindi? İslam aləmi Birinci Dünya Müharibəsində nəyə görə Qərbə məğlub oldu?

MÜRİD – Bunun siyasi, sosial, ekonomik və bir çox səbəbləri var? Bu da təriqətə aiddir?

BAYINDIR – Bunun təriqətlə əlaqələndirmək asan yol axtarmaq deməkdir. Bu məğlubiyyətin siyasi, sosial və ekonomik səbəblərini bununla məşğul olanlara həvalə edək. Biz burada, Qurana uymaqdansa, Quranı özümüzdə tətbiq etməkdən bəhs edək.

Qurana tamamilə zidd olan çox sayda sözlər, hədis, yəni Hz. Peyğəmbərin sözü kimi ortaya qoyulmuş və müsəlmanlar arasında qəbul edilmişdir.

«İşlərinizdə çətinliyə düşdükdə, qəbirdəki ölülərdən kömək istəyin»⁴⁵.

Bu sözü hədis kimi ortaya qoyan Yavuz Sultan Səlimin məşhur Şeyxülislamı İbn-i Kamaldır.

---

⁴⁵ Ruhul-Furkan Təfsiri, c. II, s. 82.

O, bununla da qane olmamış, doğru olduğunu isbat etmək üçün fəlsəfi izahlara baş vurmuşdur. Bu bəhs ölümlərdən kömək istəmə başlığı altında qeyd olunmuşdur.

İslam aləmi Qurandan əsrlər öncə uzaqlaşib. Şeyxlər kimi, məzhəb imamları da müqəddəsləşdirilmiş, onların sözləri Quran və sünnetin yerini tutmuş və müsəlmanlar Quran, sünnet işığında yeni fikirlər irəli sürməyi böyük günahlardan biri kimi hesab etmişlər. Son bölümdə Qurana dönmək başlığı altında bu mövzuya da toxunulacaqdır.

Birinci Dünya Müharibəsindəki məğlubiyyət bir başlangıç deyil bir sonudur. Sizin o yetmiş illik tətbiq deyər tənqid etdiyimiz şeylərdə bir nəticədir. Birinci Dünya Müharibəsindəki məğlubiyyəti, əsgər məğlubiyyəti hesab etmək asan yola qaçmaq olar. O, özünə güvənməyi itirmiş bir cəmiyyətin məğlubiyyətidir.

MÜRİD – Özünəgüvənmə dedikdə nə başa düşürsünüz?

Bir müsəlman özünə deyil, Allaha güvənməlidir.

BAYINDIR – Özünə güvənmək inandığı şeylərə güvənmək deməkdir. İnandığı şeylərə güvənməyən insanın inamı da olmaz.

MÜRİD – Bunu bir az geniş şəkildə başa sala bilərsinizmi?

BAYINDIR – Baxın, Hz.Məhəmməd (s.ə.s.) Allahın elçisi olduğunu söyləyəndə ona gülənlər, dəli deyənlər, sehərbaz deyənlər, onu məsxərəyə qoyanlar və təhqir edənlər olmuşdur. Əgər bu davranış ar onun inandığı dəyərlərə olan güvənini sındırınsaydı, bunun təsiri ilə «Bəlkə bunlar haqlıdırlar?» desəydi, xalqın içində çıxıb bir iş görə bilərdimi?

Allah ondan razı olsun Hz.Məhəmmədin (s.ə.s.) inandığı dəyərlərə güvənməsi, Allahın elçisi olduğu barədə şübhəyə düşməməsi haqda çox ayələr enmişdir. Onlardan bir qismi belədir:

«*Yasin.*

Ya Məhəmməd, Hikmətlə dolu Qurana and olsun ki, Sən həqiqətən (Allah tərəfindən göndərilmiş, şəriət sahibi olan) Peyğəmbərlərdənsən, düz yoldasan (Doğru yol üzrə göndərilən peyğəmbərlərdənsən. Allahın əsr tövhid dini olan islam dinindəsən. Bu yolu tutub gedən haqqa yetişər.)» (Yasin 36/1-4).

«Elə isə (Ya Peyğəmbər! Sən müsriklərə) öyüd nəsihət ver. Sən öz Rəbbinin neməti (nübüvvət və islam dini) sayəsində nə kahinsən, nə də divanə.

Yoxsa onlar: (Sənin barəndə) «O şairdir. Biz (ruzigarın gərdişi nəticəsində) onun başına gələcək müsibəti (ölüb getməsi) gözləyirik» – deyirlər.

De ki, «Gözləyin, Mən də sizinlə birlikdə (sizin başınıza gələcək müsibəti) gözləyirəm».

Yoxsa onların puç ağılları bunu (onlara) əmr edir? Xeyr, onlar azğın bir qövmdürlər.

Yoxsa onlar: «O Qurani özünədən (bu cür batil sözləri deməyi) uydurmuşdur» – deyirlər. Xeyir onlar (həsədləri, təkəbbürləri və inadları üzündən) iman gətirmirlər.

Əgər doğru deyirlərsə, qoy onlar Quran kimi bir kəlam gətirsinlər» (Tur 52/29-34).

«Nun; and olsun qələmə və (mələklərin) yazdıqlarına (ya-xud lövhi-məhfuzda yazılanlara) ki,

Sən (Ya Məhəmməd) Rəbbinin neməti sayəsində divanə deyilsən

Və, həqiqətən, səni minnətsiz tükənmək bilməyən mükafat gözləyir.

Doğrudan da sən böyük bir əxlaq sahibisən (Böyük bir din üzərindəsən).

(Tezliklə) sən də görəcəksən, onlar da görəcəklər.

Hansınızın divanə olduğunu.

Həqiqətən sən Rəbbin öz yolundan çıxanları da doğru yol-da olanları da ən gözəl tanıyandır.

Elə isə (Ya Peyğəmbər! Allahın ayələrini) yalan sayanlara itaət etmə.

(Müşriklər) İstərdilər ki, sən onlara yumşaqlıq göstərəsən, onlarda sənə yumşaqlıq göstərsinlər (Sən onların bütləri barəsində pis sözlər deməyəsən, onlarda sənə əziyyət verməsinlər və ya sən onların bütlərinə tapınasan, onlarda sən Allahına ibadət etsinlər)». (Nun 68/1-9).

«(Ya Rəsulum) Sən öz Rəbbinin hökmünə səbr et və balıq sahibi Yunus kimi olma (risaləti təbliğ etməyi yerə qoyma). O zaman o, (balığın qarınında) qəm kədər içində boğularaq (Rəbbinə) dua etmişdi. Əgər Rəbbindən bir mərhəmət, nemət yetişməsəydi, o, məzəmmət olunaraq, quru yerə (səhraya) atılacaqdır.

Amma (tövbə edikdən sonra) Rəbbi onu (öz bəndələri içəri-sindən) seçdi və salehlərdən (peyğəmbərlərdən) etdi.

(Ya Peyğəmbər) Həqiqətən kafirlər Qurani eşitdikləri zaman (sənə olan həsədlərindən və qəzəblərindən dolayı) az qala səni gözləri ilə yeyələr. Onlar (sənin barəndə): «O divanədir» – deyirlər.

Halbuki bu Quran aləmlərə (insanlara və cinlərə) ancaq bir öyüd nəsihətdir. (Onun nazil olduğu kimsə heç vaxt divanə ola bilməz). (Nun 68/48-52).

Bu ayələr Həzrət Məhəmməd (s.ə.s.) daima onun inamını yeniləyirdi. Bu barədə çox ayə vardır, Allah Təala keçmiş elçilərin çətinliklərini dilə gətirərək, onu təsəlli edirdi. Yoxsa, o belə böyük bir işin öhdəsindən necə gələ bilirdi?

Müsəlmanlar hər an dəyişən və inkişaf edən hadisələrdə özlərinə və dinlərinə olan inamlarını saxlamaq üçün Qurani düşünərək oxumaq məcburiyyətindədədirlər. Bunu həyata keçirə bilmədikləri üçün inandıqları dəyərlərə olan inamları azalmış, nəfsləri qarşısında aciz qalmış, bəzi şəxsləri də olduğundan da dəhi görməyə və onları öz xəyallarında çox yüksək zirvələrə ucaltıbmışlar. Sonra da bu şəxslərin onlara mənəvi dəstək olacağına inanmışlar. Bu inam cəmiyyəti bir xəstəlik kimi bürümüş İDünya müharibəsində o köklü ağac tarixə basdırılmışdır. Yerdə qalanlar isə səhv inamı yenə də tərk etmirlər. Ayədə belə buyrulur:

«Hər hansı bir tayfa öz tövrünü dəyişmədikcə (pozmadıqca), Allah da onun tövrünü dəyişməz. Əgər Allah hər hansı bir qövmə bir pislik yetirmək istəsə, onun qarşısı heç cür alınmaz. Allahdan başqa onların heç bir hamisi də olmaz.» (Rad 13/11).

MÜRİD – İdarəetmə doğrudan da, zəifləmişdir.

BAYINDIR – Mənə görə isə, əsl günah alimlərindədir. Onlar Qurana üz tutmaq əvəzinə, köhnə alimlərin əsərində ilişib qalmışlar. Əgər Qurani başa düşməyə çalışsaydılar, məcburi olaraq, hədisləri də başa düşərdilər. Çünki hədis Qurana aydınlıq gətirilməsidir. Aydınlıq ilə aşkar edilməni bir yerdə oxumaq, mövzunu doğru başa düşməyə imkan verir. Köhnə alimlərin əsərləri o zaman doğru başa düşürlər və aydınlıq gətirərdi. Yaşadığı çağı Qurana görə şərh edilənlərdən nümunə, Qurani o çağa Aid etməni istəyənlərdən də ibrət almardı.

Hadisələri Qurana görə izah etmək məcburiyyətini hiss edən alim hər cür yeniliyə hazır olur. Elmi, texniki və sosial inkişafı doğru şərh edər. Müsəlmanlar da başqa heç bir şey axtarmazlar. Amma onlar Qurana, sünnəyə və ətraf mühitə qarşı qapalı, müasir həyatdan geridə qalmış bir elm anlayışı ilə ölüm hökümlərini hazırlamışlar.

Sultan II Əbdülhəmidin bununla əlaqədar çox pis xatirələri var.

Yapon İmperatorunun ailəsindən olan bir şahzadə onu ziyarət etmək üçün gəlir. İmperatorundan şəxsi bir məktub gətirir. Ondan İslam Dinin məqsədini, imanın əsaslarını, ibadət qaydalarını, fəlsəfəni, yüksək səviyyədə bilən dini elmi heyət istəyir. Sultan Yaponiyada İslamın yayılması üçün maddi cəhətdən hər şey edir, amma imperatorun istədiyi dini elmi heyət göndərilmir. O, sultanın içində olan bir xatirədir:

«Öz-özümə düşündüm ki, Yapon imperatorunun istədiyi din alimləri öz ölkəmizdə olsa və onları mən tapa bilsəydim, ya-

ponlardan əvvəl öz millətimin və xəlifə olaraq, İslam aləminin xeyrinə istifadə etdirərdim...»

Sultanın fikrincə, alimlərin elmi qüdrətləri qədər dünyanı dərk etmə tərzləri də İslamın gələcəyinə böyük təsir edən bir məsələni ortaya qoymağa və sona çatdırmaq qüdrətində deyildir. O bunun səbəbini belə izah edir:

«Yapon imperatorunun istədiyi müsəlman din alimlərini yetişdirə bilən doğru mənbələr artıq mövcud deyildir. Mədrəsələrimiz elm ocağı olmaqdan məhrum idi»^{46, 47}

MÜRİD – Elə isə təriqətlərin üzərinə bu qədər güşmək olmaz. Alimlərin Qurandan uzaqlaşdığı halda təriqət mənsublarının səhvləri nəzərə çarpmasa da olar.

BAYINDIR – Allahın qəbul etməyəcəyi bir üzürxahlığı biz qəbul edə bilmərik. Çünki alim və cahil ayrı seçkiliyi qoyulmadan hamı Qurana əks davranışlarının hesabına Allaha verəcəkdir. Alimlərin günahı təbii ki, daha böyükdür.

Hürufə, siqaret kimidir. Ona alışan onun pisliyini bilir, amma ondan da ayrıla bilmir. Qurandan uzaqlaşma da alimlərin hürufə adətgarı etmiş və onların Qurana zidd olan çox şeyi normal görmələrinə səbəb olmuşdur. Buna bu cəlb edici nümunə verək.

Osmanlı dövlətinin Birinci Dünya Müharibəsinə girməsi ilə əlaqədar rəsmi sənədlərdə müharibədə qalib gəlmək üçün Məhəmmədin (s.ə.s.) kömək olacağı qeyd olunur. Sanki o, Allahın

⁴⁶ Fethi OKYAR, Üç Devirdə Bir Adam, İstanbul 1980, s. 101-103.

elçisi deyil, Allahın yanında ikinci bir tanrıdır. Guya ki, o ölməyib, diridir və onu çağıranları eşidir, hadisənin olduğu yeri görüb gəlir və hər kəsə istədiyi köməkləri edir. Sanki o, o zamanki alimlərə və komandirlərə bu barədlə söz vermişdi.

Allah Təala bunu ən böyük yolunu azmışlıq sayır.

«Allahı qoyub qiyamətədək özünə cavab verə bilməyən bütllərə ibadət edən kimsədən daha çox haqq yolundan azmış ola bilər? Halbuki bu bütllər onların ibadətindən xəbərsizdirlər». (Əhqaf 46/5).

İndi sənədlərdəki ifadələrə diqqət yetirək:

a) Sutan Rəşadın müharibə elan etməsinə əlaqədar bəyannamənin sonunda ifadələr:

«...Haqq və ədl bizdə, zülm və udvan isə düşmənlərimizə olduğundan, düşmənlərimizi məhv etmək üçün Cənabi Haqqın inayətləri samadaniyyəsi və Peyğəmbər imdadları mənəviyyəsinin bizə yar və yavər olacağına şübhə etmirik...⁴⁸».

Bu ifadə sadə dillə belə olar:

«Biz haqlı və ədalətliyik, düşmənlərimiz isə zalım və təcavüzkar olduğuna görə onları məhv etmək üçün ədalətli olan Allahın bizi müdafiə edəcəyinə və şanlı Peyğəmbərlərimizin mənəvi dəstəyinin bizə kömək olacağına heç bir şübhəmiz yoxdur...»

⁴⁷ Bu mövzu ilə bağlı geniş məlumat «Qeyri-adi yollarla kömək» başlığı altında verilmişdir.

⁴⁸ 22 Zilhiccə, 1332 tarixli Bəyannamələri Nümayun, Cəridə-i Elmiyyə, Məhərrəm 1333 tarixli nüsxə, sayı 7, s.436.

b) Baş komandanın vəkili⁴⁹ Ənvər Paşa bəyannaməsinə bu ifadələrlə başlayır:

«Allahın inayəti Peyğəmbərimizin imdad-i ruhaniyyəsi və mübarək Padşahlarımızın xeyir-duası ilə ordumuz düşmənlərimizi məhv edəcəkdir».

Bəyannamənin orta hissəsində bu cümlələr də vardır:

«...Hamımız belə düşünməliyik ki, başımızın üstündə Peyğəmbərimizin və əshab-i kiramın ruhları uçur...»⁵⁰

Bu ifadələri belə sadələşdirək:

«Allahın bizə dayağı, Peyğəmbərimizin ruhani köməklisi və Padşahımızın xeyir-duası ilə ordumuz düşmənlərimizi pərənpərən edəcəkdir...»

«...Hamımız belə düşmənlilik ki, başımızın üstündə Peyğəmbərimizin və onun seçmə yoldaşlarının ruhları uçur...».

c) İslam ölkələrini cihada (din müharibəsi) dəvət etmək haqqında bəyannamə:

Bu bəyannaməni Məclis-i Ali-i İlmi (Ali Elmi Məclisi) hazırlamış, xəlifə adı ilə Sultan Rəşad imzalamışdır. Bəyannamədə ən yüksək səviyyəli 34 alimin də imzası vardır. Bunların arasında üç köhnə, bir də hələ vəzifəsində olan dörd şeyxülislam və Fitva Emni Əli Heydər Əfəndi də var idi.

Bəyannamənin dördüncü paragrafı bu məsələyə həsr edilmişdir.

---

⁴⁹ Baş komandan padşah olduğu üçün Ənvər Paşa padşahdan sonra ən qabiliyyətli əsgər sayılır.

⁵⁰ Baş komandanlıq Vəkalətinin Bəyannaməsi, Cəridə-i Elmiyyə. Məhərrəm 1333 tarixli nüsxə, sayı 7, s. 436 və 437.

Bəyannamənin son paragrafında da bu məsələdən bəhs edilir⁵¹.

Bu ifadələri belə sadələşdirək:

«Allahın açıq dini naminə sürətlə müharibəyə gedən müsəlmanlara hər bir vəziyyətdə uğur verəcəyinə söz vermişdir Hz.Əhməd⁵² aydınlıq şöhrətini ucaltmaq üçün canını və malını qurban verən ümmət-i naciyyəsinə⁵³ dayaq olub kömək üçün Hz.Peyğəmbərin müqəddəs ruhu hazır və nazirdir.

«...Ey İslam Mücahidləri! Allah Təalanın dayağı möhtərəm Peyğəmbərimizin köməkliliyi ilə din düşmənlərimizi pərən-pərən etməyiniz və müsəlmanları sevindirməyiniz Allah tərəfindən sizə müjdələnmişdir»

MÜRİD – Müsəlmanlar kafirlərə qarşı cihada çıxırlar. Bu, Hz Peyğəmbəri Qane edən bir davranışdır. Əlbəttə o, ruhaniliyi ilə müsəlmanlara kömək edəcəkdir. Onun seçmə əshabların ruhlarının müsəlmanların başı üstündə uçması da danılmazdır. Çünki bu müharibədə əshablar da iştirak etmək istəyirdilər.

BAYINDIR – Əgər Hz.Məhəmmədin (s.ə.s.) və onun seçmə yoldaşları yaşasaydılar, əlbəttə bundan çox razı qalar və müsəlmanların qələbəsi üçün əllərindən gələn köməkliliyi edərdilər, Amma artıq onlar həyatda deyillər. Biz xəyyallarla deyil, Hz.Məhəmmədin gətirdiyi Quranla hərəkət etməliyik. Allah

---

⁵¹ 4 Məhərrəm 1333 (23 Kasım 1914) tarixli Bəyannamə, Cəridə-i Elmiyyə, Məhərrəm 1333 tarixli nüsxə, sayı 7, s. 456 və 457.

⁵² Əhməd, Hz. Məhəmmədin adlarından biridir.

⁵³ Ümmət-i naciyyə, Quranda yazılanlara doğru əməl edənlərdir.

Təala ondan başqasını çağırmağı Quranda şirk hesab etmiş və tamamilə qadağan etmişdir. O belə deyir:

«Bu belədir. Çünki Allah haqq, müşriklərin ondan başqa ibadət etdikləri isə batildir». (Həcc 22/62).

Onsuz da Allahdan başqa köməyə çağırılan kim olursa olsun onun heç bir şeyə gücü çatmaz.

«Bu sizin Rəbbiniz olan Allahdır, hökm onundur. Sizin ondan başqa ibadət etdikləriniz bir çərdək qabığına belə sahib deyillər.

«Əgər siz onları çağırırsanız (dua etsəniz), onlar sizin çağırışınızı eşitməzlər, eşitsələr də cavab verə bilməzlər (çünki Allah onlara danışmaq qabiliyyəti verməmişdir) özləri də qiyamət günü sizin (onları Allaha) şərik qoşduğunuzu (onlara büt kimi ibadət etdiyinizi) danacaqlar. (Ya Peyğəmbər) Heç kəs sənə hər şeydən xəbərdar olan Allah kimi xəbər verə bilməz». (Fətir 35/13-14).

Allahdan başqasını qeyri-adi yollarla köməyə çağırmaq şirkdir. Allah belələrinə kömək etməz.

«İman gətirib imanlarını şirklə⁵⁴ qatışdırmayanlar əmin-amanlıqdadır. Haqq yola yönəlmişlər də onlardır». (Ənam 6/82).

Guya ki, İDünya Müharibəsində müsəlmanlarla mübarizə aparan qələbə üçün mübarizə aparan İngilis, Fransız, İtalyan və Yunanlar da qələbə üçün Allaha dua etmirdilər? Amma onlar xristian olduqları üçün Allahla bərabər Hz.İsanı da çağırırdılar. Hələ onların müqəddəs kitabı buna təşviq edir.

---

⁵⁴ Ayədə şirk deyə tərcümə edilən kəlimə «zülüm»dür. Bu mənə həm də Loğman surəsinin 13-cü ayəsində «Şirk doğrudan da böyük bir zülmür» ifadəsindən başa düşmək olar.

Matta İncilinə görə Hz.İsa çarmıxa çəkilib dəfn edildikdən üç gün sonra qəbirdən çıxıb 11 nəfər tərəfdarının gözündə görünmüş və belə demişdir:

«Göydə və yerdə bütün hakimiyyət mənə verilmişdir. İndi gedin bütün millətləri öyrədin. Onları Atam, Mən Və Müqəddəs Ruh tərəfindən xəbərdar edin. Sizlərə buyurduğum hər şeyi onlara öyrədin. Dünyanın sonuna qədər həmişə sizinlə bərabər olacağam⁵⁵».

Qurana görə Allahdan başqasını bu cür köməyə çağırmaq şirkdir. Yuxarıda bu barədə çox ayə vardır. Aşağıdakı ayədə də doğru yolda olarkən, pis yola düşməmək bildirilmişdir.

«De ki: Biz Allahu qoyub bizə nə bir xeyir, nə də bir zərər vermə bilməyən hütlərəmi tapınacaq və Allah bizi düzgün yola yönəltdikdən sonra yer üzündə şaşqın dolanarkən şeytanların azdırdığı adam kimi geriyəmi (küfrə) göndəriləcəyik? Halbuki dostları onu: «Bizə tərəf gəl!» – deyərək haqq yola çağırdılar». De ki: «Allahın hidayəti (İslam dini) doğru yoldur. Bizə uləmlərin Rəbbinə təslim olmaq əmr edilmiş.» (Ənam 6/71).

MÜRİD – Müsəlmanlar tarix boyu çox məğlubiyyətlər görüblər. Bu Allahdan onlara bir imtahandır. Belə ki, Hz.Məhəmmədin ordusu da Uhud Müharibəsində məğlub olmuşdur. Amma onun söyləri ilə müharibə onların xeyrinə olmuşdur.

BAYINDIR– Burada Hz.Peyğəmbər (s.ə.s.) böyük səy göstərmiş və vəziyyəti öz xeyrinə olmasını təmin etmişdir. Amma

---

⁵⁵ Mətn sadələşmişdir. Mata 16-20, Kitab-i Müqəddəs, Əhd-i Cədid, İbrani, Keldani və Yunan dillərindən tərcümə, Dərsəadət 1910. s. 43)

«Mən Allahın elçisiyəm. Mənim duam və mənəvi köməyim ilə bu müharibədə qələbə qazanacağıq deməmişdi.

Məğlubiyyət dedik, cəbhədə məğlub olmaq o qədər də vacib deyil. Yenidən birləşib, düşməne daha böyük bir zərbə vurmaq mümkündür. Əsl məğlubiyyət daxilən məğlub olmaqdır. Bax o zaman heç bir şey etmək olmur.

Müsəlmanlar daxilən məğlub olmuşdular. Onlar özlərinin siyasi, sosial, iqtisadi qaydalarına güvənmirdilər. Bunların əvəzinə başqa şeyi qoymaq istəyi bu güvənsizliyin nəticəsidir. Bunu başa düşmək istəyən kimsə müsəlmanların müdafiə etdikləri məktəblərdə nəyin öyrəndilməsinə baxsın. Böyük maddi köməkliklərlə müsəlman olmayan ölkələrə oxumağa göndərilən müsəlman tələbələr, hansı sistemi öyrənirlər. Öz sistemimizi öyrətmək üçün etdiyiniz söyləri bunula müqayisə etsək, dəhşətli bir fərq ortaya çıxmış olar. Buna görə də bu gün dünyada biz başımızı dik tuta bilmirik.

MÜRİD -- Yaxşı bəs təriqətlərdən nə istəyirsən? Türkiyədə təriqətlər rəsmi bağlıdır.

BAYINDIR -- Xalqa aid olmuş sosial bir təşkilatı rəsmi bağlamaqla heç bir iş bitməz. Hürufələr yox olmaz. Burada əsl məsuliyyəti elm adamları daşıyır. Onlar xalqa təhsil verməlidirlər. Zehinləri təmizlənməli və doğru məlumatlarla təmin olunmalıdırlar. Bu sahədə lazımi qədər iş görülməmişdir. Buna görə də xalqımızın böyük bir hissəsi hürufələrə aldanırlar. Bu işlərdə bir az etinasızlıq hürufələrin xeyrinədir.

MÜRİD – Biliyi, sosial və ekonomik vəziyyəti yaxşı olan bir çox insanlar da onlara dəstək olurlar. Bu sizə pis təsir etməzmi?

BAYINDIR – Bu insanlar bəzi məsələlər də savadlı ola bilərlər, amma dinlərini yaxşı bilmədikləri üçün aldanarlar. Ona görə də dini hamıya doğru öyrətmək lazımdır. Bu dindar olanların hürafilərə yönəlmələrinin qarşısını alar. Dinlərini yaşamaq istəməyənlər də hürafə ilə doğru dini ayrd edərək. «Hürafəyə qarşı çıxıram» deyərək dindar insanları da pis vəziyyətə qoymazlar.

MÜRİD – İndiyə qədər olan alimlərin fikri yanlış, sənin kimi doğrudur? Sənin biliyin onların biliyindən çoxdur?

BAYINDIR – Elmin çoxluğu və qüsurundan əsas, onun nə məqsədlə istifadə olunmasıdır. Əgər insanlar sizə qarşı çıxacaqlar deyə doğruları söyləməsəniz, elminizin sizə böyük zərərlər gətirmiş olar. Tanınmış bir alim mənə belə dedi:

– Əbdüləziz bəy, təsəvvüf və təriqətlə məşğul olma. Hürafə olmasa, təsəvvüf də olmaz.

Dedim ki;

– Bu hürafələrlə mübarizə bizim əsas vəzifələrimiz deyilmidi? Bunlar insanları şirkə aparmırmı?

Dedi: -Doğrudur; amma bunlar düzəlməzlər.

Dedim: – İnsanlar düzəlmir deyə, hansı peyğəmbər mübarizəni dayandırmışdı? Onlar bizə nümunə deyilmidi?

Dedi;

– Mən sənin xeyrinə deyirəm. Sən gəncsən, gələcəyin parlaqdır, bunlar isə çox güclüdürlər. Bunlarla bacarmazsan. Gələcəyini məhv edərler.

Dedim;

– Mən onlardan bir şey gözləmirəm, Mən Allaha söykənirəm, heç bir şey Allahdan güclü deyil.

Dedi;

– Mən sənin üçün narahat oluram.

Dedim;

– Əslində mən sizin üçün narahat oluram.

Məlum olduğu kimi, yəhudilərdə şənbə günü ov etmək qadağandır⁵⁶.

Bəqərə surəsinin 65 və 66-cı ayələrində bu barədə bəhs edilir:

Biz bunu onlarla bir dövrdə yaşayan və sonradan gələnlər üçün ibrət və müttəqilərdən ötrü nəsihət olsun deyə etdik.

Bir qrup insan əmrədən kənara çıxanlara mübarizə edərək. «Onlardan bir dəstə: *«Allahın məhv edəcəyi və ya şiddətli əzab verəcəyi bir tayfaya nə üçün öyüd-nəsihət verirsiniz? Dediği zaman nəsihət verənlər onlara cavab olaraq: bu Rəbbiniz qarşısında üzrxahlıq etmək üçündür. Bəlkə, onlar pis əməllərdən çəkinsinlər»* – dedilər.

Ayələr belə davam edir:

«Onlar (balıq ovlayanlar) özlərinə verilən öyüdü unudduqları zaman biz də (onları) pisləkdən çəkindirənlərə nicat verdik, zülm

⁵⁶ Fəxrüddin ər-Razi, Təfsir-i Kəbir, Mətbəə-i Əmirə, 1307, c.1. s. 553.

edənləri işə itaətdən çıxdıqları, günah işlədikləri üçün şiddətli bir əzabla məhv etdik».

Qadağan olduqları işə (balıq ovuna) saymazyanə münasibət bəslədikləri vaxt onlara:» Həqiqir, zəlil meymunlar olun!»– deyə əmr etdik.» (Əraf 7/165-166).

Siz bizə dəstək olmaq əvəzinə, özünü də bilmədən günahkarlara dəstək vermiş olursunuz. Əmin olmaq olarmı ki, onların başına gələn sizin başınıza gəlməyəcək?

Dedi;

– Mən səni düşünürəm.

Dedim;

– Əgər bir nəfəslik ömrüm də qalsa, mən onu bu kimi səhvləri düzəltmək üçün itifadə edərdəm.

Sonra mübarizələr əlinizdəki kitabı ərsəyə gətirdi. Bu şəxs, kitabın birinci nəşrini oxudu və bunun əhəmiyyətli uğur olduğunu söylədi.

MÜRİD – Bəli, bu barədə haqlısınız. Bəzi alimlər bilərəkdən mübarizədən qaçırılar. Amma əvvəllər doğru elm sahibləri vardı.

BAYINDIR – Doğru elm sahibi olmaq bəs olmaz. O elmi lazım olduğu yerdə istifadə etmək də vacibdir.

Bununla əlaqədar Allah Təala bizə Hz.Adəmi misal göstərir:

Onun müəllimi Allah Təalanın özü idi. Çünki *«(Allah Adəmi yaratdıqdan sonra) Adəmə bütün şeylərin adlarını öyrətdi. Sonra onları (həmin şeyləri) mələklərə göstərərək: «İddianız doğrudursa, bunların adları mənə bildirin» – dedi.*

Onlar da «Sən pak və müqəddəssən. (Bütün eyb və nöqsanlardan kənarсан) Sənin bizə öyrətdiklərimdən başqa biz heç bir şey bilmirik. Hər şeyi bilən Sən, hikmət sahibi sənsən»— dedilər.

(Sonra) O: «Ey Adəm, bunların (kainatda mövcud olan əşyanın) adlarını onlara bildir» dedi. Adəm mələklərə bunların adlarını xəbər verdikdə, Allah: Mən sizə, göylərin və yerin də görünməyən sirrlərini və sizin zahirə çıxardığınız, yaxud gizli saxladığınız işləri bilirəm söyləmədimmi?» buyurdu. (Bəqərə 31-33).

Sonra Allah, Adəmi və Həvvanı cənnətə qoymuş və Şeytani göstərib belə demişdi;

«Bu (İblis) sənin də, övrətinin də düşmənləridir. (Ehtiyatlı olun ki) sizi (tovlayıb) Cənnətdən çıxartmasın, yoxsa (Ey Adəm) məşəqqətə düşüb hədbəxt olarsan. (Gecə-gündüz əziyyət çəkib, öz əlinin zəhməti ilə yaşamağa məcbur olarsan).

Həqiqət sən cənnətə açmaq nədir, çılpaq olmaq nədir bilməzsən.

Sən orada susamaq nədir, günəşin hərarətindən əziyyət çəkmək nədir, onu da bilməzsən.

(Allahın bütün bu xəbərdarlığından sonra) Şeytan Adəmə vəsvəyə edib (pıçıldayıb) belə dedi: «Sənə (meyvəsindən yeyəcəyin təqdirdə heç vaxt ölməyəcəyin və həmişə Cənnətdə yaşayacağın) əbədiyyət ağacını və köhnəlib xarab olmayacaq bir mülki göstərimmi?»⁵⁷»

Bu cəlbədicə təklif hər şeyi ona unutdurdu və

---

⁵⁷ (Taha 20/117-120)

«(Adəm və Həvva) həmin ağacdən (onun meyvəsindən) yedilər və dərhal hər ikisinin ayıb yerləri göründü. Onlar (lüt bədənlərinə) cənnət ağaclarının yarpaqlarından yapışdırmağa başladılar. Beləliklə, Adəm Rəbbinin əmrindən çıxdı, amma mətləbinə yetmədi (Adəm Rəbbinə asi oldu və yoldan çıxdı. Qadağan olunmuş ağacın meyvəsindən yemək heç də onu Cənnətdə əbədi qalmağ arzusuna çatdırmadı, əksinə Həvva ilə birlikdə yer üzünə endirildi)». (Taha 20/121).

Bunlar Hz.Adəmin başına gələnlərdir. Heç bir alim onun şərtlərinə sahib ola bilməz. Müəllimi Allah və yaşadığı yer Cənnət idi. Nə pis insanlar var idi, nə də maddi problemlər. Ədəbiyyət ağacı və səltənət Hz.Adəmi yolundan necə azdırmışsa, məşhur və dünyalıq olma arzusu da bir çox alimləri beləcə yollarından azdırar. Çünki Allahın verdiyi və verəcəyi ilə qane olan çox az insan var. İnsan elə hey çoxunu istəyir. Allahla bir olmağı və daha da irəli getməyi hədəfləyənlər də az deyildir⁵⁸.

Elm halal mala oxşayır. Halal malları ilə pislilik edənlər kimi, elmləri ilə xalqı yollarından azdıranlar da var. Əsl alim, doğru hərəkət edən, ona qarşı çıxacağını bilərək, doğruları deməkdən qorxmayan alimdir. Əslində bunlar heç kimin bilmədiyi şeylər deyil.

---

⁵⁸ Bu barədə «Duada övliyanı vasitəçi etmək və Şirk» (İstanbul 2001) adlı kitablarımızın «Biz bilmərik, böyükler bilər» və daha davamlı bölümlərinə baxmaq olar.

MÜRİD – Müsəlmanların Qərbə məğlub olduğunu söyləmişdin. Qəbrdə yaşayanları müsəlmanlardan üstün görə bilməzsən. Allah Təala «*Əgər inanırsınızsa ən üstün sizsiniz*⁵⁹» demirmi?

BAYINDIR – Qəbrdə yaşayanları müsəlmandan üstün tutan kimdir ki? Mən müsəlmanların müsəlmanlıqdan uzaqlaşdıqlarından danışırım. Madam biz müsəlman olmayanlara bənzər hala gəlmişik və bu 1 əsrdən artıqdır ki, davam edir, elə isə bu işdə bir nöqsan var. Oxuduğun ayə səhv olmayacağına görə, nöqsan bizim müsəlmanlığımızdadır. Yaşadığımız vəziyyəti də Allah bizə verdiyi bir cəza olaraq qəbul etməliyik.

Allah Təala Quran-i Kərimdə cəzaya düşər olan qövməldən bəhs etdikdən sonra belə buyurur:

«Biz zülm etmədik. Onlar özləri özlərinə zülm etdilər. Allahdan qeyri ibadət etdikləri tanrılar Rəbbinin əmri gəldikdən sonra heç bir fayda vermədi (əsla əzabdan xilas edə bilmədi), əksinə, yalnız ziyanlarını artırdı». (Hud 11/101).

Müsəlmanlar sırf Allahu deyil, Allaha yaxın sayılan insanları köməyə çağırmaqda davam edərlərsə, itirəcəkləri çoxalar.

MÜRİD – Həmişə müşriklərlə bağlı ayələri misal gətirirsən. Bu hərəkətin doğrudurmu? Sənin həmsöhbətlərin müşrik deyil, müsəlmandırlar.

BAYINDIR – Quranın böyük bir hissəsi şirkə bağlıdır. Məhəmməd (s.ə.s.) bu barədə xəbərdar edən ayə haqqında düşünsəniz, bizə haqq verərsiniz.

---

⁵⁹ Ali İmran 3/139

«(Ya Məhəmməd) Allahın ayələri sənə nazil edildikdən sonra ehtiyatlı ol ki, kafirlər səni (onları təbliğ etməkdə) çəkindirə bilməsinlər. (İnsanları) Rəbbinə (ibadətə) dəvət et və əsla müşriklərdən olma.

Və Allahla yanaşı başqa heç bir tanrıya ibadət etmə. Allahdan başqa bir tanrı yoxdur. Allahdan başqa hər şey məhvə məhkumdur. Hökm onundur. Siz (qiyamət günü) məhz onun hüzuruna qaytarılacaqsınız (Peyğəmbər əleyhissəlam üçün icrası əsla mümkün olmayan bu şeyləri ona qadağan etmək və tez-tez xatırlatmaq müşriklərin və kafirlərin əllərini ondan üzmələri və mənasız təkliflərlə onları narahat etməmələri üçündür)». (Qəsəs 28/87-88).

Bu sözlər Hz.Məhəmmədin özünə aid edildiyinə görə bizə haqq verməlisiniz. Hər müsəlman bu barədə bir-birini həmişə xəbərdar etməlidir.

Müsəlmanların bu layiq olduqları yerdə olmalarının səbəbləri vardır. Çünki Allah Təala heç bir xalqı haqsız yerə həlak etməz. Bu ayələr hər şeyə aydınlıq gətirər:

«Barı sizdən əvvəlki nəsillərin ağıl və fəzilət sahibləri yer üzündə fitnə-fəsad törətməyi qadağan edəydilər. Onların xilas etdiyimiz az bir qismi istisnadır (onlar keçmiş peyğəmbərlərin əsəbələrində ki, insanlara yaxşı işlər görməyə əmr edər, pis işləri isə yasaq edərdilər). Zalımlar isə dünyanın naz-nemətinə, ləzzətinə uydular və günahkar oldular.

Məmləkətlərin əhalisi əməlisaleh olduğu ikən Rəbbin onları haqsız yerə ⁶⁰məhv etməz». (Hud 11/116-117).

10. ŞƏHİDLƏRİN MÜBARİZƏSİ

MÜRİD – Müharibələrdə iştirak edən şəhid ruhları haqqında nə deyəcəksən? Düşmənlər də bunu qəbul edir: Şəhidlər ölmədiyi üçün bu ola bilməz? Allahu Təala belə buyurur: *«Allah yolunda öldürənlərə «öli» deməyin, əksinə, onlar diridirlər»*. (Bəqərə 2/154).

BAYINDIR – Ayəni sonunadək oxuyun. Şəhidlərə böyük mükafatı olan Allah Təala buyurur ki, *«...onlar diridirlər, lakin siz bunu dərk etmirsiniz»*. Allahın «dərk etmirsiniz» dediyi söz haqda fikir irəli sürmək, Allaha qarşı çıxmaz hesab edilməzdimi?

Allah Təala müsəlman ordularını şəhid ruhları ilə yox mələklərlə qoruyar. Bu Bədir müharibəsində olmuşdur:

«(Ya Məhəmməd) Həqiqətən siz Bədirə (düşməyə nisbətən) az və zəif olduğunuz halda, Allah sizə yardım etdi. Allaha şükür edən olmaq üçün ondan qorxun.

O zaman sən möminlərə deyirdin: «Rəbbinizin üç min mələk endirərək imdadınıza yetişdirməsi sizə kifayət etməzmi?»

Bəli, əgər səbr edib (Allahdan) qorxsanız, onlar (Məkkə müşrikləri) qəzəblə beş min nişan qoyulmuş mələklə sizə yardım edər.

---

⁶⁰ Bax: Loğman surəsi, ayə 13.

Allah bunu sizin üçün məhz müjdə və qələbələriniz rahat olsun deyə etdi. Kömək ancaq yenilməz qüdrət və hükmət sahibi olan Allahdandır!» (Ali-İmran 3/123-126).

«(Ya Peyğəmbərim!) Xatırla ki, o zaman Rəbbin mələklərlə belə vəhy edirdi: «Mən də sizinləyəm. Möminlərə qüvvət, mətanət verin. Mən kafirlərin ürəklərinə qorxu salacağam. Onların boynlarını vurun, bütün barmaqlarını (əl-ayaqlarını) doğrayın». (Ənfal 8/12).

Bədir müharibəsində iştirak edənlərdən Əbu Davud əl-Mazini deyir ki, döyüş zamanı müşriklərin birini vurmaq üçün dalınca düşmüşdüm. Qılıncım boynuna dəyməmiş, başı boynundan ayrıldı. Başa düşdüm ki, onu başqası öldürdü⁶¹.

Bədir müharibəsində iştirak edənlərdən Əbu Cəhil Abdullah Məsuda, belə demişdir: «Mənə öldürücü zərbəni sənmi vurdun? Mənə bu zərbəni vuran elə bir adamdır ki, bütün səyimə baxmayaraq, nizəmin ucu onun atının dırnağına belə çatmadı»⁶².

Kurtubi yuxarıdakı ayə ilə əlaqədar olaraq belə deyir: düşmənlə mübarizə aparən və Allahın köməyini özləri hər bir ordunun yanına mələklər göndərilir və onlarla birlikdə döyüşürlər⁶³.

MÜRİD – Əgər şəhidlər ölmürlərsə, onlar niyə müharibədə iştirak etməsinlər? Onların həyatlarını tam olaraq dərk etməsək də, müəyyən hissəsini də başa düşə bilmərik?

⁶¹ Əbu Cəfər Məhəmməd b. Cərir ət-Təbəri, Təfsir'-ut-Təbəri Beyrut 1412/1992, c. III, s. 423-424.

⁶² Əbu Abdulla Məhəmməd b. Əhməd əl-Ənsari əl-Kurtubi, əl-Cami'il Əhkam'il-Quran, Beyrut 1408/1998. C.III, s.125.

⁶³ Kurtubi, a.g.ə., c.III, s.125.

BAYINDIR – Belə bir mövzu haqqında danışmaq üçün ya Qurana ya da səhih hədislərə əsaslanmaq lazımdır.

Keçmiş Peyğəmbərlərin və ya keçmişdə şəhid olmuş möminlərin ruhlarının Hz.Məhəmməd (s.ə.s.) və ya əshabı ilə birlikdə müharibədə iştirak etmədiklərinə dair tək bir dəlil belə yoxdur.

Şəhidlərlə bağlı belə buyrulur: «...onlar öz Rəbbinin yanından diri olub ruzi (cənnət ruzisi) yeyirlər:

Onlar Allahın öz mərhəmətindən onlara bəxş etdiyi nemətə (şəhidlik rütbəsinə) sevinir, aralarınca, gəlib hələ özlərinə çatmamış (şəhidlik səadətinə hələ nail olmamış) kəslərin (axirətdə) heç bir qorxusu olmayacağına və onların qəm-qüssə görməyəcəklərinə görə şadlıq edirlər.

Onlar Allahdan gələn nemət və mərhəmətə görə, həm də Allahın möminlərini mükafatını» puça çıxarmayacağı (xəbərində) görə sevincək olurlar.» (Ali İmran 3/169-171).

Mükafatı bol olan Allah onun yolunda önləri digər ölürlərdən ayırır, şəxsən qarşılıyır. Bunların müharibədə iştirak etməsinə dair dəlil lazımdır. Belə bir dəlil də olmadığına görə şəhidlərin müharibələrdə iştirak etdiyini qəbul edə bilərik. Çünki ayələrə görə müharibədə iştirak edənlər, mələklərdir.

11. GÖZƏ GÖRÜN MƏZ İLAHİ İNSANLAR

(rical-ül qayb)

MÜRİD – Sən üçləri, yeddiyələri, qırxları, qütbləri və qavsları da qəbul etmirsən?

Bilmirsənmi ki, vəlilərin üstün olanlarına «**evtad**» (dirəklər) deyilir. Onların üzərində «**rəvasi**» (dağlar) vardır. Bir fəlakət baş verdikdə, bəndələr evtada tərəf, evtad da rəvasiyə tərəf yönəlir.

Rəvasini qütb idarə edir.

Qütblərdən sonra gələn iki insana «imaman» deyilir. Bunlardan birinə «**imam-i yemin**», digərinə «**imam-i yesar**» adı verilir. İmam-i yəmin qütbün hökmlərinə, imam-i yesar da həqiqətini yerinə yetirir. Qütb ölünce onun yerinə imam-i yesar keçər. Qütb ilə iki imam birlikdə üçləri əmələ gətirir.

Qütb ən böyük vəlidir. Bütün ilahi insanların ən üstünüdür.

Qavs: Darda olanda sığınılan və kömək dilənilən yəni istimadad edilən qütbdür. Darda qalan sufiləri köməyə gəl ey Qavs!» deyər Qavsı çağırırlar. Qavs istimadad edəne yardım əlini uzadır. Əbdülqadir Geylani «Qavs-i əzəm» ləqəbi ilə məşhurdur.

Ancaq bütün bu sığınma və istimadlar zahirən qavsə olsa da, həqiqətdə isə Allahadır. Çünki aləmdə yeganə yaradıcı Allah Təaladır. Ondan başqa fail-i mütləq yoxdur. «Qavs» olaraq, bilinənlər əsma və sifət-i ilahi zühurudurlar.

Bundan başqa, bir rəvayətə görə, sayları səkkiz, digər rəvayətdə isə qırx olan «nüceba» sayları on və ya üç yüz olan «nükabə» deyilən və insanların daxili aləmlərindən xəbərdar olan şəxsiyyətlər vardır. Ümumiyyətlə, ricaül-qeyb kimi tanınan bu haqq dostlarının yerləri boş qalmaz. Ölənin yeri növbə ilə özündən sonra gələn keçər⁶⁴.

⁶⁴ Həsən Kamil YILMAZ, Altınoluk məcmuəsi, dekabr 1995.

BAYINDIR – Bu barədə bir sübutunuz varmı? Bunları nəyə əsaslanıb deyirsiniz?

Bir də ki, sizin «*Qütb ən böyük vəlidir, bütün ilahi insanların, ən üstünüdür və Allahın izni ilə kainatda təsərrüf sahibidir*» fikriniz Məkkə müşriklərinin Kəbəni təvaf edərkən: «Ey Allahım əmr et. Sənin heç bir şərikin yoxdur. Yalnız bir şərikin var ki, onun da bütün səlahiyyətlərinin sahibi sən sən. ⁶⁵» demələrinə bənzəmirmi?

MÜRİD – Allah dünyanın cismani qaydalarını düzəltmək üçün, bir çox insanlara bəzi vəzifələr verdiyi kimi, dünyadakı, mənəvi və ruhani qaydaların qorunması, xeyrlərin təmini, pis hərəkətlərin yox olması üçün də sevdiyi bəzi insanları vəzifələndirmişdir. Bunlar böyük peyğəmbərlərin yerinə onlarla bə-dəl⁶⁶ insanlardır. «Allahın Yer üzünü onlar üçün müsəhhər etdiyi» kimsələr olaraq qiymətləndirilmişdir. Onlar aləmin intizam səbəbi sayılır. İnsanların işlərini tənzim etdiklərinə inanırlar⁶⁷.

BAYINDIR – Bunlar Allahın bu dünyada özlərinə müsəhhər etdikləri kimsələrdir deyirsiniz. Amma danışdığımızdan buna o qədər də inamadığınız bəlli olur.

Müsəhhər etmə – bir hədəfə doğru zorla aparmaq deməkdir⁶⁸.

Bütün varlıqların hakimi Allah belə buyurur:

⁶⁵ Müslüm, Hacc, 22, Hədis no 1185.

⁶⁶ Bədəl, bir şeyi əvəz etməyə deyilir. Böyük peyğəmbərlərdən bədəl olmaqda olan onları əvəz edə bilmək deməkdir.

⁶⁷ Həsən Kamil YILMAZ, Altınaluk məcmuəsi, dekabr 1995.

⁶⁸ Raqib əl-İsfahani, əl-Müfrədat, s. 402. SHR maddəsi.

«Gəmilərin onun əmri ilə dənizdə üzməsi və sizin də onun kərəmindən ruzi axtarmanız üçün dənizi sizə ram edən Allahdır.

Göylərdə və yerlərdə nə varsa, hamısını öz tərəfindən sizin ixtiyarınıza qoyan odur. Həqiqətən, bunda düşünüən bir qövmlərin üçün ibrətlər vardır.» (Casiyə 45/12-13).

Allahın musəhhər etməsi ilə dənizdə, göydə, yerdə olan hər şeydən istifadə edə bilmirik. Onlar bütün insanlara musəhhər edilmişdir. Bunların əvəzində Allahın bizdən istədiyi bir minnətdarlıq, yəni ona şükürdür. Bu gün bu nemətlərdən müsəlman olmayanlar daha çox istifadə edirlər.

Musəhhər etmək insanlar arasında ayrı seçkilik etmək deyildir. Sizin vəziyyətiniz torpaqlarından keçən geniş yola körpü saldıran kənd əhalisinin vəziyyəti kimidir. Körpünün açılışını edən adam «Körpü əmrinizdədir» deyincə öz malları hesab etmiş, keçid qiyməti qoymuş və bunu ödəməyini keçməyə qoymamışlar. Bu bir qanunsuzluqdur. Çünki o körpü yalnız o kəndin deyil, o yoldan keçən hər kəsin xidmətindədir və hər kəsə musəhhər edilmişdir.

MÜRİD – Axı, üçlər, yeddilər, qırqlar, qütblər və qavslar adi insanlar deyil. Böyük Peyğəmbərin yerinə onlara əvəz insanlardır.

BAYINDIR – Madam ki belədir, hansı peyğəmbərə «dünyadakı mənəvi və ruhani qaydaların qorunması, xeyir işlərin təmini və pisləklərin yox olması» vəzifəsi verilmişdir?

İnsana müəyyən səlahiyyəti verəsi Allah, Hz.Məhəmmədə (s.ə.s.) belə əmr edir:

«De ki: «Mən sizə nə bir zərər, nə də bir xeyir verəmək güdrətinə malik deyiləm (bunu ancaq ələmlərin Rəbbi olan Allah edə bilər).

De ki: «Məni Allahın əzabından heç kəs qurtara bilməz. Mən ondan başqa bir sığınacaq da tapmamam».

Mənim əlimdən Allah dərgahından olanı və onun göndərdiklərini (Quranı və dini hökmləri) təbliğ etməkdən başqa bir şey gəlməz». (Cin 72/21-23).

«Dünyadakı mənəvi və ruhani qaydaların qorunması, yaxşılıqların təmini və pisliklərin yox olması» yalnız Allahın əlindədir. Bu barədə başqa bir insanı məsuliyyətli saymaq şirkdir.

Əgər Hz.Məhəmmədin gücü çatsaydı, kafirləri imana gəlməyə məcbur etmək üçün hər şey edərdi. Uca Rəbbimiz bu haqda belə buyurur:

«Onların (haqq dindən) üz döndərməsi sənə ağır gəlirsə, yerdə (yerin dibinə gedən) bir lağım və ya göyə çıxacaq bir nərdiyan tapıb onlara (bizim sənə verdiyimizdən daha yaxşı) bir möcüzə gətirə bilərsənsə, durma gətir. Allah istəsəydi, onları yığıb doğru yola salardı. Elə isə (Allahın insanların zorla deyil, könüllü surətdə iman gətirmək istədiyini) bilməyənlərdən olma». (Ənam 6/35).

Möcüzə göstərmək elçinin əlində deyil. Allah «nə vaxt istəsə, möcüzəni o zaman yaradar».

«Biz səndən əvvəl də peyğəmbərlər göndərmişdik. Onların kimisi haqqında sənə xəbər vermiş, kimisi haqqında xəbər verməmişdik. Heç bir Peyğəmbər Allahın izni olmadan bir möcüzə gətirə bilməz. Allahın (kafirlərə əzab verilməsi barədə) əmri gəldikdə

(Peyğəmbərlə və onları təkzib edənlər arasında) ədalətlə hökm olunar. Yalan danışanlar, batil söyləyənlər elə oradaca ziyana uğradılar». (Mömin 40/78).

12. ALİ VƏ ZƏLİL (Süfli) RUHLAR

Yaşayan insanı müqəddəsləşdirmək çətindir. Amma yaxşı bir ad qoyub, ölən insan asanlıqla müqəddəsləşdirilir. Bax, ali ruhlar deyərkən, nəzərdə tutduğumuz bu kimi insanların ruhlarıdır. Bunlara ali və təmiz ruhlar da deyilir. Pis insanların ruhları isə süfli ruhlardır. Bunlara xəbis və şərri ruhlar da deyilir.

Şeytanlar bunlara aiddir.

MÜRİD – Bir din mülliminiz belə deyir:

«Ali və təmiz ruhlar, insanları qorumaq vəzifəsi daşıyırlar, xəbis və şərri ruhlar isə insanlara zərər vermək üçün əllərindən gələni edirlər. Bunlar həmçinin insanlara düşməndirlər. Bütün şərri və pis işlərin səbəbkarı bunlardır. Xarakter, iradə və ruh olaraq zəif olan insanları təsir altına salır və istifadə edirlər»⁶⁹.

BAYINDIR – Bu çox ağır bir iddiadır. Xeyir və Şər Allahın əlindədir. Amma «Ali və təmiz ruhlar insanları qorumaq vəzifəsi daşımağını, xəbis və şər ruhların da insanlara zərər vermək üçün əllərindən gələn hər şeyi etdiklərini» söyləmək xeyri ali ruhlardan, Şərri də süfli ruhlardan gözləmək olar mənasına gəlir.

Allah Təala belə buyurur:

«(Ey insan) Sənə yetişən hər bir yaxşılıq Allahdandır, sənə üz verən hər bir pislilik isə özündəndir. (Ya Məhəmməd!) Biz səni

insanlara Peyğəmbər göndərdik. Allahın buna şahid olması (sənə) kifayət edər». (Nisə 4/79).

«De ki: Mən Allahın istədiyindən başqa özümə nə bir xeyir, nə də bir zərər verə bilərəm». (Əraf 7/188).

Allah yerlərin və göylərin hökmdarıdır. Onları qorumaq məsuliyyətini heç kimsəyə verməyib. Hər namazın sonunda olduğunuz ayət-əl kürsdə belə buyrulur:

«Onun kürsücü göyləri və yeri əhatə etmişdir. Bunları mühafizə etmək onun üçün çətin deyildir. Ən uca və ən böyük varlıq da odur». (Bəqərə 2/225).

«Və de ki: Özünə heç bir övlad götürməyən, mülkündə heç bir şəriki olmayan, zəif, aciz olmadığı üçün (Ona kömək edəcəyi) heç bir dostu, hamiyə də ehtiyacı olmayan Allaha həmd olsun. Və Allahu uca tut (Allahu bütün eyb və nöqsanlardan uzaq bilib təqdis et və şəninə təriflər de)». (İstə 17/111).

Bundan belə çıxır ki, Allahın heç bir vəliyə ehtiyacı yoxdur.

Xeyirləri müəyyən bir qrup ruhanidən, şərləri də bir başqa qrup ruhanidən gözləmək, xeyir və şər tanrıları uydurmaq hesab olunur.

İndi Allahın elçiləri ilə əlaqədar olan ayələrə diqqət yetirib, müəlliminizin sözləri üzərində bir az düşünək.

13. QURANDA ALLAHIN ELÇİLƏRİ

Allah Təala Məhəmmədə (s.ə.s.) belə demişdir:

---

⁶⁹ Uca və Süfli ruhlar, Zaman qəzeti, 29 sentyabr 1993.

«Biz səni insanlara peyğəmbər göndərdik. Allahın buna şahid olması kifayət (sənə) edər». (Nisa 4/79).

Ərəb dilində elçilik vəzifəsini görən insanlara rəsul deyilir⁷⁰. Bir fikh terminini olan rəsul, gördüyü işə özünü aid etmədən birinin sözünü bir başqasına çatdırmaq üçün vəzifələndirmişdir⁷¹. Dini termin olaraq, Allahın hökmlərini xalqa çatdırmaq üçün vəzifələndirmiş insana rəsul deyilir⁷². Bunun türkçə tərcüməsi elçi deməkdir.

a) Vəzifələri

Allah Təala elçilərinin vəzifələrini üç hissəyə bölür.

1) Əmri yerinə çatdırmaq (təbliğ): Allah Təala belə buyurur:

«Peyğəmbərlərin vəzifəsi isə yalnız açıq-aşkar bir təbliğdir».
(Nəhl 16/35).

«Ey Peyğəmbər! Rəbbin tərəfindən sənə endirilmiş olan təbliğ et. Əgər etməsən Allahın vəsalətini yerinə yetirmiş olmazsan».
(Maidə 5/67).

2) Əmri aydınlaşdırma (bəyan):

Allah Təala belə buyurur:

«Biz hər bir peyğəmbəri yalnız öz millətinin dilində göndərdik ki, ona izah edə bilsin». (İbrahim 14/4).

⁷⁰ Raqib əl-İsfahani, əl-Müfrədat, s. 353 RSL maddəsi.

⁷¹ Məcəllə, m. 1450.

⁷² Əş-Şərif Əli b. Əl-Cürçani, ət-Tərifat, tarix və yer yoxdur, s.110.

«Biz kitabı (Qurani) sənə yalnız müşriklərə ixtilafda olduqları məsələləri izah etmək və möminlərə bir hidayət və mərhəmət olsun deyə nazil etdik». (Nəhl 16/64).

3) Müjdələmə və xəbərdarlıq.

Bu barədə belə buyrulur:

«Biz peyğəmbərləri ancaq müjdə verənlər və (əzabla) qorxudanlar sifətilə göndəririk. İman gətirib, yaxşı işlər gönrənlərin heç bir qorxusu yoxdur və onlar qəm–qüssə görməzlər». (Ənam 6/48).

«(Ya Məhəmməd!) Biz səni (təkcə öz qövminə deyil) bütün insanlara (möminlərə Cənnətlə) müjdə verən (kafirləri isə cəhənnəm əzabı ilə) qorxudan bir peyğəmbər olaraq göndərdik». (Səba 34/28).

b) Elçinin məsuliyyətli olmayan vaxtları

1) Elçinin qoruma vəzifəsi yoxdur. Allah Təala belə buyurur:

«Əgər üz döndərsələr biz səni onlara gözetçi göndərməmişik. Sənin öhdənə düşən ancaq təbliğ etməkdir». (Şura 42/48).

2) Elçinin vəkillik vəzifəsi yoxdur. Nə xalqa qarşı Allahın vəkilliyini nə də Allaha qarşı xalqın vəkilliyini edər. Vəkilimiz Allah belə buyurur:

«Əgər Allah istəsəydi onlar müşrik olmazdılar. Biz səni onların üzərinə gözetçi qoymamışıq və sən onların vəkili də deyilsən». (Ənam 6/107).

«Sən ancaq (müşrikləri və kafirləri Allahın əzabı ilə) qorxudan bir peyğəmbərsən. Allah isə hər şeyə vəkildir». (Hud 11/12).

3) Elçi heç kimi dilə tutmaz.

Bizi öz yolunda qəbul edən Rəbbimiz belə buyurur:

«(Ya Məhəmməd!) Şübhəsiz ki, sən istədiyini doğru yola yönəldə bilməzsən. Amma Allah dilədiyini doğru yola salar. Doğru yolda olacaq kəsləri (öz əzəli elmi ilə) daha yaxşı o bilir (və buna görə də onları haqq yola müvəffəq edir)». (Qəssəs 28/56).

Elçi sadəcə olaraq, doğru yolu göstərir:

«Şübhəsiz düz yola yönəldirsən». (Şura 42/52).

4) Elçi təzyiq etməz.

Allah Təala belə buyurur:

«Öyüd-nəsihət ver. Sən ancaq öyüd verənsən, sən onların üzərində hakim deyilsən». (Ğəşiyə 88/21-22).

4) Elçi qəlblərdə olanı bilməz:

Allah Təala belə buyurur:

«Ətrafınızdakı bədəvilər və Mədinə əhalisi içərisində ikiüz-lülüüü özlərinə adət etmiş (bu işdə mahir) münafiqlər vardır. Sən onları tanımazsan, biz isə onları tanıyıyıq. Onlara iki dəfə (dünya-da və qəbir evində) əzab verəcəyik. Sonra (axirətdə) isə ən böyük əzaba uğrayacaqlar». (Tövbə 9/101).

«(Ya Peyğəmbər!) Sən onları gördükdə cüssələri xoşuna gəlir, danışanda sözlərinə qulaq asırsan. Onlar sanki (divara) söykədilmiş dirəklərdir (ruhsuz bədən, müqəvva kimidirlər). Onlar (ikiüzlülüklərinin Peyğəmbərə və möminlərə əyan olacağından qorxub) hər bir qışqırığın, səs-küünün öz aleyhlərinə olduğunu zənn edirlər. Allah onları öldürsün, necə də haqdan dönürlər». (Munafiqun 63/4).

5) Elçi qeybi bilməz.

O, sadəcə olaraq, Allahın ona vəhy etdiyi şeyləri bilir.

Allah Təala belə buyurur:

«De ki: Mən sizə demirəm ki, mənim yanında Allahın xəzinələri vardır. Mən qeybi bilmirəm və sizə də demirəm ki, mən mələyəm. Mən yalnız özümə gələn vəhyə tabe oluram. De ki: Kor görnlə bir olurmu? Məgər düşünmürsünüz?» (Ənam 6/50).

«De ki: Əgər qeybi bilsəydim, sözsüz ki, daha çox xeyir tədarük edərdim və mənə pislik də toxunmazdı. Mən iman gətirən bir tayfanı ancaq qorxudan və müjdələyəndəm». (Əraf 7/188).

Peyğəmbərlər bu vəziyyətdədirlərsə, bəs, digər insanların vəziyyəti necə olar?

14. BİLİNMƏZİ (qeybi) BİLMƏK

Qeyb eşidilənlərdən uzaq olan və insanın xəbəri olmayan bir şeyə deyilir⁷³.

Allahdan başqasının bilməyəcəyi şeylərə qeyb-i mütləq deyilir.

Bir başqa adamın bildiyi şey qeybi mütləq ola bilməz. Məs. sizin qəlbinizdən keçəni mən bilmirəm, amma siz özünüz bilirsiniz. Bu mənim fikrimcə qeyb, sizin fikrinizcə isə qeyb ola bilməz.

Şeylər qeybi bildiklərini iddia edirlər. Hətta qiyamətin nə zaman qopacağını, sabah nə olacağını və harda öləcəklərini bil-

---

⁷³ Rəqib əl-İsfahani, əl-Müfrədət, s. 616 GYB maddəsi.

diklərini söyləyən şeyxlər də var. Belə olduğu halda onların Qurani boş saydıqlarına dair bir nümunə verək:

Allah Təala belə buyurur:

«Həqiqətən, qiyamətin qopacağı vaxtı ancaq Allah bilir. Yağışı göydən o yağdırır, bətlərdə olanı o bilir. Heç kəs nə edəcəyini (savb, yaxud günah qazanacağını), heç kəs harada öləcəyini bilməz. Allah şübhəsiz ki, (hər şeyi) biləndir və (hər şeydən) xəbərdardır». (Loğman 31/34).

Bununla əlaqədar olaraq Əhməd b. Əl-Mübarək şeyxi olan Əbdüləziz əd-Dəbbağdan soruşur:

«Əfəndim, hədis alimləri və digərləri Quranda Loğman surəsində qeyblə əlaqədar deyilən 5 şeyi Allahın elçisi Hz.Məhəmmədin (s.ə.s.) bilib-bilmədiyini barədə mübahisə etmişlər.

Belə cavab verir:

- Qeyblə bağlı bu beş şey necə olur ki, Allahın elçisinə məchul qalır. Onun ümmətindən təsərrüfə yetkili⁷⁴ birinin təsərrüf edə bilməsi üçün mütləq bu beş şeyi bilməsi lazımdır⁷⁵.

Burada belə nəticəyə gəlmək olar ki, bu insanlar sabah nə olacağını, harada öləcəklərini və qiyamətin nə zaman olacağını bilirlər. Onlar yuxarıdakı ayəni Allah bizi bağışlasın, hökümsüz sayırlar. İndi də bu ayələrə baxaq:

«(Ya Məhəmməd!) Səndən qiyamət haqqında soruşurlar ki, nə vaxt qopacaq? De ki: «O ancaq Rəbbimə məlumdur, Qiyamətin

---

⁷⁴ Bu mövzu Görünməz Ərənlər bölməsində açıqlanmışdır.

qopacağı vaxtı Allahdan başqa heç kəs bilməz. Göylərdə və yerdə (Allahdan qeyri) bir kimsənin onu bilməsi çətinidir. O sizlərə ancaq qəflətən gələr». Sən onun haqqında bir şey bilirsənmiş kimi onlar (səndən) israrla soruşurlar. De ki: O ancaq Allah dərgahında məlumdur, lakin insanların əksəriyyəti (bunu) bilməz». (Əraf 7/187).

«Müsriflər səndən qiyamətin nə vaxt qopacağı barəsində soruşurlar.

Sən onun vaxtını nə bilirsən?

Onu bütün təfərrüatı ilə bilmək Rəbbinə məxsusdur.

Sən ancaq ondan (qiyamətdən) qorxanı qorxudan bir peyğəmbərsən». (Naziət 79/42-45).

Əbdül Əziz əd-Dabbağ kimi Quranı boş sayan və özünü Qurandan yüksək görən, özündən razıların sözlərini burada işlətmək istəməzdim. Amma təəssüflər olsun ki, müsəlmanların inamları bunların sözləri ilə ləkələnmişdir.

Tələbə olarkən Həsən Bəsri Çantayın yazdığı «Qurani ha-kim və Məal-i Kərim»i çox oxuyurdum. Orada Əbdüləziz əd-Dabbağ müqəddəs sayılır, onun sözlərindən ibarət əl-İbriz adlı kitabdan misallar götürülərək bəzi ayələrə aydınlıq gətirilmişdir. Buna görə də əl-İbriz çox maraqlandığım və oxumaq istədiyim kitabların siyahısında idi.

Kitabı Cəlil Yıldırımın tərcüməsindən oxudum. C.Yıldırım da ön sözdə əl-İbrizi müqəddəsləşdirir. Ona görə də «...bu mövzuda olan digər əsərlər arasında Əl-İbriz qızıl kimi qiymətli sayı-

---

⁷⁵ Əbdüləziz əd-Dabbağ, əl-İbriz (Tərcümə Cəlil YILDIRIM) İstanbul 1979, c I, c. 521-522.

lır. Çünki Əbdüləziz əd-Dabbağ kamillik dərəcəsinə böyük bir vəlidir. Elm adamlarını təəccübləndirmək təsəvvüf adamını heyretə gətirən ledünni⁷⁶ bir elmə sahibdir. O, kitabda peyğəmbərimizin ruhu ilə görüşlərini misal göstərir⁷⁷.

Misal aləmi yuxu aləmi mənasındadır. Mələkut aləmi isə mələklərin və ruhların olduğu aləm mənasını daşıyır. Hər ikisində qeyb aləmi olduğunu söyləmək olar. Bu Platonun idələr aləmi anlayışının təsəvvüfə təsirindəndir. Bir adamın misal və mələkut aləminə nəzarət edə bilməyəcəyinin qəbul ediləcəyi kimi Allahın elçisinin ruhu ilə danışmaq iddiası qəbul edilə bilməz. Yuxu görmək hadisəsindən başqa. Hər kəs real yuxu görə bilər.

Əl-İbriz Qurana zidd olan iddialarla doludur. Bəzi fəlsəfi izahlara sığaraq və sirt pərdəsi arxasında gizləyərək bu iddiaların doğru olduğunu göstərməyə səy etmək kimə nə qazandırır? Quran təfsirini yazmış olan bir adamın buna səy göstərməsi çox pisdir!

Kitabı oxuduğum zaman nə hala düşdüyümü düşünün. Bilmirəm oxumağı çox istədiyim kitabın Qurana açıq-aşkar zidd olan sözləri bir mərifət hesab etməsinəmi, yoxsa Qurani təfsir edən insanların, Qurani çirkin sözlərlə təhqir edən kitabı müqəddəsləşdirməsinəmi pis olum.

Əlbəttə, müsəlmanlar bugünkü vəziyyətə birdən-birə düşməyiblər.

İndi də qeyd ilə bağlı bəhsə keçək.

---

⁷⁶ Ledünni elm, yeni elm-i ladün bəhsindən 20 nömrəli başlıqda danışılmışdır.

SEYX ƏFƏNDİ – Övliyaların insanın qəlbindən keçəni bilməsi həkdir və doğrudur: buna kəşfi zamair, kəşf-i filkulub deyirlər. Bir çox təsəvvüf kitablarında bu haqda misallar çoxdur. Qərb alimlər buna oxşar qeyri-adi hadisələri elmlə əlaqələndirmişdilər.

Bu hadisələr «içini oxumaq», «telepatiya», «məlum olmaq» kimi adlar altında xalqımıza da bəllidir. Şəxsən mən müəllimindən buna dair çox nümunə gördüm və yaşadım.

Sən bizə Ənam surəsinin 50-ci ayəsini dəlil gətirirsən. Həm də sən fətva komissiyasında çalışırsan⁷⁸. Təəccüb etdim, həm sənə yazığım gəldi, həm də sənin üçün ayıb bildim. Təəssüf etdim ki, İslami elmlər bu qədər geridə qalıb.

Bu şəriətə zidd deyil. Məşhur Kurb-i Nəvafil hədisində uca peyğəmbərimiz Allah Təalanın...o zahid bəndəmi sevdiyim zaman onun görəni gözü, eşidən qulağı, tutan əli, yeriyən ayağı oluram: mənimlə görür, mənimlə eşidər, mənimlə danışar, mənimlə tutar, mənimlə yeriyər» – buyruduğunu bildirir⁷⁹.

BAYINDIR – İslami elmlərin bu qədər geridə qalmasına təəssüfləriniz, bu barədə çox haqlısınız. İslam elmlərin yox olub, yerinə hürəfilərin gəldiyini mənə siz öyrətdiniz.

Məhəmməd Zahid Kotku əhli Sünnət Akaidi adlı kitabında bir insanı kafir edə biləcək, sözləri və halları deyərkən belə yazır:

---

⁷⁷ Cəlal Yıldırım əl-İbriz tərcüməsinə yazdığı ön sözün qısa bir xülasəsi.

⁷⁸ Bu mübahisələr olduğu zaman İstanbul Müftülüüyü Fətva Komissiyasında rəhbər idim.

⁷⁹ Esat Coşan (Xəlil Nicatoğlu), Övliyanın kəraməti haqdır, Başyazı, İslam jurnahı, Avqust 1992, №108.

«Qeybi bilirəm», deyən və onu təsdiq edən insan.

Mən oğurlanan malları, bilirəm deyən və onun sözünü təsdiq edənlər (kafir olurlar).

Belə ki, nə ins (insan) və cin bunu bilir. Ümumiyyətlə, Allah bilir^{80, 81}.

Kəşf bəhsindən aşağıda danışılacaqdır.

ŞEYX ƏFƏNDİ – Sən qeyb kəlməsinin mənasını bilmədən danışsan. Mütləq qeybi Allah bilir. Əgər istəsə, nə peyğəmbərlər, nə də övliyələr bilməz. Amma Allah istəsə, hər şey bilinər və söylənər. Bir kəsin qəlbindəki, zehmindəki niyyətində olan, içində gizlədiyi şey qeybi-mütləq deyildir, bilinməsi mümkündür⁸².

BAYINDIR – Allahdan başqasının biləcəyi şeylər qeybi-mütləqdır. Bir şeyi Allahdan başqası da bilsə, o qeybi-mütləq olmaz. Məs: qəlbinizdən nə keçdiyini mən bilmirəm, amma siz bilirsiniz.

Münafiqlərin qəlbindəki olanlar qeybi-mütləq deyildir. Çünki öz öhdəsindəkini bilirlər amma aşağıdakı ayədə Hz.Məhəmmədin (s.ə.s.) onların qəlblərində olanı bilmədiyindən xəbər verir. Belə buyrulur:

---

⁸⁰ Məhəmməd Zahid Kotku, əhl-i Sünnət Akidi, Küfrü Mucib Sözlər və hallar. Səha nəşriyyatı, İstanbul 1992, s. 134.

⁸¹ Bax: Esat Coşan Əhl-i Sünnət Akaidi kitabı, s. 134.

⁸² Esat Coşan (Xəlil Nicatoğlu), İslam jurnalı, Avqust 1992, №108.

«Ətrafınızdakı bədəvilər və Mədinə əhalisi içərisində ikiküzlülüğü özlərinə adət etmiş (bu işdə mahir) münafiqlər vardır. Sən onları tanımazsan, Biz isə onları tanıyıruq». (Tövbə 9/101).

ŞEYX ƏFƏNDİ – Bir mövzu barədə araşdırma aparılarkən mövzu ilə bağlı bütün detallar toplanmasa, doğru nəticə verməz və həqiqət əldə edilə bilməz. Bir ayəni dəlil olaraq gətirmək, o mövzudakı başqa ayələri nəzərə almamaq naqislikdir, qüsurdur. Günahdır və mənəvi cəhətdən təhlükədir, qüsurdur, günahdır və mənəvi cəhətdən təhlükədir. Bəli, Ənam surəsinin 50-ci ayəsində:

«De ki: Mən sizə demirəm ki, mənim yanımda Allahın xəzinələri vardır. Mən qeyb bilmirəm və sizə də demirəm ki, mən mələyəm. Mən yalnız özümə gələn vəhyə tabe oluram...» buyurulur.

Yusif surəsinin 96-cı ayəsində isə Hz. Yaqub əleyhisəlləmin:

«...və mən Allahdan sizin bilmədiklərinizi bilirəm» dediyi bildirilir ⁸³.

BAYINDIR – Öz sözünüzü özünüz pisləyirsiniz. Hz. Yusifi quyuya atmaq niyyətində olan qardaşları, Hz. Yaqubdan onu aparmaq üçün icazə istədikdə, o niyə icazə vermişdi? ⁸⁴

---

⁸³ Esat Coşan, yuxarıda adı çəkilən yazının davamı.

⁸⁴ Qardaşlarının atalarından icazə alıb Yusifi aparmaqları və onu quyuya atmaları Yusif surəsində belə bildirir: *«Bir zaman (Yusifin qardaşları öz aralarında) belə demişdilər: Biz (bir-birimizə bağlı sayca çox, güclü) bir dəstə olduğumuz halda, Yusif və onun (atabir- anabir) qardaşı (Bin Yamin) atamıza daha əzidirlər, atamız açıq-aşkar səhv eləyir.*

Yaxşı bəs, Yusifi quyuya atandan sonra. Ağlaya-ağlaya oğlanlarının onun yanına gəldiyi zaman onların qələbələrində olanı oxuyub, yaxınlıqdakı quyunun dibində olan oğlunu niyə xilas edə bilmədi?

Bir az dərindən düşünsəniz, Yusif surəsinin 96-cı ayəsini də sizə dəlil olmadığını dərk edərsiniz.

Surənin əvvəlində Hz.Yusif atası Hz.Yaquba yuxusunu danışmış, o da onun Allahın elçisi olacağını başa düşmüşdü.

Peyğəmbər kimi bir gün üzə çıxacağına inanırdı.

Ayələr belə deyir:

(Aralarından biri dedi): Yusifi öldürün və ya (uzaq bir) yerə atın ki, atanız mehrini yalnız sizə salsın. Həqiqətən, ondan sonra isə (tövbə edib) əməlisaleh bir camaat olarsınız.

Bir başqası (Rubil və ya Şəmun) belə dedi: Yusifi öldürməyin, onu bir quyunun dibinə atın. Əgər belə etsəniz, yol keçənlərdən biri onu götürər.

Onlar dedilər: Ata! Biz Yusifin xeyirxahlıqları olduğumuz halda, sən nə üçün onu bizə etibar etmərsən?

Sabah onu bizimlə birlikdə (çölə gəzməyə) göndər, qoy oynayıb əylənsin, gözü-könlü açılsın. «Biz onu mütləq qoruyucağıq.»

Yaqub dedi: Onu aparacağımız məni çox məyus edər (ayrılığına dözə bilmərəm). Qorxuram ki, onu qurd yeyə, siz də xəbər tutmayasınız.

Onlar: Biz güclü bir dəstə (on bir nəfər) ola-ola (gözümüzün qa-bağında) qurd onu yesə, onda biz aciz olarıq ki, – deyə cavab verdilər.
(Yusif 12/8-14)

«Bir zaman Yusif atasına demişdi: Atacan! Mən yuxuda on bir ulduz və günəşlə ayı gördüm. Gördüm ki, onlar mənə səcdə edirlər.

Atası dedi: Can oğul! Yuxunu qardaşlarına danışma, yoxsa sənə bir hiylə qurarlar. Çünki Şeytan insanın açıq düşmənidir.

Yuxuda gördüyüm kimi Rəbbin səni seçib üstün tutacaq, sənə yuxu yozmağı öyrədəcək, bundan əvvəl babaların İbrahimə və İshaqa nemətini tamamlayıb verdiyi kimi, sənə və Yaqub nəslinə də tamamlayıb verəcək. Həqiqətən Rəbbin biləndir və hikmət sahibidir». (Yusif 12/4-6).

11 ulduz Hz.Yusifin 11 qardaşı, günəş və ay isə ana və atası kimi şərh edilmişdir⁸⁵. Bir gün bu insanlar onun qarşısında hörmətlə baş əyəcəkirlər. Hz.Yaqub bunu gözləyir və bilirdi.

«Müştuluqçu gəlib köynəyi Yaqubun üzünə sürtən kimi onun gözləri açıldı və o: məgər sizə demədim ki, Mən Allahdan «Sizin bilmədiklərinizi bilirəm – söylədi». (Yusif 12/96).

Qeybi bilməyi dərilil gətirdiyimiz ayə bax bu vəziyyəti ortaya çıxarır.

Sizin sözləriniz müridləri çox çaşdırdı⁸⁶. Məsələn: Mədinə-i Münəvvərədə hacılarla söhbət etdiyim zaman qeybi Allahdan başqa heç kimin bilməyəcəyindən danışmışdım. Müridlərinizdən bir xanım dedi ki, «Siz belə danışsınız, amma şeyximin gecə yataqda neçə dəfə sağa– sola döndüyünü belə bilirəm».

⁸⁵ Məhəmməd b. Cerir ət-Təbəri, Təfsir-üt-Təbəri, Beyrut 1412/1992. C. VII, s. 149.

⁸⁶ Bundan sonra gələn iddialar Mahmud Ustaosmanoğlu (Mahmud Əfəndi) və qrupu ilə etdiyimiz söhbətlərdən meydana çıxmışdır.

ŞEYX ƏFƏNDİ – (əsəbiləşərək) Allah bildirmək istəsə, ona bəyan edə bilməzmi? Allahın buna gücü çatmazmı?

BAYINDIR – Allahın gücünün çatmadığı nə var ki? Amma Allahın gücü ilə dəlil gətirilməz? Allah istəsə, Hz.Məhəmmədi cəhənnəmə, şeytani cənnətə sala bilməzdimi? Onun buna gücü çatmazmı?

ŞEYX ƏFƏNDİ – Əlbəttə, çatar.

BAYINDIR – Amma o, şeytani cəhənnəmə salacağı, Hz.Məhəmmədi (s.ə.s.) isə cənnətə Məqam-i Mahmud deyilən ən yüksək təbəqəyə qaldıracağını bildirmişdir⁸⁷.

Bütün qeybi bilən Rəbbimiz belə buyurur: *«Allah sizə qeybi bildirən deyildir»*. (Ali-İmran 3/179). O belə dedikdən sonra artıq kim bunun əksini iddia edə bilər?

ŞEYX ƏFƏNDİ – Amma Allah Təala bir də belə buyurur:

«Qeybi bilən ancaq odur və öz qeybini heç kəsə bəyan etməz.

Bəyanib seçdiyi Peyğəmbərdən başqa». (Cin 72/26-27).

Övliya Allahın elçisinin varisi olduğu üçün Allahın elçisinə deyilənlər, onlara da deyilir.

BAYINDIR – O, ayələr elçilərə vəhyin gəlməsi ilə əlaqədardır, başa düşmək üçün ayələri sonuna qədər oxumaq lazımdır.

«Qeybi bilən ancaq odur və öz qeybini heç kəsə bəyan etməz.

Bəyanib seçdiyi Peyğəmbərdən başqa Allah onun önündə və arxasında (mələklərdən ibarət) gözətçilər qoyur ki, Peyğəmbərləri öz Rəbbini göndərdiklərini (nə cür) təbliğ etdiyini bilsin (bəlli et-

---

⁸⁷ *Gecənin bir vaxtı durub sənə xas olan əlavə namazını qıl. Ola bilsin Rəbbin səni bəyanilib təriflənən bir məqama göndərsin.* (İsra 17/79).

sin). Allah onlarda olanların hamısını (peyğəmbərlərin əhvalına və bütün əməllərini öz elmi ilə) ehtiva etmişdir. O, hər şeyin sayını bilir». (Cin 72/26-28).

Allahın elçisini qəlbinə şeytan da girə bilər. Allah Təala belə buyurulmuşdu:

«(Ya Məhəmməd!) Biz səndən əvvəl də (şəriət sahibi olan) elə bir rəsul, (şəriət sahibi olmayıb onun ardınca gədən) elə bir nəbi göndərmədik ki, o, (hər hansı bir şeyi) arzu etdikdə şeytan onun arzusuna, diləyinə (vəsvəsə yolu ilə) bir xələl çatmasın. Lakin Allah şeytanın vəsvəsəsini batil (yox) edər. Sonra isə Allah öz ayələrinə, möhkəmlərdə. Allah biləndir və hikmət sahibidir». (Hacc 22/52).

Bəzi təfsirlərdə Ənam surəsinin enməsi ilə bağlı Ənəs b. Malikdən gələn belə bir rəvayət danışılır: Allahın elçisi belə dedi:— Ənam surəsindən başqa Quranda olan heç bir surə mənə belə, bütöv şəkildə endirilməmişdir. Şeytanlar bu surə üçün yığışdıqları qədər, heç bir surə üçün yığışmamışdılar. Bu surə Cəbrayıl və 50 min mələklə birlikdə göndərildi. Bunu qoruyaraq, bir toy dəbdəbəsi ilə gətirdilər».⁸⁸

Elçi onun yanına gələnin mələk olduğuna söylədiyi sözün şeytandan uzaq olmasına güvənməlidir. Buna görə vəhy gələn zaman Allah Təala elçinin ətrafına mələklər düzdür. Vəhyin kəlməsi ilə əlaqədar bir ayə götürüb, qeybin bilməsinə dəlil götürməsinə imkan var ki?

⁸⁸ Elmalı Məhəmməd Həmdi YAZIR, Naq dini Quran dili, İst. 1936, c. II, s. 1861-1862.

15. ŞEYXLƏRƏ VƏHY*

Vəhy, pıçıldaşma və gizli danışma mənasına gəlir. Allah insanlar arasında elçilərini seçir və sözlərini onların vasitəsilə insanlara çatdırır. O, sözləri Cəbrayıl vasitəsilə insanlara çatdırar. Onun gəldiyini o elçidən başqası görməz və ondan başqası səsini eşitməz. Bu söhbətə insanlardan gizli olduğu üçün vəhy deyilir.

Vəhy ilham mənasında işlədilir. Çünki ilham Allahın insanın içinə bir hiss salmasına deyilir. O da vəhy kimi gizlidir.

Quran-i Kərimdə vəhy kəliməsi hər iki mənada işlədilmişdi. Vəhy deyincə ağıla ilk gələn şey Allahın əmrlərinin elçilərinə çatmasıdır. Hz.Məhəmməd (s.ə.s.) ilə peyğəmbərlik sona çatdığı və üçün artıq vəhy qapısı bağlanmışdır.

Elçilik Allahın əmrlərini insanlara çatdırma vəzifəsi olduğu üçün vəhy müsəlmanlara bağlıdır. Amma ilham şəxsidir. Heç kimsəni bağlamaz. Müsəlman və kafir – hər kəs ilham ala bilər. Bu mövzu haqqında hələ danışılacaq.

ŞEYX ƏFƏNDİ – Allah bəzi şeyləri vəhy edir. Allah Təala Hz.Musanın anasına vəhy etmədimi? Ayədə belə buyurulur:

«Musanın anasına, onu əmizdir, – deyə vəhy etdik.» (Qəssəs 28/7).

MÜRİD – Allah arıya belə vəhy etmişdir, şeyxlərə niyə vəhy etməsin. O, belə buyurur:

«Rəbbin bal arısına belə vəhy (təlqin) etdi: Dağlarda, ağaclarıda və insanların qurduğu yerlərdə özünə yuva tik;

---

* Bu bölmədəki iddialar Mahmud Ustaosmanoğlu (Mahmud Əfəndi) və qrupu ilə etdiyimiz söhbətlərdən meydana çıxmışdır.

Sonra bütün meyvələrdən ye və Rəbbinin sənə göstərdiyi yola rahat, asanlıqla get». (Nəhl 16/68-69).

BAYINDIR – O ayələrdə olan vəhy kəlmələri ilham mənəsidir. Yəni Allahın onların içinə belə bir hiss verdiyini bildirir. Bu davranışınızla siz çox təhlükəli bir işə girişdiniz. Qeybi bil-məyəcəyinizi heç cürə qəbul etmədiyiniz üçün Allahın qeybini bildirdiyi elçilərin yerinə keçməyə çalışsınız.

16. PEYĞƏMBƏRƏ VARİS OLMA*

MÜRİD – Allahın vəli bəndələri Allahın elçisinin xəlifəsidir. Allahın vəliləri peyğəmbərin varisidir. Onlara olanlar bunlara da olar.

ŞEYX ƏFƏNDİ – Allahın vəliləri peyğəmbərin varisidir. Onlara olanlar bunlara da olur.

BAYINDIR – Deyəsən, peyğəmbərə varis olmaq işi sizə hələ tam aydın deyil. Bildiyimiz kimi, qədimdən bəri elçilik zənciri qırılmadan davam edərdi. Məs: Hz. İbrahim (ə.) Hz. Lütun (ə) əmisi, Hz. İsmayıl və Hz. İsakın atası Hz. Yaqubun (ə) babası idi. Hz. Yusif isə Hz. Yaqubun (ə) oğlu idi. Allahın bir neçə elçisinin bir yerdə yaşadıkları da olurdu. Hz. Yəhya, Hz. Zəkəriyyənin oğludur və Hz. İsadın (ə.) 10 ay böyükdür. Hz. Zəkəriyyə, Hz. Məryəmə baxmağı boynuna götürmüşdür. Bunların üçü də Qüdsdə yaşamışdır.

---

* Bu bölmədəki iddialar Mahmud Ustaosmanoğlu (Mahmud Əfəndi) və qrupu ilə etdiyimiz söhbətlərdən meydana çıxmışdır.

Hz.Məhəmmədən əvvəl bir müddət elçi gəlmədi. Sonra elçilərin sonuncusu olaraq Hz.Məhəmməd (s.ə.s.) vəzifələndirildi.

Bir elçinin edəcəyi şey onu göndərənə istəyinə görə hərəkət etməkdir. Təvfiq dostu Əhməd Həsna ilə evlənmək istədiyini bildirsən və bir cavab alsın deyər elçi olaraq, göndərdisə, o daha gözəl və bacarıqlı başqa bir qız üçün elçiliyə gedə bilməz. Çünki elçinin qərarı dəyişdirmək səlahiyyəti yoxdur. Onun işi sadəcə olaraq Təvfiqin qərarını Həsna'nın ailəsinə bildirməkdir. Heç bir elçi ona verilən vəzifədən kərəmə çıxma bilməz. Allah Təala belə buyurmuşdur:

«Peyğəmbərin vəzifəsi isə yalnız açıq-aşkar bir təbliğdir».
(Nəhl 16/35).

Allah Təala Hz.Məhəmmədə (s.ə.s.) bu əmrləri verib.

«Ya Peyğəmbər! Rəbbin tərəfindən sənə endirilmiş olanı (Qurani) təbliğ et. Əgər (bunu) etməsən, Allah Risalətini (sənə həvalə etdiyi elçilik, peyğəmbərlik vəzifəsi) yerinə yetirmiş olmazsan». (Maidə 5/67).

«Biz peyğəmbərləri ancaq müjdə verənlər və (əzabla) qorxudanlar şifətilə göndəririk. İman gətirib yaxşı işlər görənlər heç bir qorxusu yoxdur və onlar qəm-qüssə görməzlər». (Ənam 6/48).

Hz.Məhəmməd (s.ə.s.) son elçi olduğuna görə bundan sonra vəhy alınma və möcüzə göstərmə qapısı bağlanmışdır. Ona varis olmaq, onun gətirdiyi Qurani insanlara çatdırmaq şəklində ola bilər. Çünki vəhy bitdiyi üçün əgər o həyatda olsaydı ancaq

bu işi görərdi. Buna görə də Peyğəmbərlərə varis olmaq haqqında danışmaq artıqdır.

Bir tərəfdən sizə vəhy gəldiyi iddia edirsiniz və digər tərəfdən kəramət axtarırsınız. Möcüzə deməyə cəsəret etmədiyiniz üçün buna kəramət deyirsiniz. Bir də ki, siz «Allahın vəli bəndələri Peyğəmbərləri varisdir. Onlara olan şeylər bunlara da olur» deyən kimi hər şeyin düzəldiyini hesab edirsiniz. Zəhmət olmasa gücümüz çatmayan işlə məşğul olmayın.

17. MÖCÜZƏ

Elçilərin möcüzələri vardır. Möcüzə bir şəxsin Allahın elçisi olduğuna dair isbatdır.

Hz.Məhəmmədin (s.ə.s.) möcüzəsi Qurandır. Quran ilə tanış olan hər kəs onun gətirənin elçi olduğunu başa düşür. Çünki o insanın yaza biləcəyi bir kitab deyildir. Bu eynən Hz.İsanın (ə.) Allahın izni ilə ölümləri diriltməsi, quş heykəli düzəldib üfürünce Allahın izni ilə canlı hala gəlməsi. Hz.Salehin (ə.) Allahın izni ilə qayadan bir dəvə əmələ gətirməsi kimi heç bir insanın bacarmadığı bir möcüzədir. Amma quş uçub gedər, dirilən adam təkrar ölər və dəvə kəsilsə, bunlar ondan sonra gələn insanlar üçün möcüzə xüsusiyyətini itirmiş olar.

Quran-i Kərimin möcüzəsi əbədidir. Onu dünyanın harasında olursa olsun, kim nə vaxt oxuyub mənasını anlayırsa, onun bir möcüzə olduğu və onu gətirən insanın Allahın elçisi olduğunu dərk edir. Allah Təala Qurani qorumağı öz öhdəsinə götürdüyü üçün onun möcüzəliyi qiyamətə qədər davam edəcəkdir. Nə qədər

ki, Quran var, Hz.Məhəmmədin Allahın elçisi olduğuna hamı inanmaq məcburiyyətindədir və yeni bir elçiyə ehtiyac olmayacaqdır.

Hz.Məhəmmədə varis olmaq istəyən alim, insanları Qurana çağırmaqdır. Əgər Qurandan kənar bir şeyə çağırırsa, onun elçiyə varis olmaq hüququ yox olar.

Möcüzə mövzusunda kitabın sonuna doğru yenidən qayıdılacaqdır.

18. KƏRAMƏT

MÜRİD – Sən kəraməti inkar edirsən?

BAYINDIR – Xeyr, kəraməti inkar etmirsəm, onu bir möcüzə kimi istifadə etməyinizi qəbul edə bilmirəm. Bunu Allahın şəxsi dostu olduğunuza dair dəlil hesab etmək istəyirsiniz. Bu yolla getdikdə Kəramət dediyiniz şey istidrac olar və sizi batilin içində salar.

Kəramət lüğətdə kərim olmaq, dəyərli olmaq mənasına gəlir.⁸⁹ Allah Təala insanı dəyərli (kəramətli) yaratdığını və bir çox şeyi onun əmrinə verdiyini buyurmuşdur.

«Biz, Adəm övladını şərəfli və hörmətli elədik. Onları suda və quruda (gəmilərə, heyvanlara və başqa nəqliyyat vasitələrinə) mindirib sahib etdik, özlərinə (cürbəcür nemətlərdən) təmiz ruzi verdik və onları yaratdığımız məxluqatın çoxundan xeyli üstün etdik (İnsan süür, nitq qabiliyyəti, gözəl surət, boy-buxun, əllə yemək və s. bu kimi məziyyətlərinə görə həmişə Allaha şükür edib

yalnız ona tapınmalı və Rəbbinə heç bir şərik qoşmamalıdır.») (İsra 17/70).

İnsandan başqa heç bir canlı tərəfindən bir yerinə çatdırılmır. Bir insanın dənizdə balıq kimi üzməsi, yoxsa gəmidə oturmaq və ya yataraq getməsini, kəramətidir.

Quşlar havada uçar. İnsanın quş kimi uça– uça istədiyi bir yerə getməsini, yoxsa, bir təyyarənin içində uçmasını kəramətdir. Bunlara baxanda Allahın insana ən böyük mükafatı təbii ki, şirkdən uzaq olan imandır.

«İman gətirib imanlarını zülmə qatışdırmayanlar ⁹⁰ əmin-amanlıqdadırlar. Haqq yola yönəlmişlər də onlardır». (Ənam 6/82).

İnsanlardan ən kəraməti kim olduğunu da Allah Təala bildirmişdir:

«Ey iman gətirənlər! Biz sizi bir kişi və qadından (Adəm və Həvvadan) yaratdıq. Sonra bir– birinizi tanıyasınız deyə, sizi xalqlara və qəbilələrə ayırdıq. Allah yanında ən hörmətli olanınız Allahdan ən çox çəkinəsinizdir». (Hucurat 49/13).

Kəramət dedikdə yuxarıda deyilənlər deyil, qeryi-adi hadisələr nəzərdə tutulur. Buna eijidə varsa, möcüzə, vəlidə varsa, kəramət deyirlər. Vəli Allaha qarşı çıxmaqdan qorxan bir insandır.

«Bilin ki, Allahın dostlarının heç bir qorxusu yoxdur və onlar qəm- qüssə görməzlər.

O kəslər ki, iman gətirmiş və pis əməllərdən çəkinmişlər.

⁸⁹ Mütərcim Asim, Kamus Tərcüməsi, c. IV, s. 464,465.

⁹⁰ Bax: Loğman surəsi, ayə 13.

Onlara dünyada da, axirətdə müjdə vardır». (Yunus 10/62-64).

O müjdə ən çətin anda belə möminləri sakitləşdirir. Allah bu dostlarını heç vaxt tək qoymaz.

«Kim Allahdan qorxsa, Allah ona hər çətinlikdən bir çıxış yolu əta edər.

Və ona gözləmədiyi yerdən ruzi verər. Kim Allaha təvəkkül etsə, Allah ona kifayət edər. Allah öz buyurduğunu yerinə yetirəndir. Allah hər şey üçün bir ölçü təyin etmişdir». (Talaq 65/2-3).

Allah köməyi özü etdiynə görə, istər adi, istərsə də qeyri-adi yollarla edər. Allahın qeyri-adi yollarla etdiyi köməklilyə kəramət deyilir.

Kəramət Allahın bir nemətidir. Bütün nemətlər kimi ona da şükür etmək lazımdır. Mal, mülk, vəzifə kimi kəramət də insanı pis yoldan azdırma bilər. İnsan kəraməti yox, Allahın lütfünü axtarmalıdır.

Allah Təala dar zamanında mömin bəndələrini bu və digər şəkildə mükafatlandırır. Yuxarıdakı ayə buna sübutdur. İnsan bu mükafatın özündən deyil, Allahdan olduğunu bilməlidir. Vərdövlətlə öyrənmək necə ayıbdırsa, kəramətlə öyünmək də eləcə ayıb sayılır

Bədir müharibəsində darada olan müsəlmanların köməyinə Allah Təala mələkləri göndərmiş, amma qələbənin mələklərin köməyi ilə deyil, Allah qatından verdiyini də vurğulamışdır. Bunu bəyan edən ayə zehnimizdə həmişə səslənməlidir.

«O zaman siz Rəbbinizdən kömək diləyirdiniz.

Allah: «Mən sizin imdadınıza bir-birinin ardınca gələn min mələklə çataram», – deyər duanızı qəbul buyurmuşdu.» (Ənfal 8/9-10).

Kəramətli olan insan qurtuluşa çatdığını zənn etməsin. Dünya həyatı enişli-yoxuşludur. Hər an nəyə isə dəyib yığılmaq olar.

Ölənə qədər ibadətə davam etmək lazımdır. *«Öluncəyə qədər Rəbbinə ibadət et».* (Hicr 15/99).

19. İSTİDRAC

İstidrac pillə-pillə qalxmaq və enmək deməkdir. Termin olaraq isə insanın arzuladığı yerə addım-addım aparıb, gözləmədiyi bir fəlakətə atmaq mənasında işlədilir. Amma insan bunun, onun xeyrinə olduğunu zənn edər.

Allah Təala xəbərdar etmədən bəndəsini o vəziyyətə salmaz. O, belə buyurur:

«Allah bir tayfanı doğru yola yönəltəndən sonra qorxub-çəkinməli olduqları şeyləri özlərinə bildirmədən onları (haqq yoldan) çıxartmaz». (Tövbe 9/115).

Yolunu azmışlar xəbərdarlığa diqqət yetirməyənlərdir.

«Kafirlərə edilmiş xəbərdarlığı unuduqları zaman (küfürlərini artırmaq məqsədilə) hər şeyin bütün nemətlərin qapularını onların üzünə açdıq. Kafirlər özlərinə verilən nemətlərinə sevindikləri vaxt onları qəflətən yaxaladıq və onlar (hər şeydən) məhrum oldular». (Ənam 6/44).

Ancaq bunlar əllərindəki nemətə baxaraq, haqq yolunda olduqlarını düşünmək yerinə, ayələərə üzərində düşünsələr, bu vəziyyətdə olmazdılar.

Siz də ətrafınızda yığışan insanlara baxaraq «Yolumuz doğru olmasaydı, bu qədər insan arxamızca gəlməzdi» deyirsiniz. Çoxluğa aldanmayın çinli kommunist lideri Mao lap çox insan toplamışdı. Amma bu onu xilas etməyəcək.

Maddi imkanlarınızı, sizə qulaq asanların çox olmasını və xalqın hörmətlə yanaşmasını da doğru yolda olmanızın dəlili sayırınsınız. Sonunda elə bir dərəcəyə gəldiniz ki, şeyxinizin ona tabe olanı həm dünyada, həm də axirətdə onu xilas edəcəyini söyləməyə başlayırınsınız. Bu sizin zəif nöqtənizdir.

Xahiş edirəm, ağınızı başınıza yığın və Allah Təalanın Hz.Məhəmmədə (s.ə.s.) olan bu əmri haqqında yaxşıca fikirləşin:

«De ki: Mən sizə nə bir zərər, nə də bir xeyir vermək qüdrətinə malik deyiləm (bunu ancaq aləmlərin Rəbbi olan Allah edə bilər).»

De ki: Məni Allahdan (Allahın əzabından) başqa heç kəs qurtara bilməz və mən də ondan başqa heç bir sığınacaq tapa bilmərəm.

Mənim əlimdən Allah dərgahından olanı və onun göndərdiklərini (Qurani və dini hökmləri) təbliğ etməkdən başqa heç bir şey gəlməz». (Cin 71/21-23).

Hz.Məhəmmədin varisi olmaq üçün insanlara qəti olaraq yalnız Qurani başa salmaq əvəzinə, övliya dediyimiz insanların

sözlərini aşılırsınız. Bunlara baxmayaraq, Qurani da ona görə şərh edirsiniz. Sizin vəziyyətinizi ən yaxşı bu ayə ortaya çıxarır:

«Hər kəs Rəhmanın zikrindən boyun qaçarsa, Biz ona Şeytan urcah edərək və o şeytanın yaxın dostu olar.

Şeytanlar onları doğru yoldan çıxardar, onlar isə özlərinin haqq yolda olduqlarını güman edərlər». (Zuxruf 43/36-37).

Rəhmanın zikri Qurandır. Siz bir çox ayəni görməməzlikdən gəlir, özünüzü haqq yolun qabaqcılları sayırsınız. Vacib olduğuna görə, Allahın elçisinə varis olmaq mövzusu və zikrin nə olduğuna təkrarən qayıdacağıq.

20. GİZLİ ELMLƏR

(Elm-i Lədün – Elm-i Batın)

Elm-i lədün Allah tərəfindən verildiyi iddia edilən xüsusi bir məlumat mənasında işlədilir. **Elm-i batın** da eyni mənadadır. Bəzi şeyxlərə belə bir elm verildiyi iddia edilir. Bu iddia onların müqəddəsləşdirilməsinə imkan verir.

ŞEYX ƏFƏNDİ – Mənəvi yolu yaxşı bilən və insanları o yola çatdıran bir şeyx şəriətin əmrindən sayılır⁹¹.

BAYINDIR – Əgər bu sözlə insna haqq yolu göstərəcək və bu yolda ona nümunə olacaq bir müəllimə ehtiyac olduğunu söyləmək istəyirsinizsə, doğrudur. Hər bir insanın bir tərbiyəçiyyə, bir ustada və müəllimə ehtiyacı vardır.

---

⁹¹ Ruhu'l-Furkan, c. II s. 63.

ŞEYX ƏFƏNDİ – Şeyxlərin sahib olduğu elm – elm-i bəttindir. Bu hər kəsə verilmir. Allah ondan razı olsun, Əbu Hüreyrə belə demişdi:

«Mən Rəsulallahdan iki qab dolu elm öyrəndim. Bunlardan birini sizə danışdım. Digərini danışsaydım, boynumu vurardınız.⁹²» Bax bizim elmimiz belə elmdir.

BAYINDIR – Əbu Hüreyranın söyləmədiyi elmi kimdən aldınız? Qaynağı, dəlillərli və dayağı olmayan şey necə elm sayıla bilər?

ŞEYX ƏFƏNDİ – Kəhf surəsində Xızır ilə dostluğu izah edilən Hz.Musa hadisələrə əsl üzünü görə bilmədiyi üçün etiraz etmişdir. Xızırın (ə.) ledünnü olduğu üçün işin əslini bildirdi. Ayədə «*Ona öz qatından bir elm öyrətmişik*» buyrulur, *elm-i bəttin, elm-i-ledün bu elmdir.*» deyilir. (Kəhf 18/65).

BAYINDIR – Hz.Xızır ilə birlikdə olan Hz.Musa bu elmi öyrənə bilmədisə, siz necə öyrəndiniz? Bu elmin sizə də öyrətdiyinə dair sübutunuz varmı?

ŞEYX ƏFƏNDİ – Sübut üçün Əbu Hüreyranın sözü bəs deyilmi?

BAYINDIR – Əbu Hüreyranın sözünün nəyi dəlildir? Əbu Hüreyrə «Mən Rəsulallahdan (s.ə.s.) iki qab dolu elm öyrəndim. Bunlardan birini sizə danışdım. Digərini danışsaydım, boynumu vurardınız»⁹³. O, nəql etmədiyinə görə siz necə öyrəndiniz?

---

⁹² Buxari, Elm, 42.

⁹³ Buxari, Elm, 42.

Xızır (ə.) bağlı Buxaridə uzun bir hədis var. Mövzuya aydınlıq gətirmək üçün hədisi eynən nəql etmək yaxşı olacaqdır.

Übeyy b. Kib Məhəmmədin (s.ə.s.) belə dediyini bildirdi: «Musa (ə.) İsrail oğullarına nitq söyləmək üçün ayağa qalxdı. Ona, «İnsanların ən savadlısı kimdir?» deyə soruşuldu. O, da «Ən savadlı mənəm» dedi. Allah Təala bunu ayıb saydı, çünki bütün elmi ona verməmişdi. Ona: «İki dənizin birləşdiyi yerdə bir bəndəm var, o səndən savadlıdır» deyə vəhy etdi.

Musa dedi ki, «Rəbbim! Onunla necə görüşə bilərəm». Allah Təala «Səbətə bir balıq qoy və özünlə apar, balığı harada itirsən o, oradadır» dedi.

Musa yola düzəldi, gənc xidmətçisi Yuşa Nun ilə birlikdə gedirdilər. Səbətin içindəki balığı da özləri ilə götürmüşdülər. Bir qayanın yanına çatanda, yuxuya getdilər. Balıq səbətdən çıxdı və dənizə qərq oldu. Hz. Musa və gənc xidmətçisində qəribə bir hal var idi. Gecənin yarısını və gün boyu getdilər. Səhər açılarda Musa xidmətçisinə dedi ki, səhər yeməyimizi gətir, bu yol bizi çox yordu.

Olduqları yerə gəlincəyə qədər Musa (ə.) bir yorğunluq hiss etməmişdir. Gənc xidmətçi dedi: «Qayanın yanında dincəldiyimiz zaman balığı unutmuşam. Musa dedi ki, «Bizə elə bu lazım idi».

İzləri ilə gedərək geri döndülər.

Qayanın yanına çatanda qumaşa bürünmüş bir insan gördülər. Musa salam verdikdə, Xızır dedi ki, güvənlik⁹⁴ hara, bura hara.

O, «Mən Musayam» dedi. Xızır, «İsrail oğullarından olan Musasan?» deyə soruşdu. «Bəli» dedi və əlavə etdi. «Sənə öyrədilmiş yetkinlikdən mənə öyrətməyin üçün sənə tabe ola bilərəmmi?» Xızır dedi ki, ey Musa, sənin mənimlə birlikdə olmağına gücün çatmaz. Mən Allahın öyrətdiyi elə bir elmi bilirəm ki, sən onu bilməzsən. Sən də Allahın sənə öyrətdiyi elə bir elmi bilirsən ki, mən onu bilmirəm. Musa dedi ki, Allah qoysa, mənim səbirli olduğumu görəcəksən və sənə heç bir şeydə zidd getməyəcəyəm».

Bundan sonra dənizin sahilində piyada gəzməyə başladılar. Özlərinə məxsus gəmiləri yox idi. Bir gəmi gəldi, ona minmək üçün razılaşdılar. Xızırı tanıyan oldu və gediş haqqı nı almadılar.

Bir sərçə gəlib gəminin kənarına qondu, dimdiyini bir-iki dəfə dənizə batırdı. Xızır dedi ki, «Musa mənim və sənin elmin, Allahın elmindən ancaq bu sərçenin dimdiyində götürdüyü su qəder bir şeydir».

Xızır gəminin taxtalarından birini sökdü. Musa dedi ki; «Bu insanlar bizdən pul almadan gəmiyə mindirdilər, sən də onları batırmaq üçün gəmilərini deşdin.

---

⁹⁴ Salam vermək güvənmək və rahatlıq diləməkdir. Xızır (ə)in cəmiyyə-tində bu kəlimə ilə salamlaşma olmadığı üçün Hz.Musaya belə cavab vermişdir. (Bədrəddin əl-Ayni, Ümdet'ül-Kari fi şərhü Sahuhül-Buxari, İstanbul 1308, c. I, s.601.)

Xızır, «Axı, mən xəbərdarlıq etdim ki, sənin mənimlə birlikdə olmağa gücün çatmaz» dedi. Musa: «Bağışla, yadımdan çıxıb» dedi.

Hz.Musa ilk dəfə unuduğu üçün ona qarşı çıxmışdı. Bir az da getdikdən sonra gördülər ki, bir oğlan dostları ilə oynayır. Xızır uşağın başını əli ilə tutub, boynunu qırdı. Hz.Musa o dəqiqə sıçradı: «Heç bir günahı olmayan təmiz bir insanı öldürdün?» Xızır dedi ki, «Axı, xəbərdarlıq etdim ki, sənin mənimlə birlikdə olmağa gücün çatmaz».

Yollarına davam etdilər və bir yerə gəldilər, yemək istədilər, amma camaat onları qonaq etmədi. Qarşılarına uçulan bir divar çıxdı. Xızır əli ilə divara toxundu və sonra onu dikəltdi. Musa dedi ki, «Əgər sən istəsən gördüyün işə qarşılıq pul ala bilərdin». Xızır dedi ki, «Bax, məni səndən fərqləndirən cəhət budur».

Hz.Məhəmməd (s.ə.s.) buyurdu ki: *«Allah Musaya rəhmət etsin; çox istərdik ki, səbr etsin, birlikdə görəcəkləri işlərdən bizi daha çox aqah etsin»*⁹⁵.

Burada Hz.Xızırın bu sözü diqqətimi daha çox cəlb edir:

«Mən Allahın mənə öyrətdiyi elə bir elmi bilirəm ki, sən onu bilmirsən, sən də Allahın sənə öyrətdiyi elə bir elmi bilirəm ki, mən onu bilmirəm».

Hz.Musa (ə.) Allahın elçisidir. Elçilər Allahın onlara verdiyi vəzifələri yerinə yetirirlər. Bu da insanlara doğru yolu gö-

---

⁹⁵ Buxari, Elm, 44.

stərmək və onlara rəhbərlik etməkdir. Aşağıdakı ayə bunu açıq göstərir:

«Ya Peyğəmbər! Həqiqətən, biz səni (ümmətinə) bir şahid, bir müjdəçi və bir qorxudan kimi göndərdik.

Biz səni Allahın izni ilə ona tərəf çağıran nurlu bir çıraq olaraq göndərdik». (Əhzab 33/45-46).

Bir elçinin etdiyi hərəkətləri hamı edə bilər. Çünki onlar nümunəvi insanlardır. Onlarda Hz.Xızırın hərəkətləri və oxşar qəribə davranışlar olmaz. Elçilərin göstərdikləri möcüzələr isə onların elçiliklərini sübut etməkdən başqa bir məqsəd daşımır.

Xızır əleyhisəlləmin elminə elçilərin ehtiyacı yoxdur. Bunu başa düşmək üçün yuxarıdakı üç hadisəyə açıqlıq gətirən bu ayələri oxuyaq:

«(Xızır Musaya dedi ki,) İndi sənə dözə bilmədiyin şeylərin daxili mənasını xəbər verəcəyəm.

Belə ki, gəmi dənizdə çalışıb-vuruşan bir dəstə yoxsula mənsub idi. Mən onu xarab etmək istədim, çünki həmin adamların arxasında (yaxud qabağında) hər bir saz gəmini zorla ələ keçirən bir padşah var idi.

Oğlana gəldikdə, onun ata–anası mömin idi (Mən onun alınına baxıb gördüm ki, həddi-buluğa yetişəndə kafir olacaq) buna görə də biz (onun böyüyəndə) ata-anasını da (öz arxasınca) azgınlığa və küfrə sürükləməsindən qorxduq.

Və Rəbbinin onun əvəzində onlara daha təmiz və daha mərhəmətli olan başqa bir övlad verməsini istədik.

*Divara gəldikdə isə, o, şəhərdə olan iki yetim oğlanın idi. Al-
tında onlara çatası bir xəzinə vardı. Onların atası əməlisaleh bir
adam idi. Rəbbin onların həddi- buluğa çatmalarını və Rəbbindən
bir mərhəmət olaraq öz xəzinələrini tapıb çıxartmalarını istədi. (Ya
Musa!) Mən bunları öz- özümdən etmədim. (Yalnız Allahın əmrini
yerinə yetirdim) Sənin səbr edib dözə bilmədiyin şeylərin daxili
(batini) mənası budur». (Kəhf 18/78-82).*

Bu hadisənin ibrətverici bir çox qolları var. Bizə görə ən vacibi budur: Allahdan gələn hər şeyə təslim olmaq və bizim üçün xeyirli nəticələr olacağına inanmaq lazımdır. Çünki xoşumuza gəlməyən bir çox hadisələr vardır ki, bizim üçün nə qədər vacib olduğu ortaya çıxır.

Bax, hikmət budur. Hikmət bir şeyin yerli yerində olduğunu göstərən şeydir. Bir hadisənin hikmətini başa düşməyəndə ümidini itirmək lazım deyil.

Elçilərdə bu cür qəribə hərəkətlər olmur. Çünki onların hərəkətləri millətləri üçün nümunədir. Amma Xızırın hərəkətlərindən nümunə götürülməz.

Yuxarıdakı işləri Hz.Musa etsəydi və bir yəhudi bundan nümunə götürüb anasına, atasına əziyyət verəcək deyə, bir uşağı öldürsəydi və ya başqası qəsb edəcək deyə bir adamın malına zərər versəydi, insanlar arasında qanun və qayda qalardımı? O zaman hər kəs gördüyü qəribə hərəkətə bir səbəb deyib, dəlil olaraq Hz.Musanı göstərməzmi?

Yuxarıdakı hədis aşağıdakı sözlərlə bitmişdi:

«Allah Musaya rəhmət etsin: çox istərdik ki, səbr göstərsin, bizə birlikdə görəcəkləri daha çox şey başa salınsın».

Hədəsə aydın göstərilir ki, Xızırdan öyrənilənlər ayədə bildirenlərlə məhduddur. Bu barədə hətta Hz.Məhəmməd belə çox şey bilmirdi.

Bu həqiqətlər qarşısında artıq heç kim Hz.Xızıra öyrədilən elmin ona da öyrədildiyini iddia edə bilməz.

21. KƏŞF (PƏRDƏLƏRİN AÇILMASI)

MÜRİD – İlham və kəşf yolu ilə əldə edilən bir həqiqət yolu vardır. Bu, elm-i ledündür. Bu, fikri, zehni və düşüncə məşğələləri ilə əldə edilən bir elm deyil, Allah tərəfindəndir.⁹⁷

BAYINDIR – Ayədə *«Ona özümdən bir elm öyrətmişik.»* (Kəhf 18/65) buyurulur. Burada öyrətməkdən bəhs edilir. Halbuki, ilham və kəşf bir elm öyrənmək yolu deyil.

MÜRİD – Kəşf lüğətdə pərdələrin açılması deməkdir. Təsvüf termini olaraq, pərdələri arxasına gizlənmiş mənələrə və hadisələri arasındakı gerçəkliklərə çatmaq mənasında işlədilir.

Quranda insanın gözündən qəflət pərdəsi qalxıb, çox incə bezi sirlərdən agah ola biləcəyi bildirilmişdir.

«Sən (dünyada) bundan (bu mütiş günə uğrayacağından) qafil idin. Artıq bu gün gözündən pərdəni götürdük, Sən bu gün sərrast görürsən». (Qaf 50/22).

⁹⁶ Bu termin alışdırma, vərdiş etdirmə mənasındadır.

⁹⁷ Bax: Həsən Kamil Yılmaz, Ledün Elmi və Kəşf, Altınoluq jurnalı, 105 sayılı, noyabr 1994. İstanbul, s.31.

Yeni artıq ilahi incəlikləri görə biləcək, görmə qabiliyyətinə malik sən deyilmiş olursən⁹⁸.

BAYINDIR – Bu ayənin sizin ifadə etdiyiniz mənə ilə heç bir əlaqəsi yoxdur. Əgər ayənin əvvəli və sonrası oxunarsa, bunun yalnız axirətlə əlaqəsi olduğu aydın olar. Ayələrin mənası belədir:

«(Öləndən sonra yenidən dirilmək üçün) Sur çalınacaqdır. Bu vəd olunmuş gün – əzab günüdür.

Hər bir kəs (Rəbbinin hüzuruna) bir sürüyüb (məşhərə) gətirəndə və bir də (iki mələklə) şahidlə gələcəkdir.

And olsun ki, Sən (dünyada) bundan(bu müthiş günə uğrayacağından) qafil idin. Artıq bu gün gözündən pərdəni götürdük, sən bu gün sərrast görürsən.

Yoldaşı (ona) təhkim olunmuş mələk deyəcəkdir: «Bu yandakı (Cəhənnəm üçün) hazırdır». (Allah o iki mələyə buyuracaqdır): Atın cəhənnəmə bir inadçı kafiri, Xeyrə mane olanı, həddi aşanı, (Allahın birliyinə) şəkk edəni.

O kimsəni ki, Allahla yanaşı özünə başqa bir tanrı qəbul etdi. Atın onu şiddətlə əzabın içində». (Kəhf 50/ 20-26).

Gördünüzmü ayənin sizin dediklərinizlə heç bir əlaqəsi yoxdur. Bu ayə tamamilə axirətlə bağlıdır.

Ortada çox aydın ayə və hədislər olduğu halda onlara fikir verməyib, mövzu ilə əlaqəsi olmayan ayələrdən hökm çıxarmağa çalışırsınız.

---

⁹⁸ Həsən Kamil Yılmaz, Ledün Elmi və Kəşf, Altınoluq jurnalı, 105 sayı, noyabr 1994, İstanbul, s.31.

22. SEZGİ (FƏRASƏT)

MÜRİD – Yuxarıda bir hədis qeyd edilmişdir. Ona niyə fikir vermədin? Allah Təala buyurur ki, «...o haqq bəndəmi sevdiyim zaman onun gören gözü, eşidən qulağı, söyləyən dili, tutan əli, yeriyən ayağı olaram; mənimlə görər, mənimlə eşidər, mənimlə danışar, mənimlə tutar, mənimlə yeriyər».

Sonra elə adamlar var ki, heç kimin fikir vermədiyi şeyləri görə bilir, adamın ağılından və daxilindən nələr keçdiyini olduğu şəkildə bilirlər. Bəs bu nədir?

BAYINDIR – Bu fərasətdir. Fərasət, xırdalıqlara baxaraq bir təxmin və qavrayışla doğrunu tuta bilmək deməkdir⁹⁹.

Hz.Məhəmməd (s.ə.s.), «Möminin fərasətindən qorxun, çünki o Allahın nuru ilə görür¹⁰⁰ buyurmuşdu. Hədisi bu ayələrlə birlikdə düşündüyümüz zaman mövzu yaxşı dərk edilir.

«Ey iman gətirənlər: Əgər Allahdan qorxsanız, O, sizə haqla–nahaqqı ayırd edən (bir nur) verər, günahlarınızın üstünü örtüb, sizi bağışlayar». (Ənfal 8/29).

«Ey iman gətirənlər! Allahdan qorxun və onun peyğəmbərlərinə iman gətirin ki, Allah sizə öz mərhəmətindən iki pay versin, sizə (qıl körpüsü üstündə) getməyiniz üçün nur bəxş etsin və sizi bağışlasın». (Hədid 57/28).

Bəhs etdiyimiz hədis-i qüdsi¹⁰¹ belədir:

---

⁹⁹ Murtərcim Asim, Kamus tərcüməsi, Kəlīmə ərəbcə firasət deyə səslənir.

¹⁰⁰ Tirmizi, Hicr surəsinin təfsiri, 6.

Allah Təala buyurdu ki: «*Bəndəmin fərz etdiyim şeylərlə mənə yaxınlaşmasından xeyirli bir şey yoxdur. Bəndəm mənə nafilələrlə də yaxınlaşmağa davam edir. Vəziyyət o yerə çatar ki, onu sevərəm. Onu sevdiyim zaman eşitdiyi qulağı, tutduğu əli, görün gözü və yeridiyi ayağı olaram. Məndən bir şey istəsə, mütləq verərəm. Mənə sığinsa, onu mütləq qoruyaram*».¹⁰²

Bu hədis-i qüdsi yuxarıdakı ayələrə aydınlıq gətirir. Hər mömin bir səviyyəyə çata bilər. Bu səviyyəyə çatanın fərasəti artar. Amma heç kim Allaha elçisindən daha çox yaxınlaşa bilməz. Quranda elçilərin qeybi bilməyəcəyi aydın bildirilmişdir. Onlarda elmi ledün və elmi batın deyilən şeyin olmadığını daha əvvəl görmüşdük.

Allahın əmr və qadağan etdiklərinə tabe edən insan əmirlərin gözəlliyini və qadağan olunanların pisliyini başa düşər. Hərəkətlərini şüurlu olaraq edir, izzətli və şərəfli olar. Halal və haramları ayırd etdiyi üçün asanlıqla pis vəziyyətə düşməz. Bax, əsas fərasət budur. Bu insan elə həddə çatar ki, Allahın əmrinə zidd olan şeylərə gözünü yumar. Allahın istədiyini edir və Allahın istədiyi tərəfə gedər. «Möminin fərasətindən qorxun, çünki o Allahın nuru ilə görər» hədisi şərifi də belə başa düşülməlidir.

Günahkar müsəlmanlar bunları görmək iqtidarında deyilərlər. Günahdan zövq almaları, Allahın əmirlərinə tabe olmamaqdan utanmamaları bu səbəbəndir.

---

¹⁰¹ Hədis-i qüdsi, Quranda olmayan amma Hz.Məhəmməd (s.ə.s.)in bizə, «Allah belə buyururdu» deyər bildirdiyi sözdür.

¹⁰² Buxari, Rikak, 38.

Fərasəti də gözümüzdə böyütməməliyik. Bir insanın fəzilətli olması fikri onun daha doğru olduğu mənasına gələmez. Əshabın ən fəzilətli Hz.Əbubəkrdir. Hz.Məhəmməd (s.ə.s.) bir məsələ haqqında Əbu Bəkrin fikrini üstün tutmuş, daha sonra bunun səhv olduğu ortaya çıxmışdı.

Allah ondan razı olsun, Hz.Ömər deyir: «Bədir müharibəsində əsirlər götürüldükə Hz.Məhəmməd (s.ə.s.) Hz.Əbubəkrdən «Bu əsirlər haqqında nə düşünürsünüz?» deyə soruşdu. Hz.Əbubəkr dedi ki, «Ey Allahın Nəbisi, bunlar bizim əmi oğullarmız və həmvətənlərimizdir. Onlardan fidyə almaq düzgün deyil; beləliklə də kafirlərə qarşı gücümüz artmış olar.. Bəlkə də gələcəkdə Allah onlara müsəlman olmağı nəsis edər».

Hz.Məhəmməd (s.ə.s.) «Sənin fikrin nədir, Həttab oğlu?» deyə soruşdu. Dedim ki, «Xeyir, vallah ey Allahın elçisi mən Əbu Bəkirin fikri ilə razı deyiləm; mənim fikrim budur: «İcazə ver onların boyunlarını vuraq. Aqilin boynunu qardaşı Əli, bu qohumumun da boynunu qoyun mən vurum. Çünki bunlar küfrün qabaqcıllarıdır».

Hz.Məhəmməd (s.ə.s.) Əbu Bəkirin fikri ilə razılaşdı və mənim fikrini bəyənmedi. Ertəsi gün gəlib gördüm ki, Hz.Məhəmməd (s.ə.s.) və Əbu Bəkir oturub ağlayırdı. Dedim ki, «Ey Allahın elçisi! Sən və yoldaşın niyə ağlayırsınız? Söyləyin, əgər ağlamağı lazım bilsəm mən də ağlayaram, əgər ağlamağa bir səbəb yoxdursa, sizinlə bərabər özümü ağlayan kimi göstərəm».

Hz.Məhəmməd (s.ə.s.) buyurdu ki, «Yoldaşlarının əsirlərdən fidyə alması üçün mənə təklif etdikləri fikrə ağlayıram. Çünki

onlara əzabın bu ağacdən da yaxın bir məsafə olduğu mənə göstərildi. Allah Təala bu ayəni endirdi.

«Heç bir peyğəmbərə yer üzündə (küfürün kökünü kəsmək üçün bacardığı qədər çox kafir) öldürməyə qədər əsirləri özünə mal etmək (onları öldürməyi fədyə müqabilində azad etmək) yaramaz (Ey möminlər) Siz (fədyə almaqla) puç dünya malını istəyirsiniz. Allah isə(sizin) axirəti qazanmağınızı istəyir. Allah yenilməz qüvvət və hikmət sahibidir. Əgər əvvəlcə (bu barədə) Allahdan bir hökm olmasaydı (lövh-i məhfuzda qənimətlərin və əsirlərin halal olması haqqında yazılmasaydı), aldığınız (fədyə) müqabilində sizə şiddətli bir əzab üz verərdi (toxuradı)». (Ənfal 8/67-68)¹⁰³.

Demək bu hadisələrin əslini Hz.Məhəmməd və Hz.Əbu Bəkir görməmişdi. Çünki bunların hər ikisi də insandır və fəzilətin olmaları səhvetmələrinə mane ola bilməz.

Elmi və fəziləti nə olursa olsun hər kəsin səhv edə biləcəyi hər fikrin tənqid edilməsi fikrinə yol açar.

Hər şey açıq aydın meydanda ikən siz çox irəli gedib, Hz.Xızır kimi hadisələri əvvəlcədən görə bildiyinizi və deyilən etirazın, həz.Musanın, Hz.Xızıra etirazları kimi hadisələrin doğru şəkildə görə bilməməkdən yarandığını, heç bir elmə və sənədə əsaslanmadan iddia edib durursunuz. Bu batil fikirləri nə vaxt tərk edəcəksiniz?

---

¹⁰³ Müslüm, Cihad, 58.

23. İLHAM

İlham – Allahın bəndəsinin qəlbinə bir şeyi əyan etməsidir¹⁰⁴. Sezgi də bu mənada işlədilir.

MÜRİD – İlhama inanırsan? Hər nə qədər başqasına aid olmasa belə ilham vardır.

BAYINDIR – Şübhəsiz ilham vardır. Əgər Allahın ilhamı olmasa insan qabağa gedə bilməz. Bütün elmi kəşflər və inkişafılar Allahın ilhamı ilə olur. Amma ilham tək-cə şeyx və müsəmanlara xas deyildir. Kafirələrdə də ilham olur bu söz Quranda tək bir yerdə işlədilir. Allah Təala belə buyurur:

«Sonra da ona günahkarlarını və pis əməllərdən çəkinməsinə öyrədənə ki, nəfsini təmizləyən, mütləq nicat tapacaqdır. Onu batıran isə, əlbəttə, ziyana uğrayacaqdır». (Şəms 91/8-10).

a) Üsyankarlığa ilham

Üsyankarlıq insanın Allaha, insanlara və ya özünə olan səhv davranışdır. Belə bir insan üsyandan əvvəl və sonra narahatlıq keçirir. Buna daxili sıxıntı və vicdan əzabı da deyilir. Yusif surəsinin 24-cü ayəsində belə buyurulur:

«Doğrudan da qadın ona meyl salmışdı. Əgər Rəbbinin dəli-lini görməsəydi Yusif də ona meyl edərdi...».

Günah qarşısında insan əvvəlcə boyun əyir, sonra ya imtina edər və ya günaha batar. Bax, insanı boyun əydiren Allah Təalanın «nəfsə üsyankarlığını ilham etməsi»dir. Mərhəməti sonsuz olan Rəbbimiz günah işləyəcək olan insana son bir dəfə xə-

bərdarlıq edərək «Üsyana gedirsən, diqqət et» deyir. Üsyandan sonra da daxili bir sıxıntı verərək insanı tövbəyə sövq edər.

İtaət etməyin müsəlman olmayan insanlarda da olduğunu aşağıdakı ayələrdə görə bilərik. Əvvəlcə ayələrin enməsinə səbəb olan hadisələrə baxaq.

Hz.Məhəmmədə (s.ə.s.) əziyyət verən Əbu Cəhl, Əbu Əhəd, Əbu Süfyan, Vəlid b. Muğirə, Nadr b. Hars, Ümeyyə b. Hələf və As b. Vəil bir yerə topladılar və dedilər ki,» Həcc vaxtı ərəb heyətləri gəlib bizdən Məhəmməd haqqında soruşanda, hər birimiz bir başqa cavab veririk. Birimiz dəli, digərimiz kahin, bir başqamız şairdir deyirik. Cavabların fərqli olmasına görə ərəblər bunların hamısının səhv olması nəticəsinə gəlirlər. Gəlin Məhəmmədə bir ad vermək qərarına gələk».

Biri dedi ki, «O şairdir». Vəlid b. Müğiyrə; «Mən Übeyd b. əl- Əbras və Ümeyyə b. Əbi-s-Saltın şeirlərini eşitdim, bunun sözü onlarınkına oxşamır» dedi. Bir başqası dedi ki, «O kahindir», Vəlid «Kimə kahin deyirlər?» deyə soruşdu. «Bəzən doğru, bəzən də yalan söyləyən bir kəsə» dedilər. Vəlid dedi ki, «Məhəmməd heç vaxt yalan söyləməyibdir».

Biri də «O dəlidir» dedi. Vəlid «Kimi dəli adlandırdılar» deyə soruşdu. «İnsanları qorxudan adama» dedilər. Vəlid «İndiyə qədər Məhəmmədlə bir adam qorxudulmuşdurmu?» dedi.

Sonra Vəlid durub evinə getdi. Hamı Vəlid b, Müğirə dinini dəyişdirdi dedi: Əbu Cəhil tez onun yanına gedib dedi: «Sənə nə olub? Bax, Qüreyş sənə yardım topladı. Onlar sənənin möhtac olub,

---

¹⁰⁴ Fahrudin ər-Razi, c.VIII, s.583.

dinini dəyişdirdiyin fikrindədirlər». Vəlid dedi ki, «Mənim ona ehtiyacım yoxdur, amma Məhəmməd haqqında düşündüm ki, o sehirbəzdır. Çünki sehirbaz atanı oğuldan, qardaşı– qardaşdan, əri arvaddan ayırır».

Sonra ona sehirbaz ləqəbi vermək qərarına gəldilər. Məkkəyə çıxıb yüksək səslə qışqırdılar. Camaat bir yerə toplaşmışdı, dedilər i, «Məhəmməd doğrudan da sehirbəzdır». Bu söz xalq arasında əks– sədə verdi. Bu Allahın elçisinə çox ağır gəldi. Evinə qayıtdı və üstünü paltarı ilə örtüdü. Bəndan sonra Muddəssir surəsi endi¹⁰⁵.

Vəlid b. Müğeyrənin daxili sıxıntı çəkdiyi hiss olunur. Çünki böyük bir üsyan içində idi. Aşağıdakı ayələr bunu ortaya çıxarır:

«O, (Peyğəmbərə nazil olan Quran barəsində) fikirləşdi və (orada deyilənləri öz ürəyində) ölçdü–biçdi.

Ölüm olsun ona necə ölçdü–biçdi (Peyğəmbərə sehirbaz dedi)

Bir də ölüm olsun! Necə ölçdü–biçdi.

Sonra (qövmününüzünə) baxdı.

Sonra (deməyə söz tapmadığından) üz–gözünü tursutdu və qaşqabağını tökdü.

Sonra da (imandan) üz çevirdi, (Peyğəmbərə tabe olmağa) təkəbbür göstərdi.

Və dedi: «Bu (başqasından) öyrənilən sehirdən başqa bir şey deyildir.

Bu yalnız bəşər sözüdür». (Muddəssir 74/18–25).

¹⁰⁵ Fahrüddin ər-Razi, c. VIII, s. 347.

Müsəlmanlığa zidd gedən hər bir insan daxili narahatçılığa düşər. Buna görə də davranışında dağınıqlar əmələ gəlir. *«Elə bir zaman olacaq ki, kafirlər kaş ki, «Müsəlman olaydıq» deyər arzu edəcəklər.»* (Hicr 15/2).

Kafirlər hər zaman şübhə içində olurlar.

«Onların qurduğu bina (məscid) ürəkləri parça-parça olana (ölənə) qədər qəlblərində bir şübhə (nigarançılıq və nifak mənbəyi) olaraq qalacaqdır.» (Tövbə 9/110).

Bu şübhə Allahın onlara verdiyi mərhəmətindəndir. Bəzilərinin bunun sayəsində ağılları başlarına gəlir və getdikləri pis yoldan dönerlər. Günahdan sonra meydana gələn vicdan narahatçılığı da insanı peşmançılığa və tövbəyə yönəldən ilhamdır. Bax, Allahın mərhəmətinin böyüklüyü budur.

b) Takvayi ilham

Takva – nəfsi pisləkdən qorumaq deməkdir. İnsan Allaha qarşı, insanlara qarşı, özünə qarşı pisləik etməməlidir. Belə bir davranış onu dünyada töhmət altına girməkdən, axirətdə də cəhənnəm əzabından qoruyar. Günahlardan qorunmanın və savab işləmənin nəticəsi budur. İnsan onu takvaya aparən davranışların sevincini içində hiss edir. Bu sevinc Allahın ilhamıdır. Takvaya uyğun davranışlarda daxili sakitlik və qərarlılıq Allahın ilhamı ilə meydana gəlir.

Bu mövzu ilə əlaqədar hədis-i şəriyə çox gözəl bir izah var. Vabisa b, Məbed deyir ki, Hz.Məhəmmədin (s.ə.s.) yanına getdim., buyurdu ki, *«Xeyirdən və günahdan soruşmaq üçün gəldin?»*.

«Bəli» dedim.

Sonra barmaqlarını birləşdirib sinəsinə vurdu və belə dedi:
*«Nəfsinlə və qəlbinlə söhbət et, Vabisə! Yaxşılıq nəfsin, qəlbin sakitləşdiyi şeydir. Günah isə daxilə təsir edən və sinədə tərəddüd meydana gətirən şeydir. İnsanlar sənə fətva vermiş, etdiklərini uyğun hesab etmiş olsalar belə»*¹⁰⁶.

*«Sənə aid olan şeylərlə məşğul ol. Çünki doğruhuq daxili rahatlıq verir, yalan isə şübhə və tərəddüd doğurur»*¹⁰⁷

Daxilən hiss edilən hər şey ilham deyildir. Şeytan vəsvəsesi də ola bilər. Çünki şeytan *«İnsanlara vəsvəsə verən, onların içini qarışdıran»*¹⁰⁸ varlıqdır. Şeytan Allahdan qiyamət gününə qədər yaşamaq möhləti aldıqda belə demişdi.

«İblis dedi: Sən məni (Adəmə səcdə etmədiyimə görə) azdırıb yoldan çıxardığın üçün mən də Sənin düz yolunun üstündə oturub insanlara (sənə ibadət və itaət etməyə) mane olacağam.

Sonra onların qarşısından və arxasından, sağlarından və sollarından gələcəyəm və sən onların əksəriyyətini şükr edən görməyəcəksən.

Allah buyurdu: Oradan (Cənnətdə) rüsvay olmuş və (mərhəmətindən) kənar edilmiş (qovulmuş) halda çıx. Onlardan (insanlardan) hər kim sənə uysa, (cəzasını alacaq) əlbəttə, Cəhənnəmi sizin hamınızla dolduracağam». (Əraf 7/16-18).

Şeytan bu vəzifə ilə elçilər də daxil olmaqla hər bir insanın daxilinə girir və onları pis yola yönəltməyə çalışır

¹⁰⁶ Sünən– i Darimi, Büyu, 2

¹⁰⁷ Timizmi, Qiyamə, 60

Allah Təala belə buyurur:

«(Ya Məhəmməd!) Biz səndən əvvəl də (şəriət sahibi olan) elə bir rəsul, (şəriət sahibi olmayıb onun ardınca gedən) elə bir nəbi göndərmədik ki, o, (hər hansı bir şeyi) arzu etdikdə şeytan onun arzusuna, diləyinə (vəsvəsə yolu ilə) bir xələl çatmasın. Lakin Allah şeytanın vəsvəsəsini batil (yox) edər. Sonra isə Allah öz ayələ-rini, möhkəmlədir. Allah biləndir və hikmət sahibidir». (Hacc 22/52).

İlham və vəsvəsəni bir-birindən ayırmaq üçün içimizə gələn şeyi Allahın əmr və qadağan etdikləri yönündə incələmək lazımdır.

Nəfs-i mülhəmə budur¹⁰⁹. İstər mömin olsun, istər kafir – hər bir kəsin nəfsi mülhəmədir. Allah ona üsyankarlığını və takvasını ilham edər.

MÜRİD – Üsyankarlıq və takvadan başqa bir ilham ola bilər?

BAYINDIR – Əlbəttə, olar. Allah insanın qəlbinə bir çox şeyi bəyan edər. Bununla əlaqədar ayələr vəhy bölümündə qeyd olunmuşdur. Bu da mömin və kafir fərqi qoymadan hər bir insanda ola bilər. Şairlər və kəşf sahibləri buna nümunədirlər.

¹⁰⁸ Nas surəsi 114/5.

¹⁰⁹ Müasir dövrdə təsəvvüfçülər buna nəfs-i mülhəmə deyirlər. Mülhəmə ilham edən mənasına gəlir. Nəfs ilham etməz, ilham alır. Buna görə də özüne ilham edilən mənasında mülhəmə gəlməsi işlədilməlidir.

24. ŞƏFAƏT*

Şəfaət termini bəzi möminlərin bağışlanması üçün axirətdə Allahdan xahiş etmək mənasına gəlir.

MÜRİD – Biz burada şeyx ilə yaxşı dolanırıq ki, bəlkə axirətdə bizə bir fayda ola bilər.

BAYINDIR – Yəni onun sizə şəfaət edəcəyini söyləyirsiniz?

ŞEYX ƏFƏNDİ – Niyə də olmasın? Böyük şeyx Mustafa İsmət Qəribullah Kuddisi Sirruhu həzrətləri Risaləyi Quddisiyəsində belə buyurdu: Həzrəti Əbu Bəkirə çatana kimi bütün silsilədən yardım istəməyi adət et. Rəsulallahdan (s.ə.s.) da yardım istə. Şeyxini şəfaədici, araçı hesab et ki, səni sevinclə doldursun¹¹⁰.

BAYINDIR – Şeyx şəfaət məsuliyyətini kimdən alır? Allah hansı şeyxə belə bir səlahiyyət vermişdi?

Hər namazın sonunda oxunan Ayət əl-kürsüdə «*Onun icazəsi olmadan onun qatında şəfaət edən kim ola bilər?*» buyurulmurdu mu?

Hz. Əbu Bəkirə çatana qədər bütün silsilənizdən yardım istəməyə adət edib, qiyamətə qədər sizə cavab verə bilməyəcək insanları razı salmaq üçün boş yerə məşğul olacağımıza Allah razı salmağa çalışsanız daha yaxşı olmazmı?

---

* Bu bölümdəki görüşlər əsasən, Mahmud USTAOSMANOĞLU Mahmud Əfəndi) və onun başçılıq etdiyi qrupu ilə görüşlərimizdə ortaya atılmışdır.

¹¹⁰ Ruhu'l-Furkan, c.II, s.86.

MÜRİD – Biz hər şeyi Allah yolunda edirik. Çünki «*Allahdan olan bir razılıq isə (bunların hamısından) daha böyükdür.*» (Tövbe 9/72).

BAYINDIR – Heç Allahın rədd etdiyi şeyləri icra edərək, onun xeyir-duası qazanılırmı? Siz nə ağilla, nə də Allahın göndərdiyi Qurana uyğun davranırsınız? Halbuki, Allah «*...pistiyyə ağılnı istifadə etməyənlərin üstünə atır.*» (Yunus 10/100).

Bu ayələr sanki sizin haqqınızda danışır.

«*(Ya Peyğəmbər! Müşriklərə) De ki: Allahdan başqa tanrı zənn etdiklərinizi (köməyə) çağırın.¹¹¹ Onlar göylərdə və yerdə zərrə qədər bir şeyə sahib deyillər. Nə onların bunlarda (göylərdə və yerdə) bir şəriqliyi var, nə də Allahın onlardan bir köməkçisi var.*

Onun hüzzurunda izn verdiyi kimsələr istisna olmaqla, heç kəsin şəfaəti fayda verməz. (Elə isə hansı ağilla bütələr sizi Allaha yaxınlaşdıracaq, sizin üçün Allahdan şəfaət diləcəyəklər deyər, onlara ibadət edirsiniz?) Nəhayət, (bəzi möhtərəm zatlara şəfaət etməyə izn verildiyinə görə məhsərə gətirilənlərin) ürəklərindən o müdhiş qorxu çıxınca: onlar (Şəfaət edəcək kəslərə yaxud mələklərə sevinclə): «*Rəbbiniz nə buyurdu?*» – deyər soruşar, o birilər də: «*Haqqı buyurdu (Şəfaətə izn verdi). O, (hər şeydən) ucadır, (hər şeydən), böyükdür – deyər cavab verərlər.*» (Səba 34/22-23).

«*Rəbbinin hüzzuruna cəm ediləcəklərindən qorxanları Quranla xəbərdar et. Onların Allahdan başqa heç bir hamisi və havadarı*

¹¹¹ Ayədəki kəlmə akreb (ən yaxın) mənasına müvafiqdir.

yoxdur. Bəlkə də onlar (bununl) pis əməllərdən çəkənsinlər».
(Ənam 6/51).

Allah kimə şəfaət məsuliyyəti verirsə, yalnız onlar Allahın dilədiyi insanlara şəfaət edə bilərlər.

«Allah onların nə etdiklərini və nə edəcəklərini bilir. Onlar yalnız Allahın razı olduğu (izn verdiyi) kəslərdən ötrü şəfaət edə bilər və onun heybətindən qorxurlar». (Ənbiya 21/28).

a) Şeyxin müridi müdafiə etməsi

MÜRİD – Biz şeyxə bizə kömək edəcək bir insan kimi baxırıq. Məs: Bu gün məhkəmədə vəkil tutmaq məcburiyyəti yoxdur. Amma ümumiyyətlə, vəkil tutanlar məhkəmədə qalib gəlirlər. Şeyx Əfəndi də bizim vəkilimizdir.

BAYINDIR – Siz gizli və açıq olan hər şeyi bilən Allahı ha-kimlə eyni tutursunuz?

«O gün insan qaçacaq öz qardaşından;

Anasından, atasından;

Zövcəsindən və oğullarından,

O gün onlardan hər birinin istənilən qədər işi olacaqdır (hər kəs öz hayında olacaq, heç kəs heç kəsin halından xəbər tutmayacaqdır)». (Əbəsə 80/34-37).

Vəziyyət belə olduğu halda şeyx sizi haradan tapıb müdafiə edəcəkdir?

Ümmül-Ala deyir ki, mühacirlərlə püşk atıldıqda bizə Osman b. Mazun düşdü. Onu evlərimizə yerləşdirdik. Sonra onun ölmünə səbəb olan xəstəliyə tutuldu. Öldükdən sonra yuyuldu və öz

paltarlarının içində kəfənləndi. Hz.Məhəmməd (s.ə.s.) içəri girdi. O, əsnada dedim ki, «Əbu's-Saib ¹¹²! Allah sənə rəhmət etsin. Allahın səni doğrudan da mükafatlandığına şahidəm.» Bu vaxt Hz.Məhəmməd (s.ə.s.) dedi: «Allahın onu mükafatlandığını hardan bilirsən». Dedim ki: «Sənə qurban olum, ey Allahın elçisi. Bəs Allah kimi mükafatlandırır?» Hz.Məhəmməd (s.ə.s.) belə buyurdu ki, «Bəli, ona danılmaz bir gerçəklik gəldi. Allaha and olsun ki, Ona həmişə xeyir vəsilə olacağımı gözləyirəm. Amma mən Allahın elçisi olduğum halda, necə qarşılanaacağım bilmirəm».

Ümmül-Ala dedi ki, «Vallahi, bundan sonra heç kimsəni təzkiyə etməm» ¹¹³.

Amma siz şeyxinizin cənnətə girəcəyindən əmin olduğunuz kimi, Allahın hüzurunda da onun sizi müdafiə edəcəyindən əminsiniz. Peyğəmbərlərdə belə olmayan inam sizə hardan gəlir?

Sonra bizə şah damarımızdan yaxın olan Allahın nəzərindən qaçan bir şey varmı ki, vəkil tutduğunuz şeyxiniz (Allah bağışlasın) Allahın hüzurunda ona nə işə xatırladacaq olsun? Ya da Allah günahlandırmaqda səhv edəcək ki, şeyxiniz ona mane olsun? Nə qədər səhv bir yolda olduğunuzu başa düşürsünüz elə deyilmi? Bu ayələr üzərində çox düşünmək lazımdır.

«Onlar Allahu qoyub şeytanları özlərinə havadar tutmuşdular və özlərinin doğru yolda olduqlarını güman edirlər». (Əraf 7/30).

«Hər kəs Rəhmanın zikirindən boyun qaçırsa, biz ona şeytani urcah edərək və o, şeytanın yaxın dostu olar».

¹¹² Osman b. Mazun radiyallahu anhinin ləqəbidir.

¹¹³ Buxari, Cənaiz, 3.

Şeytanlar onları doğru yoldan çıxardar, onlar isə özlərinin haqq yolda olduqlarını güman edərlər». (Zuxruf 43/36-37).

Rəhmanın zikri Qurandır. Siz Qurana zidd davranışlar içində olduğunuz halda özünüzü görməməzliyə vurur və adına övliya dediyiniz bəzi insanların ardınca gedirsiniz. Hələ bir özünüzü haqq yolun ortasında da zənn edirsiniz.

b) Müridi Allaha təqdim

MÜRİD – Müftilikdə bir müfti ilə görüşmək istədikdə bir adam səni müftiyə təqdim etməlidir. Arada bir araçı olmadan vəzifəli bir şəxslə görüşmək mümkündürmü? Şeyx Əfəndi də Allahla bizim aramızda bir vasitədir.

BAYINDIR – Bizə şah damarlarımızdan da yaxın olan Allah Təalaya bu söz necə şamil ola bilər?

Bu inanc insanı şirkə salar. Şirk onsuz da Allah ilə bəndə arasında vasitə qoymaqdır. Zümər surəsində buna diqqət edilir:

«Bil ki, xalis din (sırf ibadət, təmiz itaət), ancaq Allaha məxsusdur. Allahı qoyub (bütləri) özlərinə dost tutanlar: «Biz onlara yalnız bizi Allaha yaxınlaşdırmaq üçün ibadət edirik» deyirlər. Şübhəsiz ki, Allah itilaf olduqları məsələlər barəsində (qiyamət günü) onların arasında hökm edəcəkdir. Allah yalançı, nankor olan kimsəni doğru yola müvəffəq etməz». (Zümər 39/3).

Bu cür inamlardan əl çəkin. Çünki şeytan insanı bu üsullarla yolundan azdırır.

Xahiş edirəm, mənə deyın görüm, yaradan, bəsləyən və sənə hər şeydən yaxın olan Allah səni yaxşı tanıyır, yoxsa şeyxin?

MÜRİD – Təbii ki, Allah tanıyır.

BAYINDIR – Bəs, onda şeyx sənini nəyini Allaha tanıdacaq?

MÜRİD – ?!

25. RABİTƏ

BAYINDIR – Bundan başqa rabitəniz də var.

ŞEYX ƏFƏNDİ – Bəli doğrudur. Rabitə bir müridin mürşidi– kamilinin ruhu ilə bərabər, onun surətini qəlbinin gözü ilə canlandırmaq və bütün varlığı ilə birlikdə ondan kömək istəməsindən ibarətdir¹¹⁴.

BAYINDIR – Daha yaxşı başa düşmək üçün soruşuram, mürid şeyxini yüksəklərdə görür, onun bir çox səlahiyyətə sahib olduğunu düşünür, özünü də aşağı səviyyəli bir insan sayır. Sonra şeyxinin xəyalını canlandırır və ondan kömək istəyir. Bu hərəkəti şeyxinin yanında etmir, bu belə deyilmi?

ŞEYX ƏFƏNDİ – Doğrudur. Bu işi biz özümüz icad etmədik. Xalid-i Bağdadi həzrətləri, Risalə-i Xalidyyesində belə buyurur:

Rabitənin ən üstün dərəcəsi iki gözün arasında olan xəyal xəzinəsi ilə müridin üzünə hətta iki gözünün arasına baxmaqdır. Belə ki, bu zövq mənbəyidir. Ondan sonra mürşidin hüzurunda özünü alçaldaraq yalvarır və onu Mövlə ilə özü arasında vəsile hesab edərək müridin qəlbinin dərinliklərinə girdiyini düşünüb, nəfsinə qalib gəlincəyədək şeyxini unutmamalıdır.¹¹⁵

¹¹⁴ Ruhü'l-Furkan, c, II, s.64

¹¹⁵ Ruhü'l-Furkan, c, II, s.79.

BAYINDIR – Ay Allah! Deyin görüm siz nəyə əsaslanırsınız?

ŞEYX ƏFƏNDİ – Bunun subutu vardır. Əbu Bəkir Radialahu anh qəzayi-hacət ¹¹⁶ üçün Peyğəmbərdən (s.ə.s.) uzaq, uyğun bir yer tapmadığından Rəsulallaha şikayət etdi. Rəsulallah da ona icazə verdi. ¹¹⁷

BAYINDIR – Yəni Hz.Əbubəkir ayaqyolunda Allahın elçisinin surətini canlandıraraq, qəlbi ilə ondan yardım istəyirdi?

MÜRİD – Xeyr, elə deyil. Yəni Hz.Əbubəkir ayaqyolunda olduğu zaman belə Məhəmmədi (s.ə.s.) xəyalına gətirirdi.

BAYINDIR – Çox sevdiyi insanın xəyalı insanın gözü özündən getmir. Şair sevgilisi üçün «gündüz xəyalımda, gecə fikrimdəsən» deyir. Bu normal bir haldır. Hz.Əbu Bəkir Məhəmmədi (s.ə.s.) çox sevdiyi üçün ayaqyolunda da onu fikrindən çıxarmır. Sizin tərif etdiyiniz rabitə ilə bunun nə əlaqəsi var?

Siz rabitə zamanı şeyxin ruhunun, müridin yanına gəldiyini iddia edirsiniz. Şeyxin ruhu müridin yanına haradan gələ bilər ki, mürid ondan kömək istəsin?

ŞEYX ƏFƏNDİ – Ruhun gözə görünməməsinin sübutu vardır. Yusif surəsində belə buyurulur.

«Doğrudan da qadın ona meyl salmışdı. Əgər Rəbbinin dəlilini (xəbərdarlığını) görməsəydi, Yusif də ona meyl edərdi». (Yusif 12/24).

Bu ayənin təsfirində bəzi müfəssirlər Allah dostlarının gücünü və köməkliyini göstərmişlər. Müfəssilərdən Keşşaf doğruluqdan,

¹¹⁶ Ayaqoluna getmək üçün.

¹¹⁷ Ruhul-Furkan, c. II, s.76.

ayrıldığı və Mütəzilə məzhəbinin¹¹⁸ fikri ilə vəsfləndiyi halda Ya-qub əleyhisəlləmin ruhunun çaşqınlığından barmaqlarını dişləyib Yusif əleyhisəlləmin gözünə görünərək «O qadından özünü qor!» dediyini izah etmişdi.¹¹⁹

BAYINDIR – Siz yəqin Kəşşaff təfsirini heç oxumamısınız. Yoxsa, qətiyyənlə belə söyləməzdiniz.

Yusif surəsinin 24-cü ayəsində Züleyxanın Yusif əleyhisəlləmlə birləşdirməsi üçün etdikləri nəql edilərkən, belə buyrulur.

«Doğrudan da qadın ona meyl etdi. Əgər Rəbinin dəlilini görməsəydi, Yusif də ona meyl edərdi...»

Kəşşaf təfsiri ayədə qeyd olunan bürhan sözünün nə mənaya gəlməsini aydınlaşdırdıqdan sonra belə davam edir.

«...Ayədə qeyd olunan bürhan sözü bu şəkillərdə də işlədilmişdir.

Yusif (ə.), «Qadına yaxınlaşma» deyərək bir səs eşitdi. Üçüncü dəfə eşitdikdə kənara çəkildi, amma Hz.Yaqubun (ə.) barmağını dişlədiyini görəndə qədər ona bir şey təsir etməmişdi»...

Kəşşafda bu ifadələr yer alır:

«Bu və bunun kimi şeylər hürəfəçilərin arxalandığı şeylərdir. Allaha və Peyğəmbərlərinə iftira bunların dini olmuşdur...»¹²⁰

Bir az düşünüləndə görülür ki, bu Yusif surəsindəki başqa ayələrə də ziddir. Bir ayədə belə buyrulur:

---

¹¹⁸ Mütəzilə, bir kəlam məzhəbidir. Vasil b. Ata və tərəfdarları qurmuşdur.

¹¹⁹ Ruhu'l-Furkan, c.II, s.65– 66.

¹²⁰ Mahmud Ömər əz-Zimahşəri, əl-Kəşşaf, c.I, s. 467.

«(Yaqub) Oğlanlarından üz döndərdi (Bin Yamının başına gələn bu iş onun yadına sevimli oğlu Yusifin müsibətini saldı) və «Heyf sənə, yazıq Yusif» dedi. Dərd-qəmədən (həmişə ağlamaqdan) Yaqubun gözlərinə ağ gəldi. O (bütün dərdini) içində çəkirdi (oğlanlarına bildirmirdi)». (Yusif 12/84).

Bu hadisə Hz.Yusifin Misirə gələn qardaşı Bunyəminin oğurluq bəhanəsilə saxlanmasıdan sonra olmuşdu. Əgər Bünyəmini Hz.Yusifin saxladığını bilsəydi, Hz.Yaqub belə kədərlənərdimi?

Zəhmət olmasa, bunu rəbitənin dəlili zənn edib, özünüzü pis vəziyyətə qoymayın.

ŞEYX ƏFƏNDİ – Ubeydullah əl-Əhrar əs-Səmərqəndi həzrətləri «*Sadiq insanlarla bərabər olun*» (Tövbə 9/119) ayəsinin təfsirində belə buyurmuşdur: «Şübhəsiz ki, sadıq insanlarla bərabər olmaq zahirən və mənən onlarla birlikdə olmaqdır» sonrada mənəvi bərabərliyi rəbitə və hüzurla təfsir etmişdi ki, bu onun əhli tərəfindən məlum olan məşru bir işdir¹²¹.

BAYINDIR – Zahirən və mənən sadıq insanlarla yəni dürüst kimsələrlə bərabər olmaqdan siz nə başa düşürsünüz. Bir kimse ilə birlikdə olmaq, həm onun yanında olmaqla bərabər həm də onunla eyni duyğu və fikirləri bölüşdürmək mənasına gəlir. Yalnızda olduğunuz insanla eyni duyğu və fikirləri bölüşdürmüsünüzsə, bu tam bir bərabərlik hesab olunmadığı kimi eyni duyğu və fikirləri bölüşdürdüyünüz insanın yanında olmasa-

---

¹²¹ Ruhu'l- Furkan, c.II, s.66

niz, yenə də bərabər olmuş sayılmazsınız. Bunun rabitə ilə nə əlaqəsi var?

Bəzi şeyxlər müridlərinə şəkillərini paylayır və rabitə yaratmaq üçün şəkillərinə baxmağı tövsiyə edirlər. Siz də belə edirsiniz?

MÜRİD – Bizdə belə bir şey yoxdur. Hz.Peyğəmbər şəkil çəkməyi qadağan etmişdir.

BAYINDIR – Əgər Hz.Peyğəmbər qadağan etməsəydi, siz buna əməl edərdiniz?

MÜRİD – Bəlkə də edərdik. Çünki şəkilə baxmaq şeyxi qəlbə canlandırmaqdan daha asandır. Belə olduğu halda şeyxin surəti dünya gözü ilə görülmüş olardı.

BAYINDIR – Yaxşı dinimizin heykəli qadağan etmədiyini fərz etsək, o zaman da heykəlini qoyarsınız?

MÜRİD – Heykəl qadağandır.

BAYINDIR – Qadağan olmadığını fərz edir.

MÜRİD – Bəlkə heykəl də qoyulardı. Hər müridin evində şeyxin bir heykəli ola bilərdi.

BAYINDIR – O zaman mürid şeyxinin bütü qarşısına keçərək, onunla rabitə yaradacaq və ondan yardım istəyəcək.

Onun qarşısında alçalaraq, son dərəcə mülayim şəkildə yalvaracaqdır. Bütə inananların gördükləri iş bundan ibarətdir.. Orta-dan heykəli götürüb, şeyxin xəyalını təsəvvür etmək nəyi dəyişdirir? Bütə inananlar da daşdan və ağacdan bir şey gözləmirlər, onun təmsil etdiyi varlığın ruhundan kömək istəyirlər.

Sizin tərif etdiyiniz rabitəyə bu ayə dəlil ola bilər.

«Bil ki, xalis din (sıf ibadət, təmiz itaət), ancaq Allaha məxsusdur. Allahu qoyub (bütləri) özlərinə dost tutanlar: «Biz onlara yalnız bizi Allaha yaxınlaşdırmaq üçün ibadət edirik» deyirlər. Şübhəsiz ki, Allah itilaf olduqları məsələlər barəsində (qiyamət günü) onların arasında hökm edəcəkdir. Allah yalançı, nankor olan kimsəni doğru yola müvəffəq etməz». (Zümər 39/3).

Bu ayə Quranda şirki tanıdan ayədir.

26. İBADƏT

ŞEYX ƏFƏNDİ – Biz insanlara bizə ibadət edin demirik.

BAYINDIR – Siz yəqin ki, ibadətin nə olduğunu bilmirsiniz?
Deyin görək mürid şeyxin yanında necə olmalıdır?

ŞEYX ƏFƏNDİ – Bax, indi sənə müridin ədəbini söyləyim ki, sən də içində nə varsa, ortaya tök.

Müridin inamı belə olmalıdır: «Mən ancaq bağlı olduğum şeyxim ilə hədəfimə çata bilərəm»¹²².

Haqlı olsa belə müridin ustasına etiraz etməsi haramdır¹²³.

Hz.Musa ilə Xızır (ə.) hekayəsində olduğu kimi, etiraz çox çirkindir. Etiraz edənin üzürü qəbul edilməz.¹²⁴

Müridə lazım olan şərtləri biri də şeyxin əmr etdiyi şeyləri gecikdirmədən həyata keçməsidir. Belə ki, gecikdirmək böyük ziyandır¹²⁵.

¹²² KOTKU, Təsəvvüfi Əxlaq, c. II, s.247, son paraqraf.

¹²³ KOTKU, Təsəvvüfi Əxlaq, c. II, s.5, paraqraf 2.

¹²⁴ KOTKU, Təsəvvüfi Əxlaq, c. II, s.5, paraqraf 3.

¹²⁵ KOTKU, Təsəvvüfi Əxlaq, c. II, s.5, 246, paraqraf 5.

Ədəbdən biri də şeyxin sevmədiyi şeylərdən uzaq durub, şeyxinin gözəl əxlaqına aldanıb, sevmədiyi şeyləri etməməsidir.¹²⁶

Şeyx müridə bir şey tapşıranda durmadan onunla məşğul olmalı və durmadan qəlbinə xeyir və şər gətirməməlidir.¹²⁷

Sadiq olan müridin qazancı sevgi və bağlılıqdır. İnadkarlığı və müxalifət sevdasını tərk edib, şeyxin əmri altında sakit yaşamaqdır. Təriqətə sevgisi və şeyxinə bağlılığı çoxalan mürid təriqətdə qalmağından əmindir.¹²⁸

BAYINDIR – Yəni siz deyirsiniz ki, mürid şeyxin qulu olacaq hətta quldan da bəzən bir bağlılığı olacaq. Çünki qul sahibinə bəzən üsyan edir, üsyan etməsə belə, daxilindən deyir. Amma mürid həm daxilən, həm xaricən şeyxin qulu olacaq. **ŞEYX ƏFƏNDİ** in əmri altında sakit yaşasa, təriqətdən qovulma qorxusu olmayacaq.

ŞEYX ƏFƏNDİ – Mürid şeyxinin tərbiyəsində ölü yuyan əlindəki meyid kimi olmalıdır ki, şeyx müridlə istədiyi kimi hərəkət etsin.¹²⁹ Əgər mürid tam bağlı olmasa, şeyx onu necə yetişdirə bilər?

BAYINDIR – Bağlılığın da bir sərhəddi var. Burada bütün sərhədlər dağılır. İnsanları özünə qul edən bir peyğəmbər yoxdur. Belə bir şey Qurana tamamilə ziddir. Allah Təala belə buyurur:

«Heç bir kəsə yaraşmaz ki, Allah ona kitab, hikmət və peyğəmbərlik bəxş etdikdən sonra o, insanlara: «Allahu buraxıb

¹²⁶ KOTKU, Təsəvvüfi Əxlaq, c. II, s.5, 248

¹²⁷ KOTKU, Təsəvvüfi Əxlaq, c. II, s.5, 248.

¹²⁸ KOTKU, Təsəvvüfi Əxlaq, c. II, s.5, 250.

¹²⁹ KOTKU Təsəvvüfi Əxlaq, c. II, s.245, paraqraf 3.

mənə qul olun» desin. Əksinə, o: «Öyrətdiyiniz kitabın və öyrəndiyiniz şeyin sayəsində rəbbani (Mükəmməl elm və əməl, gözəl əxlaq və itaət sahibi) olun» deyər». (Ali İmran 3/79).

Siz deyirsiniz ki, əgər mürid şeyxinə etiraz etsə, buna əlac yoxdur. Bu cür hərəkətə qul sözü azdır. Yaxşı, bu şeyxə ibadət deyil bəs nədir?

MÜRİD – Bunun harası ibadətdir!

BAYINDIR – Bəli, sadəcə ibadət yox, kömək diləmək (İstianə) də var. Gündə 40 dəfə Fatehə surəsini oxuyub «*(Allahım!) Yalnız sənə ibadət edər və yalnız səndən kömək diləyirik*» desəniz belə, söyləyənlərdə həm Allahdan başqasına ibadət, həm də Allahdan başqasına istianə var.

MÜRİD – Çox ağır bir şeylə ittiham etdiniz. Beş vaxt namazını qılan gecə təhəccüd namazına qalxan, bu qədər zikr edən, İslama xidmət etmək üçün müəssisələr quran insanları bu cür ittiham edə bilməzsiniz!

BAYINDIR —Sizi Allahın aydın ayələrinə dəvət edirəm. Məni günahkar hesab etmək yerinə özünüzü düzəltməyə çalışsanız daha yaxşı olmazmı? Bir az fikirləşsəniz mənim sizin ən böyük dostunuz olduğunuz asanlıqla başa düşərsiniz. Mənə qarşı pis davranacağınızı və sərt hərəkətlər edəcəyinizi bilərək, içində olduğunuz bu pis vəziyyəti sizə göstərmək üçün əlimdən gələni etməyə çalışıram.

MÜRİD -Bu qədər kafirlər olduğu halda niyə onlarla mübarizə etmərsən, müsəlmanların birlik və bərabərlik içində olmaq

məcburiyyətində olduğu bu günlərdə bizə hücum edirsən? Bu qədər xeyirli işlər görən insanları yox etməklə nə əldə edəcəksən?

BAYINDIR – Dünyada xeyirli işlərlə məşğul olan insanlar çoxdur. Yaponların, amerikalıların və avropalıların içində insanlığın xeyri üçün gecə– gündüz çalışan insanların sayı az deyildir. Xristian din adamları mala, evlilik həyatına və dünya işlərinə qarışmaq və ömürlərini sırf ibadətə keçirmək üçün ucqar yerlərdə olan monastrlara qapanırlar, amma etiqadlarını şirkdən xilas edə bilmədikləri Hz. İsanın Allahın oğlu hesab etdikləri üçün onların haqq yolda olduğunu qəbul edə bilmərik.

İnam çox vacibdir. İnsanın savab naminə bir şeyi olmasa da, şirkdən uzaq bir inamı olsa və tövbə etmədən ölsə, Allah o şəxsin günahlarını bağışlaya bilər. Çünki o belə buyurmuşdu:

«Şübhə yoxdur ki, Allah özünə şəriq qoşanları əfv etməz. Amma istədiyi şəxsin bundan başqa olan günahlarını bağışlar». (Nisa 4/48).

Başqasına qul olmağımı qəbul etməyən Allahın Hz. Məhəmmədə (s.ə.s.) əmrini:

«De ki: «Ey cahillər! (Bütün bunlardan sonra) mənə Allahdan başqasını ibadət etməyi əmr edirsiniz?»

(Ya Məhəmməd!) Sənə və səndən əvvəlkilərə (keçmiş Peyğəmbərlər) belə vəhy olunmuşdur:

«Əgər (Allaha) şəriq qoşsan, bütün əməlin puça çıxacaq və mütləq ziyan çəkənlərdən olacaqsan.

Xeyir, yalnız Allaha ibadət et və (onun nemətlərinə) şükr edənlərdən ol».

(Müşriklər) Allahı lazımınca qiymətləndirmədilər. Halbuki qiyamət günü yer bütünlükdə onun ovcunun içində olacaq, göylər isə onun sağ əli ilə büküləcəkdir (Yerin də, göyün də hökmü ancaq Allahın əlindədir, bütün kainat Allahın qüdrətinə tabedir). Allah (müşriklərin) ona aid etdikləri sifətlərdən tamamilə uzaq və uca-dır». (Zümər 39/64-67).

MÜRİD – Əlimizdəki mənalarda qulluq kəliməsi işlədilir, amma sən onun yerinə «qul» kəlməsini istifadə edirsən. Bu etdiyən hərəkət doğrudurmu?

BAYINDIR – Türk dilində «Bəndə» və «qul» eyni mənada-dır. Yunus Əmrə;

«Tapduğun tapusunda qul olduk kapusunda

Yunus miskin çiğ idik bişdik əlhəmdülillah»

deyərkən, «Qul olduq qapısında» demiş olar. Bəndə və qul sözünün ərəbcə abd kəlməsidir. Hz.Məhəmməd də Allahın abidi-dir. Kəlməyi-şəhadətdə «Mən şahidlik edərem ki, Məhəmməd onun qulu və elçisidir» deyirik.

Yalnız Allaha qul olub başqasına qul olmamaq azadlığın yuksək zirvəsi deməkdir.

Həz.Məhəmmədlə (s.ə.s.) bəlgli bu ayə üzərində düşünmək yerinə düşərdi.

«(Ya Məhəmməd!) Bizim sənə verdiyimiz Qurandan (Bəzi ayələri deməyib, əvəzində) bizə qarşı başqa bir şeyi uydurmağına çalışsan müşriklər (Taif əhli) az qalmışdı ki, səni fitnəyə salsınlar. (Əgər onların dediyini etsəydin) səni sözsüz ki, özlərinə dost tutacaqdılar.

Əgər biz sənə səbat verməsəydik, yaqın ki, az da olsa, onlara uyacaqdın.

(Belə olacağı təqdirdə) sənə dünyada və axirətdə ikiqat əzab daddıvardıq. Sonra bizə qarşı özünə bir yardım edən də tapa bilməzdin (Heç kəs səni əzabımızdan qurtara bilməzdi)». (İsra 17/73-75).

Hz.Peyğəmbər belə təhlükəyə düşəcək olduğuna görə bizim çox diqqətli olmağımız lazım deyilmi?

MÜRİD – Yaxşı, bunları başa düşdük. İndi sən yuxarıdakı ağır iddianı isbat et.

BAYINDIR – *«Sənə və səndən əvvəlkilərə belə vəhy olunmuşdur: «Əgər şəriki qoşsan, bütün əməlin puça çıxacaq və ziyan çəkənlərdən olacaqsan».* (Zümər 39/64-65).

a) Şirk

Şirk – Allaha aid xüsusiyyətləri bəzi varlıqlarda yaradaraq onları bu xüsusiyyətlərlə Allah ilə şəriki saymaqdır. Buna inanan əvvəlcə onları Allaha yaxın hesab edir və Allahla yanaşı onlara qul olur. Çünki Allaha bunların vasitəsilə yaxınlaşa biləcəyinə və istədiklərini ona çatdırı biləcəyinə inanır. O, Allahı bir padşah, bunları isə onun yaxınları kimi görür.

MÜRİD – Bizim etdiklərimizin nəyi şirkdir? Sən ən əsas bunu de.

BAYINDIR – Bura baxın, «İbadət» lüğətdə taət mənasındadır. Taət – boyun əymək deməkdir, daha çox «Əmrə tabe ol-

maq və onun ardınca getmək» mənasında işlədilir¹³⁰. Türk dilində buna qulluq deyilir.

Abd – bəndə, yəni qul mənasına gəlir.

İnsanlar güclərinin çatdığı insanları özlərinə qul etməyə, gücləri çatmadıqlarına da qul olmağa meyllidirlər. Padşahlar xalqı özlərinə qul kimi görmək istəyiblər, heç bir şərt qəbul etmədən boyun əydirməyə çalışmışlar. Quranda bunun nümunələri vardır:

Firon xalqı bir yerə yığmış və belə demişdi: «*Sizin ən uca Rəbbiniz mənəm*». (Nəziət 79/23-24).

Rəbb – sahib deməkdir. Ərəblər qulun sahibinə rəbb deyirlər¹³¹. Biz isə buna əfəndi deyirik. Allahdan başqasına qul olmağı rədd edənlər, Allahdan başqasının da onların rəbbləri və əfəndiləri olmasını da qəbul etməzlər. Fikir versəniz görərsiniz ki, əfəndi sözü təriqətlərdə tez– tez işlədilir.

Padşahlar siyasi və əsgəri güclərindən, varlıqlar pullarından istifadə edərək, bəziləri də dindən istifadə edərək, insanları özlərinə qul edirlər. Dini istifadə edənlər bunların ən pisidir. Çünki

---

¹³⁰ İbn Manzur, Lisan ul-Ərəb, Beyrut 1410/1990. İtaət, Tav kökündədir. Ayədə belə buyrulur: «Sonra Allah tüstü halında olan göyə və yerə belə buyurdu: «İstər-istəməz vücuda gəlin». Onlar da: «İstəyərək vücuda gəldik» deyə cavab verdilər». Taət də eyni kökdəndir, boyun əymək mənasına gəlir və daha çox əmrə tabe olmaq və onun ardınca getmək» mənasına işlənir, (Rəqib əl-İsfahani, əl-Müfrədat, s. 529, TVA maddəsi).

¹³¹ Hz. Yusif qul olaraq Misirin bir dövlət işçisinə satılmış və onun həyat yoldaşı Züleyxa Hz. Yusifi sevmiş və onunla bərabər olmaq istəmişdi. O hadisələr aşağıdakı ayələr aydınlıq gətirir: «*Evində olduğu qadın Yusifi tovlayıb yoldan çıxartmaq istədi və qapıları bağlayaraq: «Di gəlsənə» dedi. Yusif isə: Mən sənin bu hərəkətlərindən Allah sığınırım. Axı o mənənim ağamdır. O mənə yaxşı baxır. Həqiqətən, özlərinə zülm edənlər nicat tapmazlar*» deyə cavab verdi. (Yusif 12/23)

insanlar onlara qulluq etməyi, Allaha qulluq etməyin bir parçası hesab edərlər.

Siz Allahla bərabər şeyxinizə də qul olursunuz. Rabitə zamanı şeyxinizin ruhu qarşısında itaət edirsiniz. Halbuki, Fatiha surəsində «*Yalnız sənə qul oluruq*» deyə Allah söz veririk.

MÜRİD – Elə bir şeyx varmı ki, ona qulluq edilməsini istəsin?

BAYINDIR – Hər halda bayaqdan danışdıqlarım sizə bəs olmadı. Şeyxə tamamilə bağlanmaq, ona rabitə etmək, bütün qəlbi ilə ondan kömək istəmək və ona qətiyyən etiraz etməməyi söyləmişdiniz. Hətta mürid şeyxin qarşısına ölü yuyanın qarşısındakı meyid kimi olmalıdır demişdiniz. Bu, köləliyin son nöqtəsi deyilmi? Bundan da pis köləlik xəyal edilə bilərmi? Allahın insandan istədiyi yalnız onu qul olması və bu minvalla azadlığın zirvəsinə çatmasıdır.

«Ey insanlar! Sizi və sizdən əvvəlkiləri yaradan Rəbbinizə köləlik edin ki, qoruna bilərsiniz (Allahdan qorxub pis əməllərdən çəkinəsiniz)». (Bəqərə 2/21).

«Hz.Məhəmməd də Allahın quludur. Kəlməyi-şəhadət deyərəkən «Mən şahidlik edirəm ki, Məhəmməd onun qulu və elçisidir» deyirik. Ona bundan başqa bir istiqamət vetməklə, xristianlara oxşatmaq olardı. Onlar Hz.İsaya Allahın oğlu demiş, ona ibadət etmiş və ondan kömək istəməyə başlamışdılar. Sanki (Allah bağışlasın!) ata taqəüdə çıxıb, oğul onun yerinə vəzifələndirilmişdir.

Buna görə də ibadət etmiş olmaq üçün bütə səcdə etmək kimi, şeyxə səcdə etmək lazım deyil.

b) İstianə

MÜRİD -- Bir də istianə var.

BAYINDIR – Gələk istianəyə: İstianə– kömək istəmək deməkdir. Fatehə surəsini hər oxuduğumuzda «İyyakə nəstəin» deyirik. Yəni «Allahım, təkcə səndən kömək istəyirik» deməkdir.

Bu mövzu haqqında daha əvvəl söhbət açılmışdı. Burada şeyxin bir sözünü təkrar etmək yerinə düşərdi. Belə demişdi:

«Siz nə deyirsiniz deyin, biz Allahla bəndə arasında vasitə olduğumuza inanırıq, onların ruhlarından istimdad edər, istianə arzulayırıq».

Övliyanın ruhundan kömək istədiyinizə görə, sizin «*İyyakə nəstəin* = yalnız səndən kömək istəyirik» deməyə haqqınız varmı?

Bir də rabitə vasitəsilə şeyxin ruhu ilə bərabər surətini canlandıraraq xəyal etdikdə və qəlbinizlə ondan kömək istədikdə. O zaman tövhidlə əlaqəniz kəsilər. Çünki bu ancaq şeyxə ibadətənin bir parçası ola bilər.

Hz.Məhəmməd (s.ə.s.) «*Dua ibadətənin özəyidir*»¹³² demirdimi?

O bir də belə buyurmuşdu: «*Dua ibadətənin lap özüdür*»¹³³.

Bütə inananlar ibadətə, bütün savabını qazanmaq və dualarının həyata keçməsi üçün edərlər.

¹³² Tirmizi, Dua, 1, 3372№-li hədis.

¹³³ Tirmizi, Dua, 1, 3372№-li hədis.

Bir çox ayələrdə müşriklərin Allahdan başqasına dua etdikləri¹³⁴ haqqında danışılır. Allah Hz.Məhəmmədə (s.ə.s.) verdiyi əmrdə belə buyurur: «*De ki: Mən ancaq öz Rəbbimə ibadət edirəm və heç kəsi ona şəriq qoşmuram*». (Cin 72/20).

İbn Abbas belə demişdir: «Duanız imanınızdır»¹³⁵.

İnsanlar ta qədimdən ən çox dua və ibadət haqqında yanlış etdikləri üçün bütün elçilərin insanları dinə dəvət etməsini bu iki şey təşkil edirdi.

Namaz, oruc, həcc, zəkat, halallar və haramlarla bağlı az ayə olduğu halda Allahdan başqasına ibadəti, çətinə düşdükdə başqasından mənəvi kömək istəməyi şirk hesab edib, qadağan edən bir çox ayə vardır. Quranın hər səhifəsində bu barədə ayələr vardır.

«Yaxud əli hər yerdən üzülüb darda qalan bir kimsə ona duu etdiyi zaman, onun duasını qəbul buyuran, (sizdən) şəri qovuşduran və sizi yer üzünün varisləri edən kəs? Məgər Allahla yanaşı başqa bir tanrını var? Siz nə az düşünüüb danışırırsınız». (Nəml 27/62).

---

¹³⁴ Nisə 4/117; Ənam 6/40, 41, 56, 71, 108; Əraf 7/37, 194, 197; Yunus 10/38,66, 106; Hud 11/101; Rad 13/14; Nəhl 16/20, 86; İsrə 17/56, 57, 67; Kəhf 18/14, Məryəm 19/48; Həcc 22/12, 13, 62, 73; Muminun 23/117; Furqan 25/68; Şüəra 26/213; Qəsəs 28/64, 88; Ənkəbut 29/42; Loğman 31/30; Səba 34/22; Fatir 35/13, 14, 40; Saffat 37/135; Zümər 39/38; Mumin 40/20, 66; Fusilet 41/48; Zuxruf 43/86; Əhqaf 46/4, 5; Cin 72/18, 26 surədə cəmi 47 ayə.

¹³⁵ Buxari, İman, 2.

*Bu bölümdəki iddialar Mahmud Ustaosmanoğlu (Mahmud Əfəndi) və qrupu ilə görüşdüyümüz zaman ortaya çıxmışdır.

27. ALLAHIN GÖZƏ GÖRÜNƏMƏSİ (Təcəlli)*

Təcəlli – gözə görünmə, meydana çıxmaq mənasındadır. Allahın təcəlli etməsi də, Allahın görünməsi və ya gücünün meydana çıxması mənasında istifadə edilir.

ŞEYX ƏFƏNDİ – (öz alnını göstərərək) Şeyxlərin alnı bir güzüdüdür. Cənabi Haqq orada təcəlli edər.

BAYINDIR – Allah Təala bir insanda necə təcəlli edə bilər, necə görünə bilər? Bunun sübutu nədir?

ŞEYX ƏFƏNDİ – Sübutu budur. Allah Təala belə buyurur:

«Musaya vəd etdiyimiz vaxt gəlib çatanda Rəbbi onunla danışdı. Musa: «Ey Rəbbim! Özünü mənə göstər. Sənə baxım»– dedi. Allah: «Sən mənə əsla görə bilməzsən. Lakin dağa bax. Əgər o yerində dura bilsə, sən də mənə görə bilərsən» deyər buyurdu. Rəbbi dağa təcəlli etdikdə onu parça-parça etdi. Musa da bayılıb düşdü. Ayıldandan sonra isə: «Sən pak və müqəddəssən. Sənə tövbə etdim. Mən, iman gətirənlərin birincisiyəm» – dedi.» (Əraf 7/143).

Allah dağa təcəlli edə biləcəyi halda, bir insanda təcəlli edə bilməzmi?

BAYINDIR – Allah dağa təcəlli etdiyi zaman dağ parçalandı. Hz.Musa da özündən getdi.

ŞEYX ƏFƏNDİ – Bax, şeyx dağın yerində, mürid isə Musa peyğəmbərin yerindədir¹³⁶.

---

¹³⁶ Müridin şeyxi qarşısında özündən getməsi belə bir şərtlənmədən ötrüdür.

BAYINDIR – Bu nə cür sübut, nə cür müqayisədir? Allah Təala dağda təcəlli etmədi, dağa təcəlli etdi. Yəni dağda görünmədi, dağa göründü. Allahın insana təcəlli etməyəcəyi, yəni bu dünyada bir insanın gözüne görünməyəcəyi yuxarıdakı ayədə aydın bildirilmişdir. Ayəyə zidd olmasına baxmayaraq, fərz edək ki, sizin dediyiniz doğrudur və Allah dağa təcəlli etməmişdir, dağda təcəlli etmişdir. Siz özünüzü dağla necə müqayisə edə bilərsiniz? İnsan dağa bənzəyirmi? Belə müqayisələrə kiyas məal fərik, yəni aid olmayan şeyləri bir-birinə oxşatmaq deyilir. İnsanla dağ arasında necə bir oxşarlıq tapırsınız ki, bir ayənin dağ ilə bağlı hökmünü insana aid edirsiniz?

Bir an üçün bənzətmənin doğru olduğunu qəbul etsək belə, təcəllidən sonra şeyxin parçalanıb yox olması nəticəsinə gəlib çıxmaq olmazmı? Çünki Allahın təcəllisindən sonra dağ parça-parça olmuşdur. Amma belə olmur, şeyxin alını bu təcəlli ilə Allahın güzgüsünə çevrilir və hər kəs şeyxin alnında Allahı görməyə başlayır.

ŞEYX ƏFƏNDİ – Allah şeyxləri qoruyur, Allahın buna gücü çatmazmı?

BAYINDIR – Allahın gücünün çatmadığı bir şey yoxdur, amma biz burada Allahın gücündən və qüdrətindən deyil, ayənin hökmündən danışırıq. Sonra Allahın şeyxi qoruyacağını haradan bilirsiniz?

Bundan başqa, Allahın dağa təcəlli etməsi, xüsusi bir hadisədir. Burada müqayisə olunacaq bir şey yoxdur. Çünki qeyri-adi bir hadisəyə oxşadaraq hökm çıxarıla bilməz¹³⁷.

Şeyxin dağa, Hz.Musanın müridə oxşadılmasına gəlincə; bunu hansı məntiqlə söylədiyinizi başa düşmək mümkün deyil. Şeyxi Hz.Musaya oxşatmaq istəsəniz, bunu başa düşmək olardı, çünki insan olması baxımından ortağ xüsusiyyətləri vardır. Dağ ilə şeyxin nəyi bir-birinə bənzəyir?

MÜRİD – Təcəlli məsələsini niyə yanlış qiymətləndirirsən? Bu, şeyxin bütün davranışları ilə müridlərinə nümunə olmasından başqa bir şey deyildir.

BAYINDIR – Yəni Allahın şeyxin bədəninə girdiyinimi demək istəyirsiniz?

MÜRİD – Xeyir, qətiyyənlə o mənada demirəm. Şeyxin müridlərinə nümunə olmasından danışırım.

BAYINDIR – Nümunə olması üçün Allahın şeyxin altında görünməsi vacibdir?

ŞEYX ƏFƏNDİ – Şeyxin iki gözünün arası zövq qaynağıdır. Rabitə edərkən iki gözün arasında olan xəyal xəzinəsi ilə müridin iki gözünün arasına baxılır¹³⁸.

BAYINDIR – İşin sirri indi bəlli oldu. Şeyxin altında Allahın təcəlli etməsinə nəyə görə ehtiyacınız olduğunu indi başa düşdüm: bir səhv sizi başqa səhvə sürükləyir.

---

¹³⁷ «Ala-xilafil-qiyas vəqə olan şey şairə mekisun əleyh ola bilməz». Məcəllə, m. 15.

¹³⁸ Ruhul-Furkan, c.II, s.79

Rabitə deyə özünüzdən bir şey icad etdiniz, onun qəbul edilə bilməsi üçün bu dəfə də Allahın şeyxin alnında təcəlli etdiyini uydurmağı lazım bildiniz.

Çünki mürid rabitə edərkən şeyxini canlandırır, onun iki gözünün arasına yəni, alnının ortasına baxdığını düşünür. Sizin fikrinizcə, o şeyxin alnı – zövq qaynağıdır. Sonra şeyxinin qabağında özünü alçaldaraq ona yalvarır, onu Allah ilə özü arasında vasitə hesab edir¹³⁹.

Burada şeyxin alnının bir güzgü hesab edilməsinə və orada Allahın görünməsinə ehtiyac hiss edirsiniz. Müridləri başqa yolla necə inandıra bilərsiniz?

Bəzi təsəvvüf kitablarında hətta Allahın adlarının və sifətlərinin şeyxdə görüldüyü ifadə edilmişdir¹⁴⁰. Bu necə qəbul edilə bilər. Bu vəziyyət sizdə də var, siz də eyni iddiaları təkrarlayırsınız. Amma bu pis söhbəti daha çox davam etdirmək istəmirəm.

28. GEYİM

MÜRİD – Belə danışırınsınız, amma qeyri-müsəlmanlar kimi paltar geyinirsiniz.

BAYINDIR – Fiqh kitablarımızın heç birində qadın və kişi üçün bir paltar modeli yoxdur. Heç bir məzhəb belə bir fikir bəyan etməmişdi. Hz.Məhəmməd (s.ə.s.) zamanında, müsəlmanlarla qeyri-müsəlmanların arasında müxtəlif geyimlər geyinilməsinə dair bir məlumat yoxdur. Müsəlman olan kəs, heç bir qeyri-

¹³⁹ Ruhu'l-Furkan, c.II, s.79

¹⁴⁰ KOTKU, Təsəvvüfi Əxlaq, c. II, s.184-185.

müsəlmana geyiminin modelinin dəyişməsinə söyləməmişdi. Əbu-Cəhl hansı modeldə geyindirə, müsəlmanlar da o modeldə geyinirdilər və bunu heç vaxt problem hesab etmirdilər. Onun üçün bu iddianız inandırıcı deyil.

Elə geyimlər vardı ki, əsgərin və polisın paltarı kimi qeyri-müsəlmanların paltarı halına gəlmiş geyimlərdir. Yəni bir paltar kafirlik damğası halına gəlmiş ola bilər. Bax, o zaman onu geyinmək lazım deyil. Əgər o polis geyimlərinin vaxtaşırı dəyişdiyi kimi qeyri-müsəlmanlara xas olan paltarlar da vaxtaşırı dəyişdirilə bilər. Fiqh kitablarımızda bununla bağlı hökmlər vardır.

İslam cəmiyyətində yaşayan qeyri-müsəlmanlar içki içə bilirlər, donuz əti yeyə bilər və donuz bəsləyə bilərlər. Şərab içdiyini gördüyünüz adam, əgər müsəlmandırsa, şərab içdiyi zaman onu tutub hakim qarşısına çıxara bilərsiniz. Fəqət bu bir xristiandırsa, onu hakim önünə çıxara bilməzsiniz. İslam dövlətləri bir dolaşılıq olmasın deyə, qeyri-müsəlmanlara xüsusi bir başlıq və ya müəyyən rəng və ölçüdə bel qurşağı geyinmək məcburiyyəti qoymuşdular. O dövrdə bir müsəlman eyni başlığı və ya eyni qurşağı geyinərdisə, müsəlmanları aldatmış olardı. İndiki dövrdə polis və əsgər paltarını geyinmək qanundan kənar olduğu kimi, bu da qanundan kənardır. Fiqh kitablarımızda o qeyri-müsəlman geyimləri barəsində olan hökmlər, sadəcə bunlarla bağlıdır.

29. ŞEYX MÜƏLLİM OLMALIDIR*

BAYINDIR – Adi bir müsəlman olmaq, digər müsəlmanlar kimi ibadətlərinizi edib, işlərinizlə məşğul olmaq sizə bəs olurmu ki, özünüz Allah ilə bəndə arasında bir yer axtarırsınız?

ŞEYX ƏFƏNDİ – Allah Təala ayədə «De ki, heç bilənlə bilməyənlər bir olurmu» deyə buyurmurmu?

BAYINDIR – Düzdür, bir müəllim kimi, bir ustad kimi hörmət görün. Çünki yaxşı bir şeyx yaxşı bir müəllim olmalıdır. Bildiklərini təzələməli, öyrətməli və yaşayışı ilə nümunə olmağa çalışmalıdır. Amma Allah ilə bəndə arasında özünü vasitəçi edib, bəzi şeylər uydurub özünüzü o zirvələrə yerləşdirirsiniz.

MÜRİD – Hər kəs fərqli qiymətləndirir, amma biz şeyximizi insan hesab edirik, fəqət fərqli bir insan olaraq qəbul edirik. O digər insanlara bənzəməz.

30. İSLAMIN YAYILMASI

MÜRİD – Sən təriqətləri yerin dibinə soxursan. Amma islam təriqətlər sayəsində yayılmışdır. Böyük alim Məhəmməd Hamidullah da təriqətlərə qarşı ikən islamın sufilər sayəsində yayıldığını gördüncə fikrindən daşındı. Təriqətləri aradan götürməklə nə əldə edəcəksən?

BAYINDIR – Məhəmməd Həmdullahın tələbəsi və mənim müəllimim olan Saleh Tuğ ondan bu sözü nəql etdi: «İslam Avropada sürətlə yayılır. Amma təriqətlərin təsiri ilə yayıldığı üçün heç bir varlıq göstərə bilmir. Bu insanlara kaş ki, Quranı öyrədə bilsək».

Əgər xatırlayırsınızsa, söhbətin əvvəlində belə demişdik;

«Bizim qarşı çıxdığımız sadəcə Qurana zidd olan şeylərdir. Əgər bunlar Hənəfi, Şafii, Maliki Əşəri kimi hər hansı bir məzhəbə zidd olsaydı, bunu şişirtməz və pis münasibət göstərməzdik. Mütəvatir¹⁴¹ olmayan hədislərlə zidd hesab etsəydik, üzərində bu qədər durmazdıq. Siz Qurani-Kərimə çox açıq ifadələrinə zidd şeylər söyləyirsiniz. Bunlar qarşısında sussağ, hesab günündə Allaha bunun hesabını verə bilirik».

MÜRİD – Quranın açıq ifadələrinə kim qarşı çıxa bilər?

BAYINDIR – Xahiş edirəm, əvvələ qayıtmayaq. Əvvəl də belə dediniz, amma mövzulara ayrı-ayrılıqda yanaşdıqda Quran-dan nə qədər uzaqlaşdığınız meydana çıxdı.

Qurana zidd gedən şeylərlə dolu bir axının İslam deyə yayılmasının nə faydası ola bilər? Bunun islam ölkələrində bir faydası varmı ki, Avropada və dünyanın başqa bir yerində faydası olsun.

31. HƏDİS-İ ŞƏRİFLƏR

Hz.Məhəmməd (s.ə.s.) Allahın elçisi ilə söylədiyi sözlərə, gördüyü işlərə və qəbul etdiyi davranışlara hədis deyilir.

---

*Bu bölümdəki iddialar Mahmud USTAOSMANOĞLU (Mahmud Əfəndi) və qrupu ilə etdiyimiz söhbət zamanı ortaya qoyulmuşdur.

¹⁴¹ Mütəvatir hədis, yalan söyləməyən insanlar zənciri tərəfində bizə çatdırılmış hədisdir. Bunun Peyğəmbərimizin sözü olduğuna şübhə ola bilməz.

MÜRİD – Dedin ki, təriqətlərdəki mütəvatir olmayan hədislərə zidd hesab etsək, üzərində bu qədər durmırıq. Sən hədisləri vacib hesab etmirsən?

BAYINDIR – Əlbəttə, vacib hesab edirəm. Amma, səhih də olsa, hər hədisin dərəcəsi fərqlidir. Hz.Məhəmmədə (s.ə.s.) aid olduğuna şübhə olmayan hədislərə mütəvatir hədis deyilir. Əhməd Naim bunların az olduğunu bildirir və dörd hədisin söz və məna olaraq mütəvatir olduğunu ifadə edir¹⁴². Bu haqda fərqli mülahizələr olmaqla yanaşı sayının çox az olduğuna şübhə yoxdur. Mütəvatir olmayan hədislər üzərində az çox şübhə vardır. Bu şübhə ya sənəd, ya da məna tərəfindəndir.

Bir hədisi Hz.Məhəmməddən (s.ə.s.) günümüzə qədər çatdıran insanlar o hədisin sənədini təşkil edirlər. Sənəddə adı gedən insanlara və onların əzbərləmə qabiliyyətinə inanmaq lazımdır.

Məzhəblər hədisləri öz qaydalarına görə qiymətləndirirlər. Bir də görürsünüz ki, eyni mövzuda məzhəblərdən biri bir hədisə, digəri isə başqa bir hədisə üstünlük vermişdir. Üçüncüsü isə bunlardan heç birini qəbul etməmişdi. Zəif bir hədis qəbul edildiyi halda səhih hədisin qəbul edilmədiyini hallar da olur.

Məsələn: Şəfi məzhəbi köpək tərəfindən yalanmış bir qabın bir dəfə torpaqla, 6 dəfə su ilə olmaq şərtiylə yeddi dəfə təmizlənməsini vacib hesab edər¹⁴³. Bu barədə əsaslandığı hədis budur:

---

¹⁴² Əhməd Nəim, Müqəddimə, Sahih-i Buxari, Muhtasri, Təcrid-i Sarih tərcüməsi və şərh, Ankara 1979, c. I, s. 103-105.

¹⁴³ Əhməd b. Həcər əl-Həytəmi Tühfətul-Muhtac bi-şərh il Münhac, c. I, s.311

*«Sizlərdən birinin qabını köpək yalasa, onu yeddi dəfə yuyun, bunlardan biri təmiz torpaqla olsun».*¹⁴⁴

Hənəbəli məzhəbinin fikri də eynidir. O da eyni hədis-i-şərifə əsaslanır¹⁴⁵.

MÜRİD – Yaxşı bu hədis səhihdirmi? Çünki Hənəfi məzhəbinə görə, köpəyin yaladığı qab üç dəfə yuyulmalıdır.

BAYINDIR – Hədis, səhihdir. Altı səhih hədis kitabının (kütüb-i sittənin) hamısında vardır. Bundan başqa Darimide və Əhməd Hənəfilər və Malikilər bu hədisin varlığını qəbul edirlər.

MÜRİD – Səhih hədis kitablarının demək olar ki, hamısında varsa, Hənəfilər niyə o hədisə uymayıblar? Səhih hədisə uymamaq mümkündürmü?

BAYINDIR – Bəli, hədis səhihdir. Hz.Məhəmməd (s.ə.s.) belə bir söz söyləmişdi. Anma bu barədə bir icma olmamışdı. Yəni Peyğəmbərimizlə birlikdə yaşamış müsəlmanlar köpək tərəfindən yalanmış qabın bir dəfə torpaq, altı dəfə su ilə olmaq şərti ilə, yeddi dəfə təmizlənməsi ilə bağlı bir fikir birliyi içində olmuşdılar.

Bu, fikih alimini düşündürür: Görəsən bu sözü Peyğəmbərimiz hansı şərtlər altında söyləmişdi? O şərtlər hələ davam edirmi? Daha sonra onun bu sözə zidd başqa sözü və davranışı olub-

---

¹⁴⁴ Buxari, vudu: 33; Müslim, Taharət, 89, 91, 92, 93; Əbu Davud, Taharət, 37, Tirmizmi Taharət, 68, Nesai, Taharət, 50-52, Miyah, 7, 8, İbn Macə, Taharət, 50-52, Miyah, 7, 8, İbn Macə, Taharət, 31; Darimi Vudu, 59; Əhməd b. Hənəbəl 2/245, 253, 265, 271, 314, 360, 398, 424, 427, 480, 482, 508, 4/86, 5/56.

¹⁴⁵ Muvaffak id- din b. Kudame, əl- Müğni (əl- 630 h.) Beyrut 1404/1984, c. I, s. 74- 75.

mu? Bu kimi şeylər düzgün nəticəyə gəlmək istəyən fikihi aliminə tər tökdürür.

Köpək yaladığı qabın təmizliyi barədə Hənəfilərin sözləri qısaca belədir:

«Sizlərdən birinin qabını köpək yalasa, onu yeddi dəfə yuyun, bunlardan biri təmiz torpaqla olsun». Bu, icma ilə vacib olan bir vəziyyət deyildir¹⁴⁶. Bu, İslamın ilk dövrlərində insanların köpəklərlə əlaqələrinin olmaları üçündür. Belə ki, içki qadağan olduğu zaman çəlləklərin qırılması əmr edilmiş, içki içilən qablardan bir şey içmək belə qadağan edilmişdir. Onlar adətlərini tərkinca, peyğəmbərlərimiz də içkidə olduğu kimi, bura da qadağanı aradan qaldırmışlar. Bəzi rəvayətlərdə olan bu ifadələr bunu dəstəkləyir. «...yeddi dəfə yusun, bunlardan biri torpaqla olsun». Bir başqasında «... bunların sonuncusu təmiz torpaqla olsun» şəklindədir. Bəzilərinə də «...səkkizincisində torpaqlayın» ifadəsi vardır. Biz bu halda Hz.Məhəmmədin (s.ə.s.) bu sözüne əsaslanırıq «...bir qab, köpək yaladığına görə üç dəfə yuyulur».

Gözə görünməyən nəcasətlərin su ilə üç dəfə yuyulması təmizlik üçün kifayətdir. Onsuz da nəcasətin bir dəfə yuyulmaqla təmizlənməyəcyi bəllidir. Burada bəlli nəcasət yoxdur. Köpək seliyinin yuyulması hədisin əmridir. Yoxsa, onun nəcasət sayılması anlaşılmaz. Bu dəstəmazsızlığın nəcasət sayılması kimidir. Dəstəmazlıq orqanları bir dəfə təmizləner. Belə ki, Peyğəmbər (s.ə.s.) hər orqanını bir dəfə yuyaraq, dəstəmaz almış və demişdir

¹⁴⁶ İcma Peyğəmbərimizlə birlikdə yaşamış müsəlmanların, yəni əshabin bir məsələ haqqında ortağ fikir içində olmaları deməkdir.

ki; Bu, Allahın onsuz namazı qəbul etməyəcəyi dəstəməzdir». Bizə görə, köpək seliyini üç dəfə yumaq da şərt deyil, neçə dəfə yuyacağı insanın özündən asılıdır¹⁴⁷.

Hənəfilərin əsaslandıqları hədislər – zəifdir¹⁴⁸. Amma, onların prinsiplərinə uyğun gəldiyi üçün seçmişdirlər.

MÜRİD – Çox maraqlıdır.

BAYINDIR – Daha maraqlı Maliklərin fikridir. İmam Malik köpəyin yaladığı qabın yuyulmasını lazım bilməmişdir. Yuxarıdakı hədis ondan soruşulduqda demişdir ki, «Bu hədis doğrudan da var, amma işin kökü nədir, bilmirəm»¹⁴⁹.

MÜRİD – Malikin məzhəbi, haqq məzhəb sayılır, elə deyilmi?

BAYINDIR – Əlbəttə, haqq məzhəbdir. Mən də bunun aydınlaşdırılmasını istəyirəm.

Allah Təalanın qoruduğu və müsəlmanların mübahisə etdikləri tək mətn Qurani Kərimdir. Fərz namazları, vaxtları, rükətləri və necə qılınacağı kimi Allahın elçisinin Quran qədər sübhə edilməyən yollarla bizə çatan tətbiqləri də vardır. Bunlar haqqında mübahisə olunmaz. Onlar da mütəvətirdilər. Bu şəkildə gələn halallar halal, haramlarsa haram sayılır. Bunlar bütün məzhəblərdə eynidir. Məzhəb fərqi bunlardan kənar olan mövzularda olur.

¹⁴⁷ Əllədin əl-Kasani, əl-Bədainu-s-Sanai, Beyrut c. I, s. 87-88.

¹⁴⁸ Abdulla b. Yusif əz-Zeylai (öl. 762 h) Nasb-urayə li əhadis-il-Hidayə, Qahirə c. I, s.132–133.

¹⁴⁹ Malik b. Ənəs, əl-Müdəvvənətü ül-Kübra, Misir, c. I, s.5.

MÜRİD – Yəni siz deyirsiniz ki, onlardan kənar olan hər şey haqqında mübahisə etmək olar.

BAYINDIR – Əlbəttə. Bu, müsəlmanlara geniş bir elmi azadlıq verir. Bu sərhədləri aşmayan hər məzhəb haqq məzhəbdir. Köpəyin yaladığı qab haqqında da o sərhədlər aşılamamışdır. Bu fikirlər nə Qurana, nə mütəvatir hədislərə, nə də icma ziddir.

Allah Təala belə buyurur:

«Allahın sizə öyrətdiyi (ov üsulları) ilə təlim edib əhliləşdirdiyiniz yırtıcı heyvanların (ov iti, şahin vəs.) ovladıqları da sizə haladır. Onların sizin üçün tutub gətirdiklərindən yeyin və ona görə (təlim etdiyiniz heyvan və quşları ov üzərində qısırtduğumuz, silah işlətdiyiniz və ovu kəsdiyiniz zaman) Allahın adını çəkin (Bismillah, Allahu Əkbər). Allahdan qorxun, Şübhəsiz ki, Allah tezliklə haqq-hesab çəkəndir». (Maidə 5/4).

Köpək tutduğu ovu dişləyir və seliyini tökür. Köpəyin dişlədiyi yerin təmizlənməsi əmr edilmədiyi üçün ayə Maliki məzhəbinin fikrinə haqq verməkdədir.

Belə düşünürəm ki, bu nümunə nə başa salmaq istədiyim haqda sizə fikir vermişdir.

32. MƏZHƏBLƏR

MÜRİD – Hənəfi, Şafii, Maliki, Əşəri, Maturidi kimi məzhəbin fikirlərinə zidd tətbiqatlar fikir vermədiyini də ifadə etmişdin. Demək, sən məzhəbiləri mühüm saymırsan.

BAYINDIR – Məzhəb bir alimin haqqında fikir və şərhdir. Bu gün məzhəb dedikdə, eyni metodla alimlərin fikir və şərhləri-

nin bir yere toplanıb, bir bütünlük içində olmaları anlaşılır. Elmi fəaliyyətin olduğu hər yerdə məzhəb olur. Məzhəbi mühüm saymamaq, elmi fəaliyyəti mühüm saymamaq deməkdir. Mən belə bir şeyin tərəfdarı deyiləm. Sadəcə olaraq, mən alimləri müqəddəsləşdirməyi və elmi azadlığın vacib olduğunu vurğulamaq istəyirəm.

Məzhəb və məşrəb ittilafları bir ayrılıq deyil, bir inkişaf və irəliləmə səbəbidir. Ancaq Quran ikinci sıraya atılmış olmasın. Yoxsa Quranın hökmlərinə zidd olmayan mövzularda xoş məramlı olmaq bir bərdur. Allah Təala belə buyurur:

«Məhəmməd Allahın peyğəmbəridir, Onunla birlikdə olanlar (möminlər) kafirlərə qarşı sərt, bir-birinə (öz aralarında) isə mərhəmətlidirlər.» (Fəth 48/29).

«Ey iman gətirənlər! Sizdən hər kəs dinindən dönsə, (bilsin ki) Allah (onun yerinə) elə bir tayfa gətirər ki, Allah onları, onlar da Allahu sevrələr. Onlar möminlərə qarşı mülayim, kafirlərə qarşı isə sərt olar, Allah yolunda vuruşar və heç kəsin tənəsindən qorxmazlar. Bu, Allahın lütfü geniştir və o, hər şeyi biləndir.

Sizin haminiz ancaq Allah, Onun Peyğəmbəri və iman gətirənlərdir. O kəslər ki, (Allaha) boyun əyərək namaz qılır və zəkat verirlər.

Hər kəs Allahu, onun Peyğəmbərini və iman gətirənləri özünə dost tutsa, (hər iki dünyada işləri yaxşı gedər) Şübhəsiz ki, qələbə çalanlar məhz Allahın firqəsidir (Allahu özünə hami və dost seçən şəxslərdir)». (Maidə 5/54-56).

33. İÇTİHAT

İçtihat – burada, bir islam aliminin bir mövzu haqda fikri və qənaəti mənasındadır.

MÜRİD – Məzhəblər hər şeyi həll etmişdir. Bizə qalan onları başa düşüb, dərk etmək və tətbiq etməkdir.

BAYINDIR – Bu düşüncə bir neçə il əvvələ kimi çox yayılmışdır. Canla– başla müdafiə edilirdi. İndi də müəyyən bir tərəfdarı vardır sağlam bir dayağı olmadığı üçün getdikcə zəifləməkdədir.

Məzhəblər hər şeyi həll etməyiblər. Məzhəb alimləri tərəddüdə səbəb olan və bir qərar verilməsinə ehtiyac hiss edilən məsələləri öz prinsiplərinə uyğun olaraq şərh etmişlər.

Burada şərtlərin, mövcud elmlərə olan etimad və şərh edə bilən elm adamının xüsusi şərtlərinin böyük əhəmiyyəti vardır. Bu səbəbdən bir də görürsünüz ki, bir alim eyni hadisəni müxtəlif zamanlarda müxtəlif şəkildə şərh etmişdir. Bu, normal bir haldır. Şərtlər dəyişdikcə şərhlərin də dəyişəcəyi tamamilə aydındır.

Məsələn: Hənəfi məzhəbinin yaradıcısı Əbu Hənifədir. Əbu Yusif və Məhəmməd¹⁵⁰ onun tələbələri və məzhəbin qabaqcıl alimlərindəndir. Mühakimə ilə bağlı mövzularda Əbu Yusifin fikirlərinə uyulur. Çünki Əbu Yusif qadılıq etmiş və bu mövzularda törcümə sahibi idi. Tətbiqdən uzaq bir elmi fəaliyyətin problemi həll etmək qabiliyyətinə malik olmadığını hər kəs qəbul

---

¹⁵⁰ Əbu Hənifə, Numan b. Sabit, Hənəfi məzhəbinin yaradıcısı böyük İslam hüquçusudur, 80 h. / 699 m. tarixində Kufədə doğulmuş və 150 h. / 767 m. tarixdə Bağdadda vəfat etmişdir.

edər. Əbu Hənifə öldükdən sonra Əbu Yusif 33 il, İmam Məhəmməd də 39 il yaşamışdır. Fikir ayrılığı bunları müxtəlif dövrlərdə yaşamış olduğundan qaynaqlanırsa, yenə də üstün tutulur. Məsələn: Əbu Hənifəyə görə bir qanunsuzluq olmadıqca ifadələrinə baxılaraq şahidlər dürüst sayılır və məhkəməyə görə doğru qəbul edilir. Əbu Yusif və Məhəmmədə görə bir qanunsuzluq olmasa belə, şahidlərə güvənmək üçün sual-cavab aparılır (tadil və təzkiyə). İkinci fikir üstün tutulmuşdur. Çünki Əbu Hənifədən sonra ümumi əxlaq pozulmuşdur. Buna görə də artıq şahidlər eşidilmədən məhkəməyə görə ifadələri doğru qəbul edilməz¹⁵¹. Bu da lazımlı bir davranışdır. Səhv olan şey onlardan sonra həyatı donmuş qəbul edib, bütün gələcək hadisələri Quran və sünne yerinə bu alimlərin fikirləri əsasında qiymətləndirməkdir.

Kiməsə bundan yüz il əvvəlki şərtlərlə qumaş və toxumağı, inşaat və nəqiliyyatı düşünməz, amma həyatın 1300 il əvvəlki Küfə və Bağdad şərtlərinə görə olmuş icthatları müdafiə edənlər meydana çıxıb bilər. Məzhəblər hər şeyi həll etməmişdilər demək, məzhəbilərin yarandığı tarixdən etibarən həyatı donmuş hesab etməkdən başqa bir şey deyildir.

MÜRİD – Bu gün Əbu Hənifə, imam Malik, İmam Şafii kimi alimlər yetişib bilərmidi? Əbu Hənifənin qırx il yatsı namazının dəstəməzi ilə sabah namazını qıldığını rəvayət edilir.

BAYINDIR – Bax, əsl fəlakət budur, bu insanları müqəddəsləşdirməkdədir. Hz. Məhəmməd (s.ə.s.) neçə gün yatsının dəstəməzi ilə sabah namazını qılmışdı? Allahın dincəlmək üçün ya-

---

¹⁵¹ Məcəllənin 1716 maddəsi buna görə qaydaya salınmışdır.

ratdığı gecəni yuxusuz keçirmənin fəzilətinə dair Əbu Hənifənin tək bir sözü varmı? Niyə siz bu alimləri qeyri-adi əlçatmaz varlıqlar kimi görməyə çalışırsınız? Halbuki onlar sadə və iddiasız bir həyat sürmüşdülər.

Hz.Məhəmmədin (s.ə.s.) həyatı da hər kəsin nümunə götürəcəyi və yaşaya biləcəyi sadəlikdədir. Bəziləri onun və əshabının həyatını qeyri-adi göstərmək və bizə nümunə olmalarına mane olmaq üçün əllərindən gələni edirlər. Şükür ki, əlimizdə Qurani Kərim və səhih hədislər var. Hansı ki, bunlara qarşı gələ bilmərik.

MÜRİD – Lap yaxşı. Təriqətlər və məzhəbləri də həll etdin. Sənin məqsədin nədir? Yoxsa, sən islamı həyatdan kənara atmaq istəyirsən?

BAYINDIR – Mən həyatdan kənar atılmış müsəlmanları, həyatın içinə çəkmək istəyirəm. Amma siz ağılınzdan istifadə etməməyə var gücünüzlə çalışırsınız. Halbuki, Allah «...*pisliyi ağılıni istifadə etməyənlərin üstünə atır*». (Yunus 10/100)

MÜRİD – Məzhəbsiz islam necə ola bilər?

BAYINDIR – Ağılından istifadə edən, elmi fəaliyyəti qəbul edən insanların olduğu hər yerdə məzhəb olar. İctihat qapısını bağlamaq isə elmi fəaliyyəti dondurmaq mənasına gəlir. Bu da həyatı donmuş saymaq deməkdir. Siz donmuş hesab etdiniz deyə, həyat donmaz. Olan sizə olar. İnkişafdan geri qalarsınız.

Müsəlmanlar Quran üzərində düşünməyi və ona möhkəm bağlanmağı əsrlərcə unutmuşdular. Quran əlçatmaz müqəddəs sayılmış və onu dərk edə bilməyəcəyimiz fikri meydana çıxmışdır.

Artıq Quran savab qazanmaq üçün oxunan və nəsihət üçün bəlli bir neçə ayəsi aydınlanan bir kitab halına gəlmişdir. Allah Təala belə buyurur:

«Onlar Quran barəsində düşünməzlərmi? Yoxsa ürəklərinə kilid vurulmuşdur? (yoxsa ürəklərinin öz kilidləri vardır?)» (Məhəmməd 47/24).

«And olsun ki, Biz Quranı (ondan) ibrət almaq, öyüd nəsihət qəbul etmək üçün belə asanlaşdırdıq. Amma hanı ibrət alan, öyüd-nəsihət qəbul edən.» (Qəmər 54/17;22,32,40).

«Ey iman gətirənlər! Allah və onun Peyğəmbərinə itaət edin (Quranın oradakı öyüd-nəsihətləri), eşitdiyiniz halda, ondan üz döndərməyin, eşitmədikləri (ürəkləri ilə təsdiq etmədikləri) halda (dilləri ilə), «eşitdik» deyənlər (münafıqlar) kimi olmayın». (Ənfal 8/20,21).

MÜRİD – Yaxşı, bəs indiyə qədər olmuş içtihatları yox hesab edəcəyik? Mövcud məzhəbləri nə edəcəyik?

BAYINDIR – Baxın, iman və ibadətlə bağlı hökmlərin böyük bir qismi Quran və sünnədə aydın şəkildə mövcuddur. Burada içtihat verilən yer çox azdır. Dünya ilə bağlı məsələlərdə sadəcə sərhədlər qoyulmuş, qalan hər şey elm adamlarına həvalə olunmuşdur.

Hz.Məhəmməd (s.ə.s.) *«Alimlər elçilərin varisləridir»*¹⁵² buyurmuşdur. Buna görə də alimlər Quran və sünnə üzərində çalışacaq, özlərinə həvalə olunmuş bölmə içtihatlar edəcək və

---

¹⁵² Buxari, Elm, 10; Əbu Davud, Elm, 1; İbn-i Macə Müqəddimə, 17; Əhməd b. Hənbəi 5/196

keçmiş alimlərin içtihatlarından da istifadə edəcəklər. Beləliklə də, Quran ilə hökm etmə vəzifəsində Hz.Məhəmmədi (s.ə.s.) təmsil edəcəkdirlər. Çünki Allah Təalanın Hz.Məhəmmədə verdiyi vəzifəni təmsiçiləri davam etdirmək məcburiyyətindədir. O vəzifə belə açıqlanmışdır:

«O halda onların arasında Allahın nazil etdiyi kitabla hökm et. Onların nəfslərinin istəyinə uyma, Allahın sənə nazil etdiyi (hökmlərin) hökmlərin bir qismindən səni tovlayıb yayındıra biləcəklərindən ehtiyat edib özünü onlardan gözlə. Əgər onlar (bu hökmlərdən) üz döndərsələr bil ki, Allah onları bəzi günahlarına görə müsibətə düşürmək istəyir. Doğrudan da, insanların çoxu (Allahın itaətindən çıxmış) fasiqlərdir.

Onlar Cahiliyyət dövrünün hökmünü mü istəyirlər? Tam qənaət sahibi olan bir camaat üçün Allahdan daha yaxşı hökm verə bilən kimdir». (Maidə 5/49-50).

Alimlər insanları Quran və sünnyəyə yönəldirlər. Bu, vaxt tələb edən bir işdir. Amma məzhəbləri dondurub, məzhəb imanlarını elçatmaz, müqəddəs hesab etsəniz elmi azadlığa mane olsanız, işin içindən çıxma bilməzsiniz.

34. QURANA DÖNMƏK

MÜRİD – Məzhəb imamları doğrudan da dəyərli insanlardır. Onları qeyri-adi insanlar saymağın nə zərəri var?

BAYINDIR – Çox zərəri var. Belə olan halda iş dəyişir. Onlar Hz.Məhəmmədin yerini, fikirləri də Quranın yerini əvəz edər. Biz bu dəhşəti yaşayırıq.

Heç kim məzhəb imamlarına inanmaq məcburiyyətində deyil. Allah hüzurunda bu səbələ heç kim hesablaşmayacaq. Amma hamımız Hz.Məhəmmədə (s.ə.s.) inanmaq məcburiyyətindəyik. Ona itaət etmək Allaha itaət etməklə eyni sayılmışdır. Ayədə *«Hər kim Peyğəmbərə itaət edərsə, şübhəsiz ki, Allaha itaət etmiş olur»* buyurmuşdur. (Nisa 4/80).

Bu ayədən başqa Quranın düz on bir yerində Allaha itaət etmə əmri, Peyğəmbərə itaət etmə əmri ilə bərabər verilmişdir¹⁵³. Həşr surəsinin yeddinci ayəsində belə buyrulmuşdu: *«Peyğəmbər sizə nə verirsə, onu götürün, nəyi qadağan edərsə, ondan əl çəkin»*.

Əhzab surəsinin 36-cı ayəsi belədir: *«Allaha və Peyğəmbəri bir işi hökm etdiyi zaman heç bir mömin kişiyə və qadına öz işlərində başqa yol seçmək yaraşmaz.»*

Nur surəsinin 63-cü ayəsində belə bir xəbərdarlıq vardır: *«Peyğəmbərin əmrinə qarşı çıxanlar başlarına gələcək bir bəladan yaxud düşər olacaqları şiddətli bir əzabdan həzər etsinlər»*.

a) Möcüzə

Vacib sayıldığı üçün möcüzə bəhsinə başqa bir yöndən yenedə qayıdırıq.

BAYINDIR – Hz.Məhəmməd kimi bir insan yoxdur. Bunun səbəbini düşünürsünüzmü?

MÜRİD – Əlbəttə, çünki o, Allahın elçisidir.

---

¹⁵³ Ali İmran 3/32, 132; Nisa 4/59; əl-Maidə 5/92; əl-Ənfal 8/1,20,46; Nur 24/54; Məhəmməd 47/33; əl-Mücadələ 58/13; et-Təğabün 64/12

BAYINDIR – Allahın elçisi olduğu halda bilinir, onu necə isbat edərsiniz?

MÜRİD – Hz.Məhəmməd Allahın son elçisidir. Hər kəs buna inanmalıdır.

BAYINDIR – Düzdür, doğru fikirləşirsiniz. Amma insanlar Hz.Məhəmmədin doğrudan da Allahın elçisi olduğunu necə anlaya bilərlər?

Tutalım ki, etibarlı bir insan bir gün durub mənə Amerika-nın Ankara səfiri oldum desə, Türk dövləti bunu qəbul edə bilər? Çünki bundan sonra vəzifəli şəxslər arasında Amerikanı təmsil etdiyini söyləyəcəkdir.

MÜRİD – Amerika hökuməti onun elçi olduğuna dair sənəd verərsə, olar.

BAYINDIR – Bax, Hz.Məhəmməd də Allahın mənə göndərdiyi bir elçidir. Onun da vəzifəsinə dair mənə sənəd göstərməsi lazımdır.

MÜRİD – Sən o qədər dəyərlisən?

BAYINDIR – Mənə, sizə və bütün insanlara bu dəyəri Allah verir. O, belə buyurur:

«Allah möminlərə lütf və mərhəmət göstərdi. Çünki onların öz içərisindən özlərinə Allahın ayələrini oxuyan, onları (onların) pis əməllərdən təmizləyən, onlara kitabı (Qurani) və hikməti öyrədən bir Peyğəmbər göndərdi. Halbuki bundan əvvəl onlar açıq-aydın zəlalət içərisində idilər». (Ali İmran 3/164).

MÜRİD – İndi başa düşdüm. Hz.Məhəmmədin elçilik sə-nədi onun göstərdiyi möcüzələrdir.

BAYINDIR – Doğrudur.

MÜRİD – Məsələn: Xəndək müharibəsi üçün xəndək qazılması əsnasında Cabir b. Abdulla Hz.Məhəmmədin (s.ə.s.) bərk aclıq çəkdiyini görmüşdü. Tez balaca bir heyvan kəsdi. Zövcəsi bir sa (təxminən üç kiloqram) arpa üyütdü. Sonra gəlib gizlincə Peyğəmbərə (s.ə.s.) bir neçə əshabı ilə gəlməsini söylədi. Rəsulallah xəndəkdəki hər kəsi ayağa qaldırdı. Min adam idilər. Hamısı da bu yeməkdən yeyib doydular. Nəticədə qazan olduğu kimi ətlə dolu olaraq, xəmir də olduğu kimi bişirilməyə hazır halda artıdı¹⁵⁴.

BAYINDIR – Bütün elçilərin belə möcüzələri, yeni elçiliklərini isbat sənədləri olmuşdur. Hz.Salehin dəvəsi, Hz.Musanın dəyənəyinin ilana dönməsi, Hz.İsanın palçıqdan quş heykəli düzəldib, üfürməsi ilə canlı bir quşa çevrilməsi, ölüləri diriltməsi, anadangəlmə kor və bəzi pis xəstəliyə düçar olmuş insanları Allahın izni ilə sağaltması bir möcüzə, elçiliyinin bir sübutudur. Elm və texnologiya nə qədər inkişaf edirsə, etsin insanlıq nə qədər irəlilərsə də, qayadan dəvə çıxarmaq, dəyənəyi ilana çevirmək, ölüləri diriltmək və ya bir neçə insanın doyacağı yeməklə 1000 adamı doyurmaq mümkün olmaz. Müasir insan üçün bu bir sənəd deyildir.

Məsələn, Hz.Saleh əleyhisəlləmin qövmü orada yerləşən böyük bir qayadan¹⁵⁵ dişli bir dəvə çıxarmasını istədikdə Allah Təala Salehə (ə.) belə buyurmuşdu:

¹⁵⁴ Buxari, Meğazi, 29.

¹⁵⁵ Ərəbcə məndə bunun böyük bir qaya olduğu bildirilir.

«Biz onları imtahana çəkmək üçün bir dişi (maya) dəvə göndərəcəyik. Onların nə edəcəyini gözlə və (əziyyətlərinə də) döz.

Və onlara suyun (dəvə ilə) onlar arasında bölündüyünü xəbər ver. (Suyu bir gün onlar, bir gün də dəvə içəcəkdir) Hərəkət öz növbəsində hazır olsun». (Qəmər 54/27-28).

Suyu bir gün dəvə, bir gün şəhər əhli içir, ertəsi günün suyunu da o gündən alırdılar. Dəvənin növbəsində insanlar onun südünü alırdılar¹⁵⁶.

Mövzu ilə bağlı ayələrdən bir qismi belədir:

«Səməd tayfasında da qardaşları Salehi (Peyğəmbəri) göndərdik. O dedi ki: «Ey camaatım! Allaha ibadət edin. Sizin ondan başqa heç bir tanrınız yoxdur. Rəbbinizdən sizə açıq-aydın bir dəlil gəldi. Allahın bu dişi (maya) dəvəsi sizin üçün (Peyğəmbərliyini təsdiq edən) bir möcüzədir. Buraxın Allahın torpağında otlasın, ona bir pislilik etməyin, yoxsa çox şiddətli bir əzaba düşər olarsınız.

Allahın sizin Ad tayfasından sonra onun yerinə gətirdiyi, düzlərində qəsrlər tikildiyiniz, dağlarını ovub (yonub) evlər düzəltiyiniz yer üzündə yerləşdiyi vaxtı xatırlayın. Allahın nemətlərini yada salın, yer üzündə dolaşın fitnə-fəsad törətməyin.

Saleh tayfasının (iman gətirməyi) özlərinə sığışdırmayan başçıları içərilərindən iman gətirən əlsiz-ayaqsız yoxsullara üz tutub: «Siz Salehin doğrudan da, Rəbbi tərəfindən göndərilmiş (bir Peyğəmbər) olduğunuzu bilirsinizmi deyər soruşurlar. Onlar Bəli, biz

¹⁵⁶ Təfsir-ut-Təbəri, c. XI, s. 561.

onunla göndərilən hər bir şeyə (bütün dini hökmlərə) inanırıq» deyər cavab verdilər.

İman gətirməyi özlərinə ar bilənlər: «Sizin inandığınıza (Salehin Peyğəmbərliyinə) biz inanmırıq» dedilər.

Sonra o dövəni tutub kəsdiilər və (bununla da) Rəbbinin əmrini saymazıyana pozub (istehza ilə): «Ey Saleh! Əgər sən həqiqi peyğəmbərlərdənsənsə, bizi qorxutduğun əzabı gətir görək dedilər.

Buna görə də onları dəhşətli bir sarsıntı bürüdü, onlar öz evlərində diz üstə düşüb qaldılar (bir göz qırpmında həlak oldular).

Saleh onlardan üz döndərüb belə dedi: «Ey camaatım! Mən sizə Rəbbimin əmrini (mənə lütf etdiyi peyğəmbərliyi) təbliğ etdim və sizə öyüd-nəsihət verdim. Lakin siz nəsihət verənləri sevmirsiniz». (Əraf 71/73-79).

Hz.Salehin dövəsi sağ olduğu müddətcə ona qarşı çıxanlar müvəffəqiyyətli ola bilmirdilər. Çünki qayadan çıxmış möcüzə dövə onun elçiliyini sübut edirdi. Amma dövə kəsildikdə Hz.Saleh təyinat kağızı yanmış səfirə döndü. Ya yeni bir sənəd gətirməli, ya da oradan ayrılmalı idi. Cənabi-Haqq yeni bir möcüzə vermədi, Hz.Salehi oradan ayırdı və inanmayanları yox etdi.

MÜRİD – Dövə öldükdə, artıq möcüzə sayılmadı mı?

BAYINDIR – Ölmüş bir dövəni artıq kim Hz.Salehin möcüzəsi hesab edər?

b) Hz. Məhəmmədin möcüzəsi

MÜRİD – Hz.Məhəmmədin (s.ə.s.) göstərdiyi möcüzələr də bu gün yoxdur. Yəni indi o da təyinatı yanmış səfir kimi oldu?

BAYINDIR – Xeyr, Hz.Məhəmmədin (s.ə.s.) möcüzəsinə heç bir şey olmadı. Onun əsl möcüzəsi Quranı Kərimdir. Quran qiyamətə qədər dəyişmədən qalacaqdır. Onu qorumağı Allah öz üzərinə götürdüyü üçün Hz.Məhəmməd (s.ə.s.) ölmüş olsa da, elçiliyi davam etməkdədir. Çünki Allah onu son elçi göndərmiş və insanlardan istədiyi hər şeyi onun vasitəsilə bildirmişdi. Artıq insanlardan istədiyi bir şey olmayacaqdır. Allah Təala belə buyurur:

«Bu gün dinimizi kamala yetirdim, sizə olan nemətimi tamamladım və sizin üçün din olaraq İslamı bəyənib seçdim». (Maidə 5/3).

MÜRİD – Hz.Məhəmməd öldüyünə görə onun vəzifəsini kim davam etdirir?

BAYINDIR – Elçilər Allahdan vəhy alır. Allahın izni ilə möcüzələr göstərir və aldıkları vəhyi təbliğ edirlər. Quran həm Hz.Məhəmmədin (s.ə.s.) Allahdan aldığı vəhyləri ən inanmış bir şəkildə qoruyan kitab, həm də onun möcüzəsidir. Artıq vəhy işi sona çatmışdır. Quran möcüzə olaraq əlimizdədir. Onun bacarmadığı tək bir şey təbliğatdır. Nəyin təbliğ olunacağı açıq və qəti olaraq bəllidir. Allah Təala belə buyurmuşdu:

«Ya Peyğəmbər! Rəbbin tərəfindən sənə endirilmiş olanı (Quranı) təbliğ et. Əgər bunu etməsən, Allahın risalətini (sənə həvalə etdiyi elçilik, peyğəmbərlik vəzifəsini) yerinə yetirmiş olmazsan». (Maidə 5/67).

Ona endirilən kitab əlimizdə olduğuna görə hər mömin təbliğ vəzifəsini davam etdirə bilər.

c) Hər mömin Allahın Elçisinə varisdir

MÜRİD – Hər bir mömin bunu necə edə bilər?

BAYINDIR – Hər mömin Qurana görə yaşamaq və onu insanlara izah etmək vəzifəsini görə bilər. Hz.Məhəmməd (s.ə.s.) «*Alimlər elçilərin varisləridir*» buyurmuşdur¹⁵⁷.

MÜRİD – Hər kəs alim ola bilməz.

BAYINDIR – Hər kəs bildiyi mövzunun alimi, bilmədiyinin də şagirdidir. Qurandan bir məsələni yaxşı bilən mömin həmin məsələnin alimi ola bilər. Bilmədiyini məsələlərin də şagirdi olar. Bu vəziyyət öləncə qədər davam edir. Yuxarıdakı hədis-i şərifə əsaslanaraq təbliğati elm adamlarına həvalə edib, kənara çəkilmək olmaz.

MÜRİD – Şeyxlər Peyğəmbərlərin varisi ola bilməzlərmi?

BAYINDIR – Niyə də olmasınlar? Qurana zidd etiqadı olmayan şeyxlər də bu cərgəyə girə bilərlər.

Varis özünə miras qoyan insanı təmsil edir və təmsil gücünə görə mirasdan pay alır. Atanın, ananın oğul və qız övladların, həyat yoldaşının və qardaşların paylarının fərqli olması bu səbəbdəndir.

Elçilik nə miras malıdır, nə də atadan oğula keçən bir səl-tənətdir. Hz.Məhəmmədin elçiliyi qiyamətə qədər davam edəcəyi üçün onun Qurani təbliğ etməsi barəsində təmsil edilməsinə ehtiyac vardır. Hər mömin Qurani təbliğ etməsinə görə

---

¹⁵⁷ Buxari, Elm, 10; Əbu Davud, Elm, 1; İbn-i Macə, Müqəddimə, 17; Əhməd b. Hənbəl 5/196.

Hə.Məhəmmədə varis sayıla bilər. Amma əsrlərdir bu vəzifə məsuliyyətdən kənar qalmışdır.

MÜRİD – Axı kim məsuliyyətsiz yanaşmışdı? Quranın yazılması, oxunması, əzbərlənməsi və nəslədən-nəslə keçməsinə hansı məsuliyyətsizlik vardır? Bu gün Qurana ən böyük xidməti o bəyənmədiyin təriqətlər göstərir. Onlarla bağlı kurslarda hər il minlərcə hafiz yetişir və bir neçə misli Quran oxumağı öyrənir.

BAYINDIR – Doğrudur, minlərcə Quran kursunda hər il on minlərcə insan Quran öyrənir. Bunları gözdən salmıram. Bir müsəlman Qurandan nə qədər çox şey öyrənsə, bir o qədər dəyərlili olar. Belə ki, Hə.Məhəmməd (s.ə.s.) Uhud şəhidlərini iki-iki, üç-üç qəbirlərə qoyarkən «Bunlardan hansı daha çox Qurandan pay almışdır» deyə soruşardı. Onlardan kimi göstəriridilərsə, onu ön tərəfə çəkirdi¹⁵⁸.

Yaxşı bəs bizlər? Biz Qurandan pay alırıq? Əslində bunun cavabını vermək lazımdır.

MÜRİD – Kursu gedənlərdən bir qismi Qurandan bir çox surə bilir. Bəziləri əzbər, çoxu da üzündən oxuya bilir.

BAYINDIR – «Qurandan payımız nə qədərdir?» deyərkən Qurandan nələr qavradığımızı və bunun nə qədərinin insanlara öyrətdiyimizi soruşuram.

MÜRİD – Bu cəhətdən məsuliyyətsizliyimizi qəbul edirik.

BAYINDIR – Allaha şükür, bir şey qəbul etdirə bildim. Amma ən mühüm olan şeyi qəbul etdirmiş oldum.

---

¹⁵⁸ Buxari, Cənaiz, 73.

Uşağını Quran öyrənməyə göndərənler ondan hər dəfə bir önlərin ruhuna Yasin və Təbarəkə surələrini oxumasını və ildə bir dəfə önləri üçün xətm etmələrini istəyirlər.

Müəllimlərin ən çox fikir verdikləri xüsusiyyət, həflərin düzgün oxunması, Quranın səhsiz əzbərlənməsi və təcvid qaydalarına uyğun olaraq oxunmasıdır. Bunlar çox əhəmiyyətli məsələlərdir, amma iş bununla bitmir. Halbuki bu, işin əsasıdır. Bu işin başında bunların sözləri bitir, yəni Quran onun mənasını qavramaq üçün öyrənilir.

d) Zikr

MÜRİD – Şagirdlərə ərəbcə Fikih, Təfsir, Hədis və Kəlam kimi elmlər də öyrədilir. Bu elmlər əvvəllər mədrəsələrdə daha geniş şəkildə öyrədilirdi. Bunların başlanğıcı Quran deyilmi?

BAYINDIR – Quranın başqa adı zikrdir. Ayədə belə buyrulmuşdu:

«Şübhəsiz ki, Quranı biz nazil etdik və sözsüz ki, Biz də onu qoruyub saxlayacağıq». (Hicr 15/9).

Zikr – bir elmi hafizəyə yerləşdirib istifadə edilməsidir. Bir şeyin insanın daxilinə və ya dilinə gəlməsinə də zikr deyilir¹⁵⁹.

Tövrət, Zəbur, İncil və elçilərə verilmiş öyüdlərin əmr və qadağanların da ümumi adı zikrdir¹⁶⁰. Quran bütün elçilərin zikrlərini özündə birləşdirir. Onun qorunması bütün ilahi kitabla-

¹⁵⁹ Əl-Müfrədat və Lisan ul-Arab, ZKR maddəsi.

¹⁶⁰ Misal olaraq Əraf 7/63-69, Hicr 15/6, nəhl 16/49, Ənbiya 21/48-105, Qəmər 56/24.

rın qorunması deməkdir. Belə nəticəyə gəlmək olar ki, Qurani qavrayan bütün ilahi kitabları doğru olaraq qavramış olar.

MÜRİD – Bir şeyi hafizəyə yerləşdirmək, qəlbə və dilə gətirmək zikr hesab olunarsa, bunu hər bir müsəlman edir. Hər müsəlman əzbərlədiyi Qurani hafizəsində saxlayır və yeri gəldikdə oxuyur.

BAYINDIR – Bir şey hafizəyə ya mənası qavranılaraq, ya da qavranılmadan yerləşdirilir. Mənası başa düşülmədən hafizəyə yerləşən şeyə və onu ifadə etməyə zikr deyil, əzbərləmə və əzbərdən oxuma deyilir.

Zikr bir şeyi hafizəyə yerləşdirmək üçün burada elm özünü bürüzə verir. Elm bilinən şeydir. Əzbərlənən şey elm deyildir. Mərifət¹⁶¹ bir şey olduğu kimi qavramaq mənasına gəlir¹⁶².

Zikr sözünün kökündən gələn təzəkkür, müzakirə və əhl- i zikr kəlimələri də mövzunun daha yaxşı dərk edilməsinə imkan verəcəkdir.

Təzəkkür bir şeyi xatırlamaq və başqasına xatırlatmaq deməkdir.

«Allahdan qorxanlara şeytandan bir vəsvəsə (zərər) toxunduğu zaman onlar (Allahın əzabını lütfünü və mərhəmətini) xatırlayıb düşünərlər və dərhal (gözləri açılib) görənlər olurlar». (Əraf 7/201).

Buradakı təzəkkürü Allahın ayələrini xatırlama və onun üzərində düşünlməsi kimi başa düşmək lazımdır.

¹⁶¹ Əl-Müfrədat, ZKR maddəsi.

¹⁶² Əş-Şərif Əli b. Məhəmməd əl-Cürçani, ət-Tərifət, s. 221.

Müzakirə – bir mövzu haqqında qarşılıqlı danışmaq mənasındadır. Türk dilində də istifadə olunur.

Əhli-zikr – bir elmi beyninə yerləşdirilmiş və hazır vəziyyətdə tutan insanlara, elm adamlarına deyilir. Quranda belə buyrulur:

«(Ya Məhəmməd!) Biz səndən əvvəl də hər bir ümmətə mələk deyil, ancaq kişi peyğəmbərlər göndərdik ki, onlara vəhy edirdik. Əgər bilmirsinizsə, kitab əhlindən soruşun». (Ənbiya 21/7).

Bu ayədəki əhli-zikr – əhli kitab, yəni bilicilər deməkdir.

Quranın zikr olunması onunla insanlara öyüd verilən bir kitab olmasındandır. Aşağıdakı ayələr bunu ortaya çıxartmaqdadır:

«O müttəqilər bir günah iş gördükləri, yaxud özlərinə zülm etdikləri zaman Allahu yada salıb (tövbə edərək) günahların bağışlanmasını istəyirlər». (Ali İmran 3/135).

«(Ya Peyğəmbər! Mənim bəndələrinə) Sən öyüd ver! Sən ancaq öyüd verənsən.

Sən onların üzərində hakim deyilsən». (Ğaşiyə 88/21-22).

e) Mədrəsə təlimi

MÜRİD – Mədrəsələrin bağlanması, təfsir, hədis, fikh və kəlam kimi elmlərin lazımı qədər öyrədilməsi və ərəb dilinin öyrədilməsinin zəifləməsi bizi bu vəziyyətə gətirdi.

BAYINDIR – Mədrəsə əsrlərdən bəri ərəb dili və ədəbiyyatı məktəbinə çevrilmiş, fikh, təfsir, kəlam kimi dərslər ərəb mətnləri kimi öyrədilmişdir. Quran ərəbcə olduğu üçün ərəb dili-

nin əhəmiyyətli olduğunu bilirik. Amma mədrəsənin məqsədi bu olmadığından bağlanmışdır. O, bir dil məktəbinə çevrildiyi gün bağlanmışdır.

Dini elmləri bu şəkildə öyrənə bildikləri ilə, Quran və həyat gerçəklərini qiymətləndirə bilməz və həyatdan uzaqlaşar. Bu insanlar həm də fikihi, kəlam, təfsir və digər elmlərin alimi sayıldığı üçün böyük narahatlıqlara səbəb olacaqlarına şübhə etmək olmaz.

İslam insanın doğulduğu andan malik olduğu xüsusiyyətlərə, yəni fitrətə tam uyğunlaşır. Bu uyğunluq insanla təbiət arasında vardır. Sosial həyat buna uyğun qurulmuşdur. Amma insanlar fitrətə uyğun olmayan hərəkətlər edə bilir və təbiətə zərər verə bilərlər. Bunları özlərini sevən insanlar edir. Buna görə də İslam fitrətə zidd hərəkətləri yox edərək insanları xoşbəxt etmək üçün gəlmişdir.

Göylərdə və yerlərdə nə varsa, hamısı bizim üçün yaradılmışdır. Allah Təala belə buyurur:

«Gəmilərin onun əmri ilə dənizə üzməsi və sizin də onun kəməmindən (orada) ruzi axtarmanız üçün dənizi sizə ram edən Allahdır, Göylərdə və yerdə nə varsa, hamısını öz tərəfindən sizin ixtiyarınıza qoyan da Odur. Həqiqətən, burunda «düşünən bir qövmlər üçün ibrətlər vardır». (Casiyə 45/12-13).

«Yer üzündə nə varsa, hamısını sizin üçün yaradan, sonra səmaya üz tutaraq onu yeddi qat göy halında düzəldib nizama salan Odur (Allahdır). O, hər şeyi biləndir». (Bəqərə 2/29).

Elmi fəaliyyətlər bizim üçün yaradılan şeylərdən daha çox istifadə etmək məqsədilə meydana gəlmişdir. Fəaliyyət Qurandan

olarsa, tədqiqatçının zehni açıları, həm də qorunur. Allah Təala belə buyurmuşdur:

«Lakin (özlərinə) zülm edənlər (kafirilər) nadanlıqla nəfslərindən gələn istəklərə uydular. Allahın (küfr edəcəklərini əzəldən bildiyi üçün) yoldan çıxartdıqlarını doğru (İslam dininə) yola kim sala bilər? Onlara kömək edə bilən kəslər də olmaz.

(Ya Məhəmməd! Ümmətinlə birlikdə) Batıldan haqqa tapınaraq üzünü Allahın fitri olaraq insanlara verdiyi dinə (islama) tərəf tut. Allahın dinini (onun yaratdığı tövhid dinə olan islamı) heç vəchlə dəyişdirmək olmaz. Doğru din budur, Lakin insanların əksəriyyəti (haqq dinin islam olduğunu) bunu bilməz». (Rum 30/29-30).

İslam fitrət dini, Quran da fitrət kitabı olduğu üçün onda mövzu ilə əlaqədar təməl elmlər vardır. Mədrəsə bütün elmlər ilə yaxından tanış olaraq, Quran üzərində fikirləri cəmləşdirməli, maddi və mənəvi hər şey haqqında bir dirək halına gəlməli idi.

Fikih, kəlam və digər dini elmlər bu fəaliyyətin bir bölümü ola bilərdi. Çünki bunlarla ən çox 500 ayə əlaqədardır. Bu ayələrdə hətta digər elmləri maraqlandıran hökmlər vardır. Mədrəsələr bu ayələrlə də maraqlanmadığı üçün Quranın həyatla əlaqəsi tamamilə kəsilməmişdir.

Quran fitrət kitabı olduğu üçün hər bir insanı maraqlandırır. Hər kəs orada özünü tapır. Hər insan savadı, bacarığı və təcrübələri yönündən Quranı başa düşməlidir. Mədrəsə bu yöndən çox işlər görə bilərdi. Amma bu belə olmadı. Bu gün də bundan çox uzaqda qalmışdır.

Təbii elmlər fitrəti dərk etmə və təbiətdən daha çox istifadə etməkdən ibarətdir. Quran da fitrət də dəyişməz. Nə Quranın yerini doldura bilən bir kitab, nə də Allahın yerini tutacaq bir şey vardır. Bu ikisi arasında bir mübahisə də ola bilməz. Əgər belə bir şey varsa, mütləq səhv başa düşülmüşdür. Quran elmlərində mütəxəssis olan insanlar bununla maraqlanan elm mütəxəssisləri ilə bir yerə gələrək, bu yanlış fikri yox etməyə çalışmalıdırlar.

Sosial həyat ilə Quran arasında mübahisə olmamalıdır. Əgər mübahisə olarsa, eyni qayda ilə incə hissələrdən uzaq olaraq, məsələ həll olunmalıdır. Sosial elmlərlə Quran əlaqəsinə də bu yöndən yanaşmaq lazımdır.

Məsələyə bu şəkildə yanaşan din bəşəri açıqlama gətirən bir insanlıq qazanır. Fəaliyyətində təbii və sosial elmlərdən istifadə edir. Belə olduğu halda həm Quran, həm də bu elmlər doğru dərk edilir. Ətraf mühitin çirkəlliyinə, istismara yol vermədən, yeni üfüqlər açılır.

İnsanlar Hz.Adəmin və Həvvanın nəvələridir. Onlar dünyaya cənnətdən gəlirlər. İnsanın ana vətəni cənnətdir. O bu dünyada qonaqdır. Dünyaya aid bir bədəni və bir ruhu vardır. Bu çox varlı olan və yaxşı yaşamış bir insanın sadə bir mehmanxanada qonaq qalmasına bənzəyir. Oraya heç bir şey gətirməmiş, geydiyi şeylər də mehmanxanadan verilmişdir. Heç bir şey onu qane etmədiyi üçün o mehmanxanaya, mehmanxana da ona böyük sıxıntı verir. Əslində o burada böyük imtahandan keçir. Əgər bacarsa, arzuladığı səltənətə qovuşacaqdır.

İnsanda cənnətə aid sonsuz zənginlik, gözəllik, yaşama, problemsiz həyat kimi arzular vardır. Onun ruhu həmişə bunu tələb edir. Dünya torpağından yaradılmış bədənə də, eynən canlılar kimi yemək, içmək, çoxaltmaq ehtiyacı hiss edir.

Bu qarşılıqlıq içində o, ətrafını korlaya biləcəyi qədər də gözəlləşdirə bilər. İnsanın olmadığı yerdə ətraf mühitin korlanması da ola bilməz. İnsandan başqa canlı olan hər bir şey hansı yox edilsə, təbiətin müvazinəti pozular. Amma insan yox olsa, korlanmış vəziyyətlər düzələr. Bu insanın dünyada qonaq olduğunu göstərir. Çünki onun varlığı bu dünya tərəfindən vaz keçilməzdir, nə də ki, dünya onun arzularını qane etməz.

O, bunu bilməli, fitrətə uyğun rahat yaşamalı, heç bir kimsəyə əzab verməməlidir. Bundan başqa böyük imtahanı uğurla çıxaraq, sonsuz arzularını təmin edəcəyi cənnətə düşməyin yollarını axtarmalıdır.

Elmi fəaliyyətlər Quranla əlaqədar olduqda insanları bu yolda öyrətmək asanlaşır. Fəqət mədrəsələr üzərinə düşən işi görmədikləri üçün özləri bağlanmalarına səbəb olmuşdurlar.

MÜRİD – Peyğəmbərimizin söz və davranışları yeni sünənə haqda nə deyirsən?

BAYINDIR – Bu haqda daha əvvəl danışmışdıq. Burada məsələyə başqa bir tərəfdən yanaşaq.

Məhəmmədə (s.ə.s.) Quranı aydınlatmaq vəzifəsi verilmişdi: Allah Təala belə buyurur:

«Sənə Quranı verdik ki, onlara nə verdiyimizi insanlara başa salasan».

Beləliklə, onun Allahın Elçisi adı ilə etdiyi hər bir hərəkətin əlaqədar olduğu bir ayə vardır. Elə isə Quran və Sünnəni ayrı qaynaq deyil, tək bir qaynaq saymaq lazımdır. Bu zaman sünnəni doğru başa düşmək olar.

MÜRİD – Alimlərin fikri necə olacaq?

BAYINDIR – Alimlərin fikirlərinin də öz yeri vardır.

Mədrəsə, fəhih və kəlam kimi dərsləri ərəb mətnləri kimi oxudaraq, bunları Quran və həyat gerçəklərindən uzaqlaşdır-dıqca, təbii ki, o kitabdakı sözlər müqəddəsleşmiş, Quran və Sünnənin yerinə qoyulmuşdur. Belə ki, Hənəfi alimlərindən Übey-dulla b. Əl-Hüseyn əl-Kəhri (öl. 340 m.) belə demişdir:

«Müctəhid ustadlarımızın sözlərinə zidd olan nasları (yəni ayə və hədislər) onların ya nəsh, ya da üstün bildikləri yollardan birinə tərək etdiklərinə hökm edilir. Yəni belə hökm edilərək, nas deyil, müctəhidlərin sözləri üstün tutulur».¹⁶³

Bu fikrin bu gündə tərəfdarları var. Biz tələbə ikən yəni 1960-cı ildən 1976-cı ilə qədər, əl-Kərhinin fikirlərinə zidd ge-dənlərə dindən çıxmış kimi baxılırdı. Biz də o mühitdə yetişdiyi-miz üçün bu yerə gəlməyimiz xeyli vaxt aparmışdır.

11 əsr bundan əvvəl vəfat etmiş Əl-Kərh, fikirləri bu gün də qiymətləndirilən bir alimdir. Belə çıxır ki, sıxıntı dərinliklər-dədir.

Bu qəbul edilməyəcək bir vəziyyətdir. Əl-Kərhinin söhbət açdığı müctəhidlərdə belə bir şeyi əsla qəbul etməzdilər.

---

¹⁶³ Xeyrəddin Qaraman, İlam Hüququnda içtihad, Diyanət yayınları, Ankara, tarix yoxdur, s. 184.

Bir gün Hz.Ömər minbərdən belə səslənmişdi:

«Ey insanlar, Peyğəmbərimizin (s.ə.s.) fikirləri doğru idi, çünki Allah ona doğrunu göstərirdi. Bizim fikirlərimiz isə, məsuliyət altına girməkdən ibarətdir».

Allah ondan razı olsun, Hz.Əbu Bəkir bir məsələ haqqında Allahın kitabında və Peyğəmbərimizin sünnəsində bir hökm tapa bilmədiyi zaman öz fikrinə ictihad edər və belə deyərdi: «Bu mənim fikrimdir, doğrudursa, Allahdandır, səhvdirsə mənimdir. Allahım məni bağışlanmasını diləyirəm».

Hz.Ömər bir katibi «Bu Allahın və Ömər in fikridir» deyə yazınca Ömər dedi ki, «Nə pis dedin; de ki, bu Ömər in fikridir. Əgər doğrudursa Allahdandır, səhvdirsə, Ömər dəndir», Hz.Ömər bir adamla rastlaşmış və hal-əhval tutmuş, o da «Əli və Zeyd belə bir hökm verdilər» demişdi. Bu səbəbdən Hz.Ömər;

«Mən olsaydım bu cür hökm edərdim» dedi.

Adam dedi ki, «Sənin hökm etməyə bir mane yoxdur, səlahiyyət sənin əlindədir».

Hz.Ömər dedi ki;

«Sənin məsələni Allahın kitabına və ya Allahın elçisinin hökmünə dayandırsaydım belə edərdim, amma məsələni fikrimə əsaslandırırım. Fikir haqqı ortaqdır. Mənim fikrim Əlinin və Zeydin fikrini dəyərsiz hala gətirməz»¹⁶⁴.

Hənəfilərin qabaqcıl alimlərindən sayılan Əbu Yusif və Həsən bii Ziyad Əbu Hənifənin belə dediyini nəql etmişdilər. «Bizim

---

¹⁶⁴ İbnu l-Qayyim əl-Cəvziyyə, İlamul-Muvkiin, Beyrut 1407/1987 c. I, s. 54.

bu elmimiz bir fikirdir. O, gücümüza görə əldə etdiyimiz ən gözəl bir fikirdir. Kim bundan daha yaxşısını gətirərsə, qəbul edərik».

Man bin İsa əl-Qəzzaz demişdi ki, İmam Malikin belə dediyini eşitdim: «Mən adi bir insanam, səhv də, doğru da hərəkətlərim ola bilər. Fikirlərim üzərində düşünün, kitab və sünnəyə uyğun olanını alın, uyğun olmayanını almayın»¹⁶⁵.

İmam Malik tez-tez belə söyləyərdi: «Bizimki, bir zandan ibarətdir, qəti bir fikrə gələ bilmərik»¹⁶⁶.

Əhməd ibn Hanbəlın belə dediyi rəvayət edilmişdir:

«Safinin, Malikin, Əbu Hənifənin bunların hamısının fikirləri mənə görə sadə bir fikirlərdir, mənəm gözümdə eyni qiymətdədirlər. Dəlil ancaq kitab və sünnədir»¹⁶⁷.

Elm adamlarının fikirlərini Quran və sünnədən ayrı tutub, mübahisə etmək əvəzinə bu fikirləri söyləyən kitablar ayə və hədislərdən təmizləndirilmiş və bir şərtləndirmə üsulu ilə öyrədilmişdir. Sizin heyranlıqla yada saldıığınız mədrəsələr Quran əvəzinə bu kitabları öyrətmənin ən gözəl yerləri olmuşdur.

Əshabələr arasında Quran ilə əlaqəni kəsir deyə hədislərin yazılmasını belə xoş qarşılaşmayanlar olmuşdur.

Subhi Saleh belə bir şey müəyyənləşdirmişdi. Hz. Ömər sünnənin yazılmasını arzulamış və bunu əshablarına danışırmışdır. Onlar da sünnənin yazılmasını uyğun hesab etmişdilər. Hz. Ömər şübhə içində bir ay gözləmişdi. Bir sabah yuxudan ayıldıqda Allahdan daxilinə bir qərarlıq gəlmişdi. Dedi ki:

---

¹⁶⁵ İbnu l-Qayyim, a.g.e., c.I, s.75.

¹⁶⁶ İbnu l-Qayyim, a.g.e., c.I, s.76.

«Sizinlə sünnədən bildiyinizi, yazmanız barədə söhbət etmişdim. Sonra düşündüm ki, sizdən əvvəlki əhli kitabdan bir qism insanlar Allahın kitabı yanında kitablar yazmış, onlarla məşğul olmuş və Allahın kitabını bir kənara qoymuşdular. And olsun Allaha ki, Allahın kitabına başqa bir şeylə heç vaxt mane olmaram».

Beləliklə, Hz.Ömər hədis yazmaq fikrindən daşındı¹⁶⁸. Qorxulan hadisə baş vermiş Allahın kitabı yanında kitablar yazılmış, Quranla əlaqə kəsilmişdir. Bu əlaqənin kəsilməsi təbii və sosial elmlərlə məcbur edən Quran artıq savab qazanmaq üçün oxunan mətn halına çevrilmişdir. Onu savab üçün oxuyan insan neçə cüz Quran oxuduğuna və nə qədər xətm etdiyinə fikir verər. Çünki nə qədər çox olsa, o qədər savab qazanacağını inanmışdır. Ondan neçə ayəni başa düşdüyünə fikir vermir. Belə ki, Quran onun başa düşməsi lazım olan mətn deyil. oxuyaraq savab qazanacağı mətnə çevrilmişdir.

Bu şərtlər altında Quranın qadağanları çox asan tapdalanmışdır. Məsələn, faiz Quranın ən ağır qadağanlarından biridir. Quran bir kənarda qalıb, fikh kitablarını oxuduqda faizə qapı açılmış, vakıf müəssisəsi də buna həmfikir olmuşdur. Bey'ul-iyne və ya muamələ-i şəriyyə deyilən bir alış-verişin kölgəsində bugünkü banklar kimi kredit verən minlərcə pul vakfı açılmışdır. İstanbul Müftülüyü Şəriyyə Sicilləri arxivindəki sayı olmayan nümunələrdən biri belədir:

¹⁶⁷ İbnu l-Qayyim, a.g.e., c.I, s.79.

¹⁶⁸ Subhi Saleh, Ülumü-l-hədis və mustalahuh Beyrut, 1969, s. 39-41.

«Əhməd Naili Kili Naziri vakfından beş il vədə ilə 2500 quruş (yəni 25 qızıl) borc almaq üçün vakfa aid olan Fetavayi Əli Əfəndi adlı kitabı, əvəzi beş il sonra ödəmək üzrə 1500 quruşa (yəni 15 qızıla) satın və ya təslim alır.¹⁶⁹

Beləliklə, 25 qızıl borc alan Əhməd Naili Əfəndi 40 qızıl borclu qalır. Kitabı da daha sonra vakfa keçər.

Kitab və sünnəyə deyil, müəyyən bir fikihi bilicisinin fikrinə əsaslananlar yuxarıdakı alış-verişə baxaraq bunun caiz, hətta haramdan uzaq olduğu üçün savab olduğunu belə söyləmişdilər¹⁷⁰.

Osmanlı zamanında İstanbulda açılan banklardan Əmniyyət sandığını bir cib saati kredit istəyən insanların ödəyəcəkləri faizi məhşurlaşdırmaq üçün hər gün dəfələrcə satılıb yenidən sandığa qoyulmuşdu.

Belə bir şey faizə olan qadağanı tapdamaqla bərabər müqəddəs İslam dininə də ötəri fikir verilməsinə səbəb olmuşdur.

Halbuki **iyne** deyilən bu göstərməlik alış-verişlə əlaqədar olaraq, Hz. Məhəmməd (s.ə.s.) belə demişdi:

«İyne alış-verişi edər, öküzlərin quyruğuna bağlanıb, cihadı tərək edərsiniz, təkrar dininizə qayıdana qədər, Allah sizi əzab içində salar¹⁷¹».

¹⁶⁹ Şəriyyə Sicillər Arxivi, Əfkaf-i Hümayun Məhkəməsi, İdanə Sicili №743, v. 7

¹⁷⁰ Qadixan, Həsən b. Mənsur əl-Özcəndi, (öl. 592/1196) Fetavay-i Qadixan, tarixi və yeri yoxdur, s. 244, 245.

¹⁷¹ Əbu Davud, Büüyü; 54; Əhməd b. Hənbəl 2/84; Zeylan Nasbur-Raye Qahirə, 1357, c.IV.s. 16-17.

Əgər Qurana baxılsa, şənbə günləri heç bir iş görməməyə riayət etməyən **yəhudilərin** etdikləri ilə bu satış arasında əlaqə yaratmaq olar¹⁷².

Mənbə kitabları yüzlərcə insan tərəfindən çoxaldılaraq bizə çatdırıldığına görə bəzi şeylərin kitablara sonradan əlavə olunma ehtimalı vardır. Məs: Faiz ilə əlaqədar şeyləri ilk dəfə **Fetavay-i Qadixan** izah edir. Amma bu izahlar o kitaba sonradan əlavə oluna bilər. Çünki kitab bu fikrin **Əbu Yusifə** aid olduğunu bildirir. Halbuki **Əbu Yusif** (öl. 183 h.) ilə **Qadixan** (öl. 592 h.) arasında 400 ildən artıq bir zaman kəsiyi vardır. Qaynaqlarda bu xüsusiyyətlər Hənəfi məzhəbində qəbul edilmədiyi ifadə edildiyinə görə böyük bir ehtimala Qadixan da eyni şeyi yazıbmiş, amma pis niyyətli adamlar kitaba bu əlavələri etməmiş ola bilər.

Bundan başqa, bir insan nə qədər savadlı və fəzilətli olursa olsun, səhv edə bilər. Belə olduğu halda Qurana görə məsuliyyətli olacağımız fikrini zehnimizə yazmalı və həyatımızı Qurana görə qurmalıyıq. Yoxsa, axirətdə belə bir vəziyyətlə qarşılaşarıq.

«O gün zalım (küfrə düşməklə özünə zülm edən, peşmançılıqdan) əllərini çeynəyib deyəcəkdir: «Kaş ki, mən Peyğəmbər vəsi-təsilə (özümə) doğru bir yol tutaydım;

Vay halıma! Kaş fülankəsi özümə dost etməyəydim;

And olsun ki, Quran mənə gəldikdən sonra mənə ondan (Qurana iman gətirməkdən) o sapdırdı. Şeytan insanı (yoldan çıxar-

---

¹⁷² Bununla bağlı «Müsəlmanları batıran şirk» başlığı altında məlumat verilmişdir.

tdıqdan, bələya saldıqdan sonra) yalnız buraxar, (zəlil, rüsvay edər).

Peyğəmbər də: «Ey Rəbbim, Həqiqətən, qövmüm, bu Qurani tərək etmişdi» – deyəcək». (Furqan 25/27,28,29,30).

MÜRİD – Bu qədər söhbətdən sonra nə etməyi məsləhət görürsünüz?

BAYINDIR – Metod dəyişikliyi lazımdır. Bir məsələni tədqiqi ilə məşğul olarkən əvvəlcə Qurana baxmalı, sünnədən ona aydınlıq verən şeylər tapmalı, sonra insanların adətləri və ehtiyacalarını nəzərə alaraq, məsələni dərk etməyə və bir nəticəyə gəlməyə çalışmalıdırlar. Müctəhidlərin fikirləri bundan sonra oxunub, onlardan da istifadə oluna bilər. Tələbələrə dini elmləri öyrədərkən də belə bir metoddan istifadə edilsə, gözəl fikirli insanlar yetişdirə bilər. Xalqa dinlərini başa salarkən də, bu metoddan da istifadə edilməlidir. Bu metod onlara bildirilməlidir. Məs: Orucu pozan şeylərdən danışıldıqda əvvəlcə onunla bağlı ayə, sonra ona aydınlıq gətirən hədislər oxunmalıdır. Məzhəblərin fikirləri bundan sonra deyilməlidir ki, müsəlman ibadətini daha şüurlü dərk etsin. Belə bir şeyə adət etsək, bu bizi Qurana bağlayar və hürufələrdən uzaq gözəl bir dini həyat yaşamaq imkanı əldə edirik. Allah Təala belə buyurur:

«İman gətirənlərin qəlblərinin Allahın zikri və haqdan nazil olan (Quran) üçün yumşalması vaxtı gəlib çatmadımı? Onlar özlərindən əvvəl kitab verilən kimsələr (yəhudilər və xaçpərəstlər) kimi olmasınlar. Onlarla (öz peyğəmbərləri arasında) uzun bir müddət

keçmiş və (öyüd nəsihətləri unuduqları üçün) qəlbələri sərtləşmişdir. Onların çoxu (Allah asi olan) fasiqlərdir». (Hədid 57/16).

NƏTİCƏ

Son olaraq bunun bilinməsini istəyirəm ki, mənim qarşı çıxdığım sadəcə Qurana zidd olan sözlər və davranışlardır. Bu davranışlar nə adı altında olursa, olsun bunlara qarşı çıxmaq hər bir müsəlmana fəzdir. Hz.Məhəmmədin yolunda getməyin düzgün yolu budur.

Bir ustadın ətrafında yığışb bir qrup əmələ gətirmək Quran və sünneyə uyğun olaraq İslamı yaşamaq, yüksək qiymət veriləcək bir davranışdır.

Əgər ustadı Allah ilə özü arasında vasitə hesab edib, insanları da ona bağlanmağa çağırırsanız, bax bunu qəbul etmək mümkün olmaz. Hər cürə şişirdilmədən uzaq olaraq, Hz.Məhəmmədin (s.ə.s.) göstərdiyi kimi yaşamal, dünyamızı və axirətimizi təhlükəyə atmamalıyıq.

Bu mübahisələrdə Allahdan başqa bir məqsəd düşünülməmişdir. İnsan olduğumuz üçün səhv edə bilərik. Allah yolunda sizdən tələb budur: Gördüyünüz səhvləri Quran və Sünne işığında tənqid edin, doğrunun ortaya çıxarılmasına, İslam aləminin düşdüyü bu bataqlıqdan sağ-salamat çıxmasına kömək olun.

Hidayət əlində olan Rəbbimizdən, bizi Qurana qaytarmağı niyaz edirik.

Müvəffəqiyyət Allahdandır.

MÜNDƏRİCAT

Ön söz	3
1. TƏSƏVVÜF	6
2. ÖLÜDƏN KÖMƏK İSTƏMƏK*	7
3. VASİTƏÇİLİK (Vəsilə və Təvassül)	16
4. HƏR MÜSƏLMAN ÖVLİYADIR	20
5. ÖVLİYANIN KÖMƏYİ	24
6. ŞEYXİN MƏNƏVİ KÖMƏYİ (Himməti)	25
7. ÜZÜ SUYU XATİRİNƏ DUA	27
8. QEYRİ-ADİ YOLLARLA KÖMƏK	28
a) Qeyri-adi gücün mənbəyi	36
b) Ruhanilərin həyatı	39
c) Ölüm və yuxu	41
9. MÜSƏLMANLARI BATIRAN ŞİRK	45
10. ŞƏHİDLƏRİN MÜBARİZƏSİ	65
11. GÖZƏ GÖRÜNMƏZ İLAHİ İNSANLAR	67
12. ALİ VƏ ZƏLİL (Süfli) RUHLAR	72
13. QURANDA ALLAHIN ELÇİLƏRİ	73
a) Vəzifələri	74
b) Elçinin məsuliyyətli olmayan vaxtları	75
14. BİLİNMƏZİ (qeybi) BİLMƏK	77
15. ŞEYXLƏRƏ VƏHY	88
16. PEYĞƏMBƏRƏ VARİS OLMA	89
17. MÖCÜZƏ	91
18. KƏRAMƏT	92
19. İSTİDRAC	95
20. GİZLİ ELMLƏR	97
(Elm-i Lədün – Elm-i Batın)	97
21. KƏŞF (PƏRDƏLƏRİN AÇILMASI)	104
22. SEZGİ (FƏRASƏT)	106
23. İLHAM	110
a) Üsyankarlığa ilham	110
b) Takvayi ilham	113
24. ŞƏFAƏT	116
a) Şeyxin müridi müdafiə etməsi	118
b) Müridi Allaha təqdim	120
25. RABİTƏ	121
26. İBADƏT	126
a) Şirk	131
b) İstianə	134
27. ALLAHIN GÖZƏ GÖRÜNMƏSİ (Təcəlli)*	136
28. GEYİM	139

29. ŞEYX MÜƏLLİM OLMALIDIR*	141
30. İSLAMIN YAYILMASI	141
31. HƏDİS-İ ŞƏRİFLƏR	142
32. MƏZHƏBLƏR	147
33. İCTİHAT	149
34. QURANA DÖNMƏK	153
a) Möcüzə	154
b) Hz. Məhəmmədin möcüzəsi	158
c) Hər mömin Allahın Elçisinə varisdir	160
d) Zikr	162
e) Mədrəsə təlimi	164
Nəticə	176

Əbdüləziz Bayındır

QURAN İŞİĞİNDA TƏRİQƏTÇİLİYƏ BAXIŞ

Kağız formatı 60x84 1/16.

Sifariş 14. Tiraj 200.

«TƏKNUR» MMC-nin mətbəəsində çap olunmuşdur.

Ünvan: H.Cavid pr-ti 29.